

Rapport

Duurzaam denken is nog (steeds) niet duurzaam doen

Colofon

Uitgave

I&O Research
Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam

Rapportnummer

2020/39

Datum

maart 2020

Opdrachtgever

Binnenlands Bestuur

Auteurs

Peter Kanne
Jasper de Jong
Lisette van Noort
Dennis Rosegg

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
1.1	Doel van het onderzoek	5
1.2	Onderzoeksverantwoording	5
1.3	Leeswijzer	6
2	Samenvatting: Nederlander stoot nog even veel CO₂ uit	7
3	Denken over duurzaamheid	15
3.1	Meningen over klimaatverandering	16
3.2	De Forum voor Democratie-stemmer	17
4	Wonen	20
4.1	Energie	20
4.2	Douchen	21
4.3	Overzicht douchen	22
4.4	Overzicht wonen	23
5	Mobiliteit	25
5.1	Autorijden	26
5.2	Bandenspanning	27
5.3	Maximumsnelheid naar 100 km/u	27
5.4	Vliegen	28
5.5	Overzicht mobiliteit	30
6	Voedsel	31
6.1	Type eter	31
6.2	De flexitariër	34
6.3	Overzicht voedsel	36
7	Spullen & kleding	37
7.1	Smartphones en laptops	38
7.2	Overzicht apparaten	39
7.3	Kleding	40
8	Rol van de overheid en de burger bij klimaatverandering	41
8.1	Acties of maatregelen tegen klimaatveranderingen	41
8.2	Beleid en ambitieniveau regering, provincie en gemeente	42
8.3	Verantwoordelijkheid en informatie over klimaatverandering	44
8.4	Wat doen Nederlanders zelf?	46
8.5	Overzicht woning verduurzamen	49

9	Warmtetransitie en participatie	50
9.1	Informatievoorziening en behoefte	50
9.2	Betrokkenheid bij aardgasvrij maken	52
9.3	Verantwoordelijkheid en samenwerking	53
9.4	Overstappen naar alternatieve energiebron	54
9.5	Overzicht 'van het gas af'	56
9.6	Kosten en eigen bijdrage	57
9.7	Verwachtingen van de gemeente	59
	Bijlage: Totstandkoming van CO₂-puntentoekenning	62
	B.1 Twee bronnen	62
	B.2 Vertaling naar CO ₂ -voetafdruk in punten	63
	B.3 Discussie mogelijk	65

1 Inleiding

1.1 Doel van het onderzoek

In dit onderzoek achterhalen we hoe Nederlanders denken over duurzaamheid, welk gedrag ze vertonen, en hoe dit gedrag leidt tot een grote of minder grote ecologische voetafdruk. Het verschil dus tussen denken en doen. Het onderzoek is een herhaling van ons onderzoek – ook in opdracht van Binnenlands Bestuur – van vorig jaar. Waar we kunnen maken we dan ook de vergelijking.

1.2 Onderzoeksverantwoording

Opdrachtgever

I&O Research voerde dit onderzoek uit in opdracht van Binnenlands Bestuur. In de uitnodiging en in de vraagstelling is aangegeven dat Binnenlands Bestuur de opdrachtgever was en dat Binnenlands Bestuur begin april 2020 over het onderzoek gaat publiceren.

Uitnodiging

Net als vorig jaar was het onderwerp van de uitnodigingsmail “onderzoek huis, energie, reizen en voeding” en de uitnodigingstekst: “Dit onderzoek gaat over het dagelijkse gedrag van Nederlanders met betrekking tot energie, huis, reizen en voeding. Wat doet u en hoe denkt u hier over? En wat is de rol van de overheid hierbij?”. Er is dus bewust niet gerefereerd aan klimaat of CO₂-uitstoot om geen selectie-effect te creëren. Vanuit het oogpunt van vergelijkbaarheid is gekozen voor exact dezelfde tekst als vorig jaar.

Steekproef en weging

Aan het onderzoek werkten 2.196 Nederlanders van 18 jaar en ouder mee. Het onderzoek is grotendeels online uitgevoerd in het I&O Research Panel. Een klein deel (n = 105, 5%) van de steekproef is betrokken via PanelClix. Het veldwerk liep van donderdag 20 tot en met dinsdag 25 februari 2020. Het onderzoek is dus uitgevoerd voordat het Coronavirus ook in Nederland om zich heen greep. In die zin zijn de onderzoeksresultaten niet beïnvloed door de huidige maatregelen en ontwikkelingen.

De onderzoeksresultaten zijn na herweging op sekse, leeftijd, huishoudgrootte, opleidingsniveau, regio en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2017 representatief voor de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder op deze achtergrondkenmerken.

Gerapporteerd gedrag

Respondenten is gevraagd gedrag en hoeveelheden te schatten (aantal grammen vlees, aantal minuten douchen, aantal kilometers met de auto, aantal uren met het vliegtuig, etc.) of op te zoeken (energierekening, energielabel van de woning), waarbij vanzelfsprekend meestal niet het exacte aantal bekend is en gegeven wordt. Bij al deze cijfers is in het rapport steeds een alternatief cijfer gegeven op basis van een betrouwbare, externe bron. Wanneer er in onze bevindingen sprake is van een ontwikkeling ten opzichte van vorig jaar hebben we dit geverifieerd met een externe bron. Over het algemeen liggen de cijfers uit dit onderzoek en die uit de externe bronnen redelijk dicht bij elkaar of de gemiddelden in dit onderzoek liggen daar iets onder (wat erop kan duiden dat mensen onderschatten hoelang of hoeveel ze iets doen).

Voor dit onderzoek is het vooral interessant hoe bevolkingsgroepen van elkaar verschillen en niet per se de exacte, absolute score.

CO₂-uitstoot in punten

In dit onderzoek wordt – middels de antwoorden op ruim twintig vragen – gedrag van burgers gekoppeld aan CO₂-uitstoot; gedragingen inzake vijf domeinen (huis & energie, mobiliteit, voedsel, apparaten en kleding). Om een vergelijking te kunnen maken met vorig jaar is dezelfde rekenmethode toegepast.

De toekenning van de CO₂-punten is gebaseerd op cijfers van Milieu Centraal en CE Delft, zoals weergegeven in de bijlage, Tabel 9. Hiervoor is een aantal keuzes gemaakt die – weliswaar gebaseerd zijn op harde cijfers – maar ten dele arbitrair zijn. Zo komen sommige vervuilende activiteiten niet voor in het onderzoek. Per activiteit die wel in het onderzoek voorkomt is een puntenaantal gekozen dat gebaseerd is op de absolute uitstoot van de gemiddelde Nederlander en gecorrigeerd met ‘compenserend gedrag’ (bijvoorbeeld: huishoudgrootte, rijden in een zware of lichtere auto, CO₂-compensatie boeken, groene energie afnemen, producten uit de regio kopen), maar hierover is altijd discussie mogelijk. We nodigen critici van deze methode van harte uit mee te denken, zodat we bij een volgende meting nog beter kunnen vaststellen hoe gedrag en CO₂-uitstoot aan elkaar gerelateerd zijn.

Zie voor een volledige uitleg en verantwoording de bijlage.

1.3 Leeswijzer

- Hoofdstuk 1 is de inleiding;
- In hoofdstuk 2 worden de belangrijkste uitkomsten samengevat;
- Verder zijn de hoofdstukken ingedeeld naar thema:
 - Hoofdstuk 3 gaat over hoe Nederlanders in het algemeen denken over duurzaamheid;
 - Hoofdstuk 4 gaat over gedrag en houding m.b.t. huis, energie en water;
 - Hoofdstuk 5 gaat over gedrag en houding m.b.t. mobiliteit;
 - Hoofdstuk 6 gaat over gedrag en houding m.b.t. voedsel;
 - Hoofdstuk 7 gaat over gedrag en houding m.b.t. apparaten en kleding;
 - Hoofdstuk 8 gaat over de rol van de overheid inzake duurzaamheid en wat burgers zelf doen;
 - Hoofdstuk 9 gaat over de warmtetransitie (‘van het gas af’) en de verwachtingen die burgers hierbij hebben van de gemeente;
- In de bijlage wordt de berekening van de CO₂-uitstoot gegeven.

Significante verschillen ten opzichte van vorig jaar zijn in de tabellen gemarkeerd met een asterisk(*).

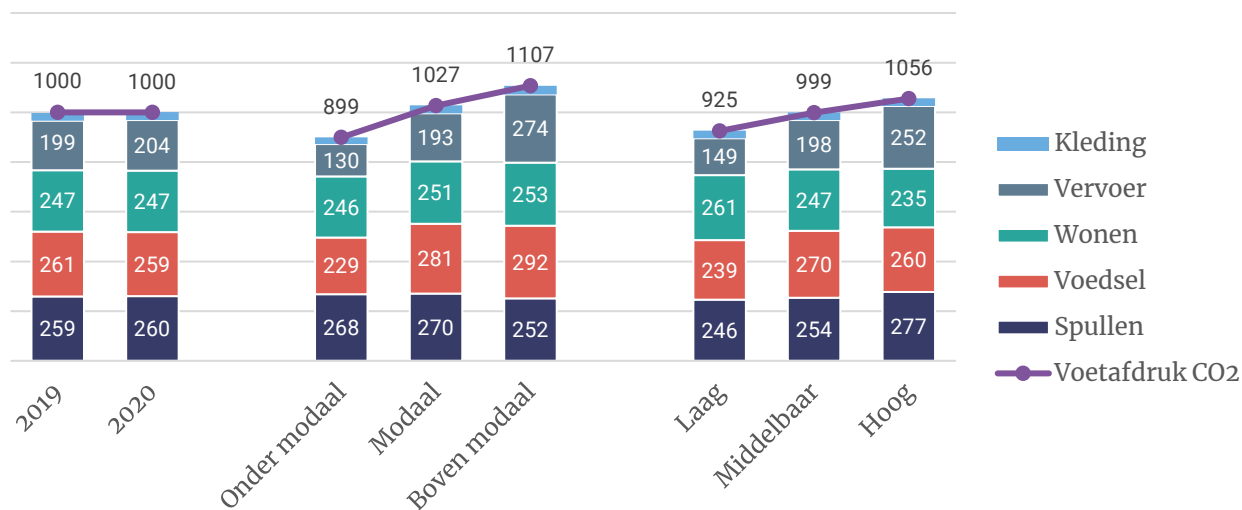

2 Samenvatting: Nederlander stoot nog even veel CO₂ uit

CO₂-voetafdruk net zo groot als in 2019

Dit uitgebreide onderzoek naar duurzaam denken en duurzaam doen is een herhaling van het onderzoek dat we vorig jaar januari uitvoerden. We gaven het toen de titel: “Duurzaam denken is nog niet duurzaam doen”. Toen – maart 2019 – concludeerden we dat twee derde van de Nederlanders zich zorgen maakt over klimaatverandering, maar voor oplossingen en maatregelen vooral naar de overheid en het bedrijfsleven keken. Wat burgers zelf wilden of konden leek beperkt. Deels uit een gevoel van onmacht, maar ook vanwege financiële drempels, (vastgeroeste) gewoonten of niet willen inleveren van ‘privileges’ (vlees eten, vliegen). We zagen bovendien dat de CO₂-voetafdruk¹ van Nederlanders sterk samenhangt met hun welvaart: Nederlanders met een hoger inkomen behoorden tot de grootste CO₂-uitstoters. Met andere woorden, Nederlanders die het zich kunnen veroorloven stoten gemiddeld meer CO₂ uit. En wat ook opviel: hoger opgeleiden maken zich gemiddeld veel zorgen over klimaat, maar behoorden ook tot de grootste uitstoters.

Van 20 tot 25 februari 2020 voerden we dit onderzoek opnieuw uit en het blijkt dat het gedrag van Nederlanders niet of nauwelijks duurzamer is geworden. De gemiddelde CO₂-afdruk van Nederlanders is niet veranderd ten opzichte van 2019 (Figuur 1). De Nederlander lijkt iets duurzamer te gaan eten sinds vorig jaar (van 261 naar 259 punten), maar lijkt weer iets meer uit te stoten binnen het domein vervoer (van 199 naar 204). Deze verschillen zijn echter dusdanig klein dat er geen sprake is van een significant verschil. Kortom: “Duurzaam denken is nog steeds niet duurzaam doen”.

Figuur 1 – CO₂ voetafdruk, inkomen en opleiding (basis: allen)

¹ Op basis van cijfers van Milieu Centraal en CE Delft. Zie voor een uitleg de bijlage.

Paradox: mensen hebben goede intenties, maar het maakt nog geen verschil

Het lijkt in tegenspraak met al het nieuws over duurzaamheid het afgelopen jaar. Alle programma's en artikelen in de media die mensen helpen duurzamer gedrag te vertonen. Mensen hebben nog steeds de beste intenties, velen denken van zichzelf ook dat ze (veel) duurzamer leven. Zo zei in 2019 28 procent "Ik ben van plan minder vlees te gaan eten" (nu zegt 27% dat). En 41 procent zegt "Ik ben het afgelopen jaar minstens 10 procent minder vlees gaan eten". Ook zeggen nu meer mensen dan in 2019 zonnepanelen te hebben (van 19 naar 26%²) en zegt 28 procent zijn huis in 2019 energiezuiniger te hebben gemaakt. Het is dus niet zo dat Nederlanders helemaal niets doen, maar het is in de cijfers (het aantal grammen vlees, een wezenlijk lagere energierekening, significant lagere vlieg- en autokilometers, etc.) nog niet terug te zien.

Minder Nederlanders maken zich veel/ zorgen

Vorig jaar signaleerden we al dat het aandeel Nederlanders dat zich zorgen maakt over het klimaat van september 2015 (70%) tot januari 2019 (78%) toenam, om vervolgens in februari 2019 (65%) fors te dalen. Nu, een jaar later, is het aandeel Nederlanders dat zich zorgen maakt net zo groot (67%). Het aandeel Nederlanders dat zich *veel* zorgen maakt is gedaald (van 22% naar 18%) terwijl een groter aandeel zich nu *enige* zorgen maakt (van 43% versus 47%). De urgentie onder Nederlanders lijkt dus iets minder erg gevoeld te worden dan een jaar geleden. Dit beeld zien we ook terug in houding ten opzichte van het kabinetsbeleid; minder mensen vinden dat het kabinet *veel meer* of *veel minder* moet doen. Aan beide kanten van het spectrum zijn Nederlanders dus wat minder uitgesproken dan vorig jaar.

Houding ten opzichte van klimaatverandering nauwelijks veranderd

Dat de mens verantwoordelijk is voor klimaatverandering wordt bijna niet ontkend (84% mee eens). Een derde van de Nederlanders (30%) vindt het een te groot probleem en weet niet waar ze moeten beginnen, en bijna de helft (46%) ziet het somber in voor toekomstige generaties. Dit is vergelijkbaar met vorig jaar. Om klimaatverandering tegen te gaan kijken burgers vooral naar grote bedrijven, die moeten eerst stappen maken anders heeft individueel initiatief volgens 59 procent geen zin. Een derde (33%) denkt dat eigen initiatief sowieso niet veel uithaalt, maar vier op de tien (42%) denken van wel. De invloed van de overheid op het gedrag van burgers lijkt hierbij beperkt; slechts drie op de tien (30%) denken dat zij zich duurzamer gaan gedragen wanneer zij informatie of hulp ontvangen vanuit de overheid. De vraag is vervolgens wie dan – volgens de burgers – het beste actie kan ondernemen.

Een kwart heeft afgelopen jaar zelf de woning verduurzaamd, een vijfde is dit in 2020 van plan

In vergelijking met vorig jaar hebben meer mensen nu zonnepanelen. Meer dan een kwart van de Nederlanders (28%) heeft in 2019 dan ook iets gedaan om de woning te verduurzamen. Dit zijn vaker Nederlanders met een koopwoning, hoog inkomen of hogere opleiding. Voor komend jaar heeft 18 procent concrete plannen. Dit is voornamelijk dezelfde groep Nederlanders. Het meest genoemd is het (laten) leggen van zonnepanelen of het plaatsen van dubbel glas of HR-glas. Bij het maken van de plannen zoeken Nederlanders vooral zelf naar informatie, bijvoorbeeld door rond te vragen bij vrienden of kennissen of door informatie te zoeken op het internet. De gemeente speelt een kleine rol in de informatievoorziening.

² Het al dan niet hebben van zonnepanelen is niet meegenomen in de CO₂-voetafdruk

Burger wacht nog steeds op de overheid...

Net als vorig jaar verwachten Nederlanders het meeste effect van regelgeving van de overheid richting het bedrijfsleven (58%) of technologische ontwikkelingen en innovaties (62%). Ze verwachten een kleiner effect door gedragsverandering van individuele burgers (43%) of regelgeving om duurzamer gedrag af te dwingen (30%). Mensen die nu zouden stemmen op GroenLinks of D66 verwachten juist wel veel effect van regels voor burgers (respectievelijk 57% en 61%).

... maar hoort nog steeds weinig van die overheid

De verschillende overheden weten nog steeds hun beleid tegen klimaatverandering niet goed over te brengen aan de burger. Zes op de tien Nederlanders (58%) hebben nog een redelijk beeld van wat de regering doet, maar bij gemeenten (27%) en provincies (17%) is dit al fors minder. Meer Nederlanders (26% versus 20% in 2019) vinden het klimaatbeleid van de regering ambitieus genoeg in vergelijking met vorig jaar. Mogelijk komt dit door de maatregelen die het afgelopen jaar zijn genomen (bijvoorbeeld de snelheidsverlaging naar 100 km/u) of bekend zijn gemaakt in het Klimaatakkoord. Nederlanders die nu op FvD (79%) of de PVV (64%) zouden stemmen vinden het beleid eerder te ambitieus. GroenLinks (84%)-, PvdD (68%) en D66 (65%)-kiezers willen juist vaker dat de regering meer gaat doen.

Het aandeel Nederlanders (met kennis van het beleid van de gemeente en/of provincie) dat vindt dat gemeenten en provincies meer moeten doen tegen klimaatverandering is afgenomen. Dit kan er op duiden dat meer mensen tevreden zijn over de stappen die beide overheidslagen sinds vorig jaar hebben genomen.

Desondanks geeft de helft van Nederlanders (51%) aan niks van hun gemeente gehoord te hebben over wat zij persoonlijk kunnen doen tegen klimaatverandering. Slechts 31 procent is van mening dat burgers het tegengaan van klimaatverandering zelf moeten vormgeven en 30 procent zegt zich duurzamer te gedragen wanneer de overheid hen helpt.

Burger wil ook meer info over de warmtetransitie

Net als vorig jaar hebben acht op tien Nederlanders (78%) geen informatie ontvangen over wat de warmtetransitie voor hen betekent. Twee derde (65%) heeft hier wel behoefte aan, vooral vanuit de Rijksoverheid of gemeente. Tegelijkertijd is het aandeel dat geen behoefte heeft aan informatie toegenomen van 31 procent naar 35 procent. Dit zijn relatief vaak mensen met een lage opleiding, mogelijk vinden zij het minder relevant omdat deze groep vaker een huurwoning heeft. Nederlanders die geen informatie willen maken zich ook minder vaak zorgen over het klimaat. De helft van de Nederlanders (52%) vindt het belachelijk dat Nederland voorop probeert te lopen met 'van het gas af'. Dat is een toename ten opzichte van 2019, toen vond 49 procent het belachelijk.

Ongeveer een kwart (24%) weet wat de warmtetransitie voor de woning betekent, dit zijn vooral hoger opgeleiden (28%) en mensen met een boven modaal inkomen (29%). Dit laat zien dat de informatievoorziening niet op orde is en dat burgers niet weten waar ze aan toe zijn. Een ander gevolg is dat veel mensen ook niet weten waar ze met hun vragen terecht kunnen. Slechts 18 procent weet dit wel.

Meerderheid vindt het belangrijk om betrokken te worden bij de warmtetransitie

Meer dan de helft (55%) van de Nederlanders wil betrokken worden, het liefst door hun mening te geven (55%, 30% van alle Nederlanders) of door geïnformeerd te worden (43%, 24% van alle Nederlanders). Burgers willen dus een rol spelen, maar vinden niet dat zij zelf verantwoordelijk zijn voor het aardgasvrij maken van hun woning. In hoeverre burgers ook invloed hebben op de keuze voor een alternatieve verwarming in een woning is onduidelijk, het aandeel dat denkt van wel (36%) is even groot als het aandeel dat denkt van niet (36%). De burgers lijken zelf dus niet goed te weten in hoeverre zij mogen mee beslissen. Zes op de tien (62%) willen in ieder geval graag hulp van de gemeente of anderen bij de warmtetransitie, dat is dus een duidelijke oproep aan gemeenten. Slechts 8 procent wil het aardgasvrij maken van de woning zelfstandig doen.

Nederlanders wachten op een goed alternatief, de kosten zijn een heikel punt

Bijna de helft van de Nederlanders (45%) zegt pas over te stappen zodra er een goed alternatief is voor aardgas. In die zin lijkt er wel draagvlak te zijn onder een groot deel van de samenleving. Verder zegt 13 procent pas over te stappen zodra dit verplicht is en stelt 11 procent te blijven verwarmen op aardgas. Vooral mensen met een hoog inkomen geven aan te wachten op een goed alternatief (57%). Voor mensen met een lager inkomen is dit minder het geval, maar mogelijk is dit ook minder relevant omdat zij vaker huren. Mensen die nu op FvD (29%) of de PVV (28%) zouden stemmen zeggen vaker hoe dan ook op gas te blijven verwarmen. De helft (50%) verwacht dat de gemeente een deskundige keuze maakt voor een alternatieve verwarming.

De belangrijkste factor bij een overstap naar een andere energiebron zijn de kosten. Zes op de tien (60%) willen dat de maandelijkse kosten gelijk blijven of lager worden en 54 procent wil dat de aanpassingskosten deels of helemaal vergoed worden. Dit beeld geldt eigenlijk voor alle bevolkingsgroepen. Vier op de tien Nederlanders (43%) geven dan ook aan minder dan een kwart van de kosten (wanneer die €30.000 zouden zijn) te kunnen bijdragen. Een kwart van de Nederlanders (23%) weet niet wat zij zelf bij kunnen dragen. Mensen met een hoger inkomen zeggen wel vaker dat zij ook meer kunnen bijdragen.

Gemeenten moeten vooral bijdragen in de kosten en/of informatie geven over subsidies

Zeven op de tien Nederlanders (69%) verwachten dat de gemeente hen financieel tegemoetkomt bij de warmtetransitie. Dit geldt eigenlijk voor alle bevolkingsgroepen, maar vooral mensen die zeggen nu op de PVV te stemmen (85%) verwachten een (volledige) kostenvergoeding. Het (gedeeltelijk) vergoeden van de kosten vindt men dan ook het belangrijkste (56%). Vervolgens verwacht men van de gemeente informatie over financierings- en/of subsidiemogelijkheden (48%). Een derde (32%) verwacht dat de gemeente aangeeft welk alternatief het meest geschikt is.

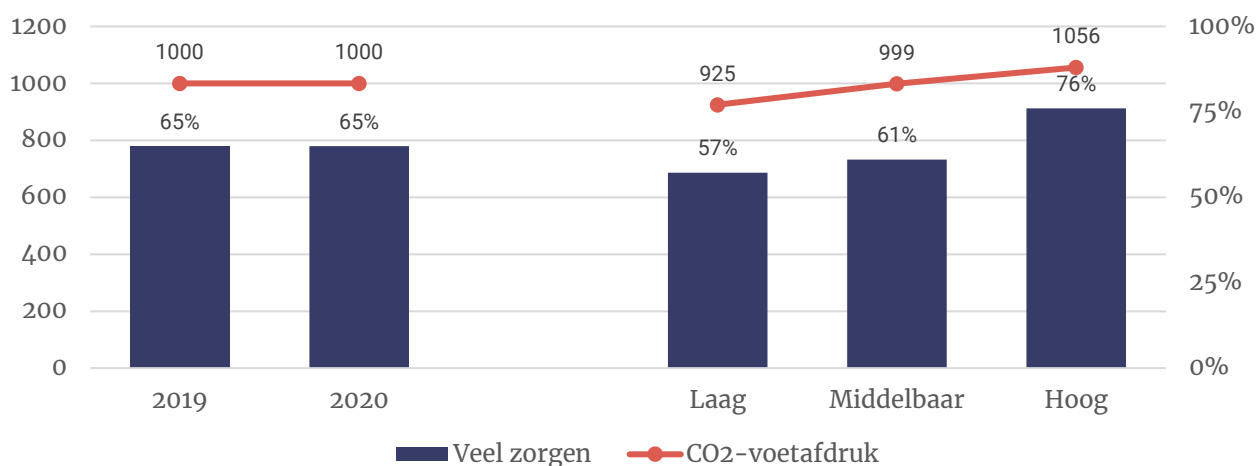
Inkomen en opleiding

Mensen met een hoog inkomen of een hoge opleiding hebben net als vorig jaar een bovengemiddeld hoge CO₂-voetafdruk (Figuur 1). Beide achtergrondkenmerken hangen dan ook sterk met elkaar samen. De onderlinge verhoudingen zijn op basis van inkomen en opleiding niet veranderd of groter geworden. Net als vorig jaar komt het verschil in afdruk het duidelijkst naar voren binnen het thema vervoer: Nederlanders met een hoog inkomen of hogere opleiding beschikken vaker over een auto, rijden meer kilometers en vliegen veel vaker en verder dan Nederlanders met een laag inkomen of een lage opleiding. De hoog opgeleide en goed verdienende 'veel- en vervliegers' gunnen zichzelf het vliegen naar verre oorden ook het meest.

Om dit gedrag te compenseren maken zij vaker gebruik van de CO₂-compensatieregeling van luchtvaartmaatschappijen. Nederlanders met een hoog inkomen voelen zich niet vaker schuldig over hun vlieggedrag. Hoger opgeleiden voelen zich wel vaker dan gemiddeld schuldig.

Net als vorig jaar is de houding en het gedrag van de hoger opgeleide Nederlanders dus opvallend. Ze maken zich meer zorgen over klimaatverandering (Figuur 2), vinden vaker dat het kabinet meer moet doen tegen klimaatverandering, maar zijn een van de grootste uitstoters van CO₂. De houding komt dus niet overeen met het gedrag, dat blijkt ook hun eetpatroon.

Figuur 2 – CO₂ voetafdruk en zorgen om klimaatverandering, uitgesplitst naar opleiding (basis: allen)

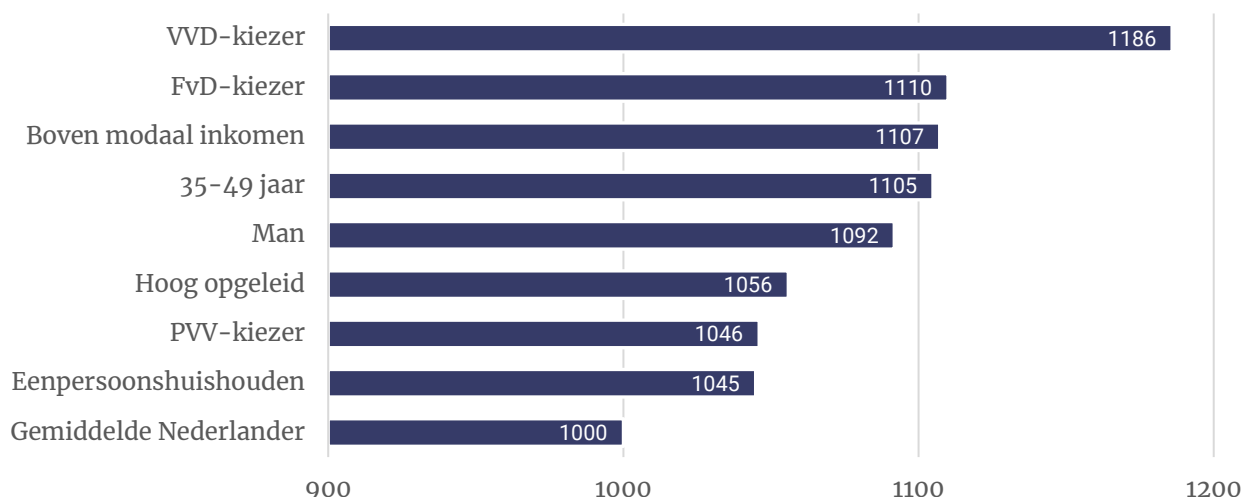
Zes op de tien (61%) hoger opgeleiden erkennen dat de productie van vlees slecht is voor het klimaat. Wanneer je de uitstoot van CO₂ wil beperken is het dus logisch om minder vlees te eten. Meer dan de helft van de hoger opgeleiden (54%) noemt zichzelf dan ook flexitariër, maar ze eten niet alleen per week net zo vaak vlees (of vis) als lager opgeleiden, ze eten gemiddeld ook meer gram per week. Opvallend genoeg is het ook de groep die het vaakst zegt dat zij het afgelopen jaar 10 procent minder vlees zijn gaan eten (49%) en de groep die het vaakst het voornemen heeft om minder vlees te gaan eten (38%). Echter, ten opzichte van vorig jaar is de vleesconsumptie van deze groep gelijk gebleven: gemiddeld 4,6 keer per week vlees, 1,3 keer per week vis en 117 gram per dag in 2019 versus gemiddeld 4,5 keer per week vlees, 1,3 keer per week vis en 120 gram per dag in 2020. Wat dat betreft betekent duurzaam denken nog steeds niet duurzaam doen. Ondanks de goede intenties lukt het niet om de vleesconsumptie te minderen.

Grootste uitstoters – polarisatie op basis van politieke voorkeur neemt toe

De hoogst scorende CO₂-uitstoters zijn wederom Nederlanders met een hoog inkomen, 35 tot 50-jarigen, mannen en hoger opgeleiden, maar Nederlanders die aangeven nu VVD te stemmen hebben de grootste CO₂-voetafdruk (**Figuur 3**).

Opvallende 'nieuwkomers' in het lijstje zijn FvD- en PVV-kiezers. Vorig jaar behoorden CDA- en D66-kiezers (stemgedrag 2017) nog tot de grootste uitstoters.

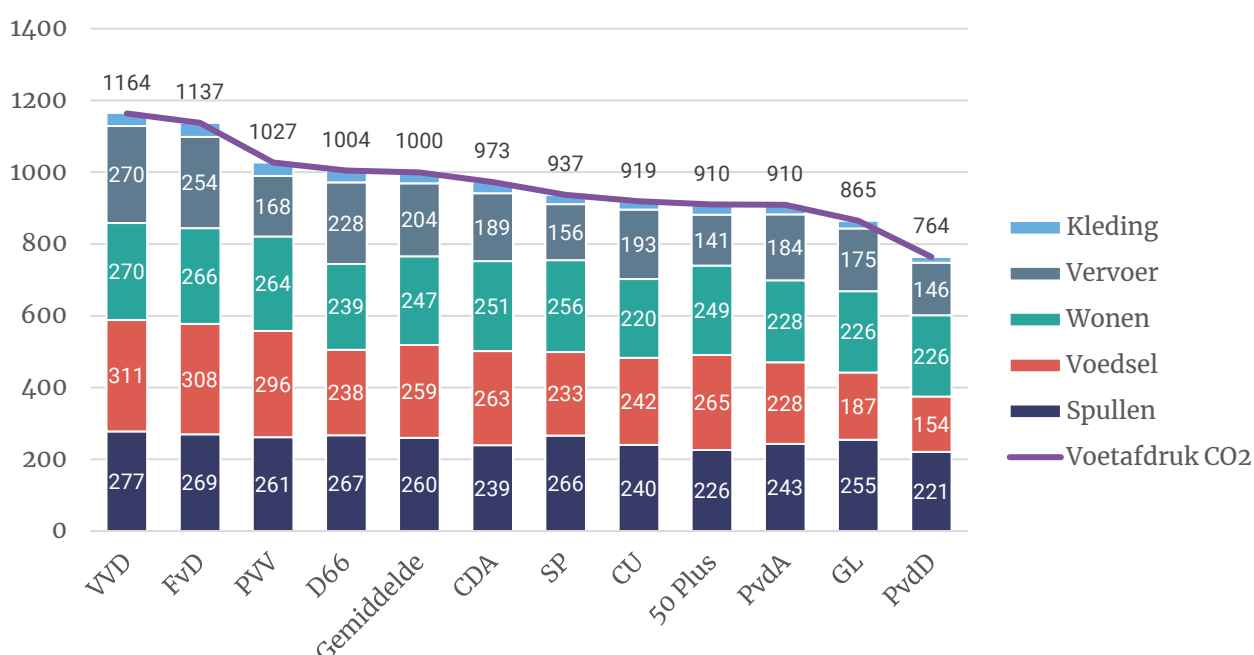

Figuur 3 – Grootste CO₂-uitstoters (huidige kiezers, basis: allen)

Om de CO₂-voetafdruk van vorig jaar te kunnen vergelijken op basis van politieke voorkeur kijken we naar het stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2017. Grofweg kunnen we stellen dat kiezers van rechtse partijen meer uitstoten dan kiezers van linkse partijen. Ten opzichte van vorig jaar is de CO₂-voetafdruk van VVD-, FvD- en PVV-kiezers toegenomen. De gemiddelde afdruk van Nederlanders die anders stemden is juist afgenomen. De CO₂-voetafdruk van de D66-kiezer is nog steeds bovengemiddeld (1004 versus 1026 in 2019), maar wel gedaald ten opzichte van vorig jaar.

Vorig jaar was het verschil tussen kiezers van de hoogst scorende partij (VVD, 1132) en de laagste scorende partij (PvdD, 868) 264 punten. Dit jaar is dat verschil 400 punten. Het verschil tussen rechtse en linkse kiezers lijkt dus groter te worden. Ook hier valt het op dat de verschillen in de CO₂-voetafdruk tussen verschillende kiezers het sterkst tot uiting komt in de domeinen vervoer en voedsel. Het aantal punten dat kiezers scoren op spullen of wonen licht dicht bij elkaar.

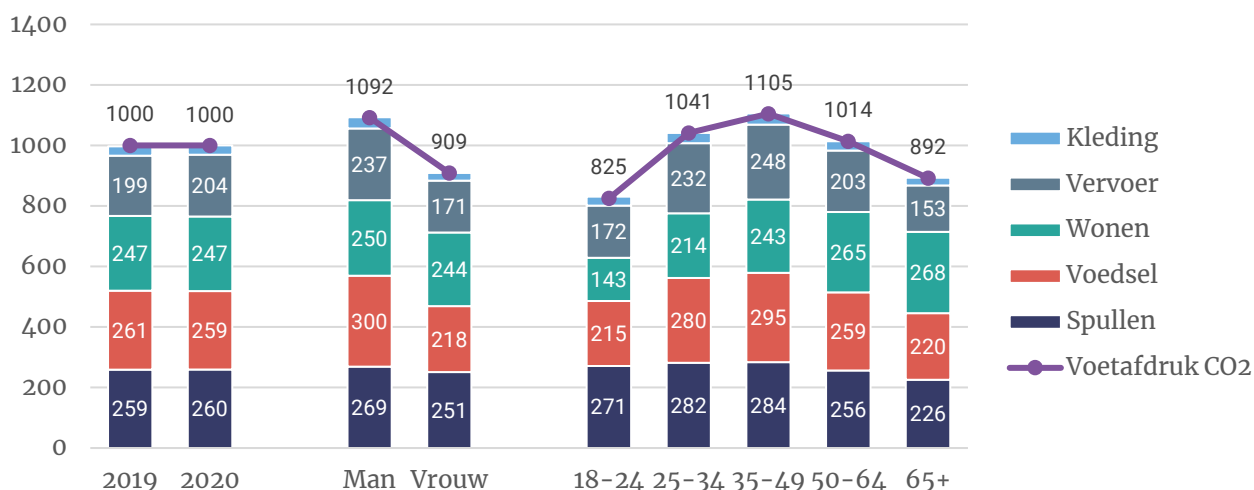

Figuur 4 – CO₂-voetafdruk uitgesplitst naar stemgedrag TK2017 (basis: allen)

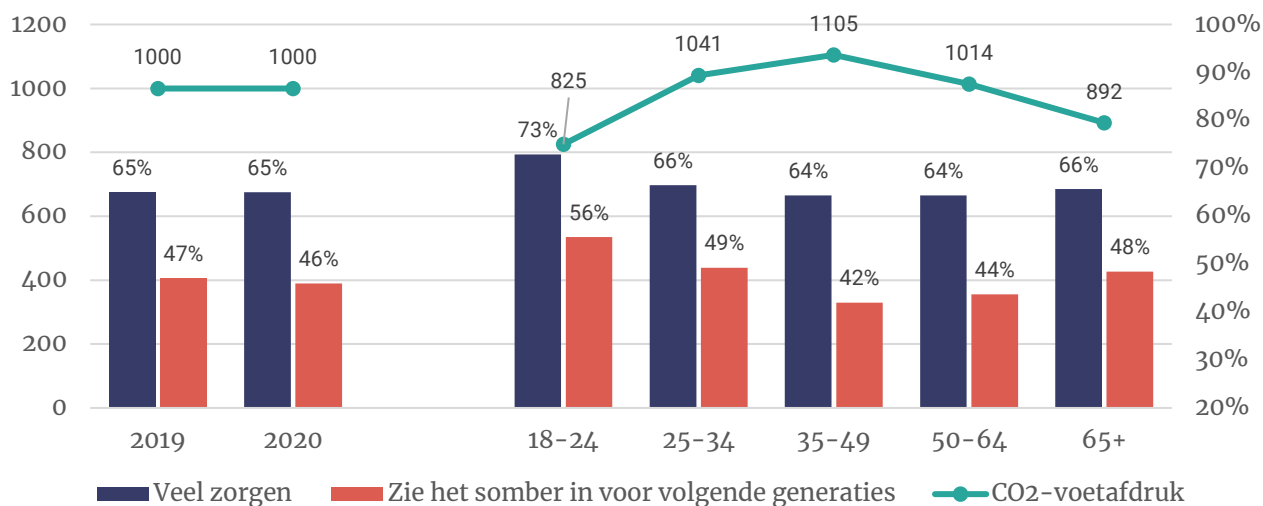
Leeftijd en geslacht

Vergeleken met 2019 zijn mannen meer gaan uitstoten (1092 versus 1065 in 2019) en vrouwen juist minder (909 versus 935 in 2019; Figuur 5). Op alle domeinen stoten mannen ook meer CO₂ uit dan vrouwen. Mannen eten meer en vaker vlees, rijden meer kilometers en vliegen vaker én verder. In hun houding ten aanzien van klimaatverandering zijn mannen iets minder uitgesproken. Ze maken zich minder zorgen (60% versus 71%), zien het minder vaak somber in voor toekomstige generaties (40% versus 52%) en hebben minder vaak het idee dat zij zelf iets tegen klimaatverandering kunnen doen (20% versus 10%).

Figuur 5 – CO₂-voetafdruk uitgesplitst naar geslacht en leeftijd (basis: allen)

Jongeren tot 25 jaar hebben de laagste CO₂-voetafdruk op basis van leeftijd, maken zich meer zorgen over klimaatverandering en zijn somberder over de toekomst dan oudere Nederlanders (Figuur 6). Dit beeld is vergelijkbaar met vorig jaar. Desondanks is deze groep jongeren wel iets optimistischer geworden: in 2019 zag 62 procent het nog somber in voor toekomstige generaties. Ten opzichte van vorig jaar is de houding van jongeren wel wat duurzamer geworden. In 2019 gunde nog 59 procent van deze groep zichzelf vluchten naar verre oorden, nu is dat 48 procent. Ook is onder deze groep de vliegschaamte toegenomen (19% versus 11% vorig jaar). Dit uit zich overigens nog niet in het vlieggedrag. Wel rijden jongeren – net als vorig jaar – een stuk minder kilometers. Vergeleken met vorig jaar is de gemiddelde CO₂-voetafdruk van jongeren met 48 punten gedaald. De gemiddelde afdruk van 25 tot 50-jarigen is juist gestegen, maar toch maken beide groepen zich minder zorgen en zien zij het minder somber in dan jongeren (Figuur 6).

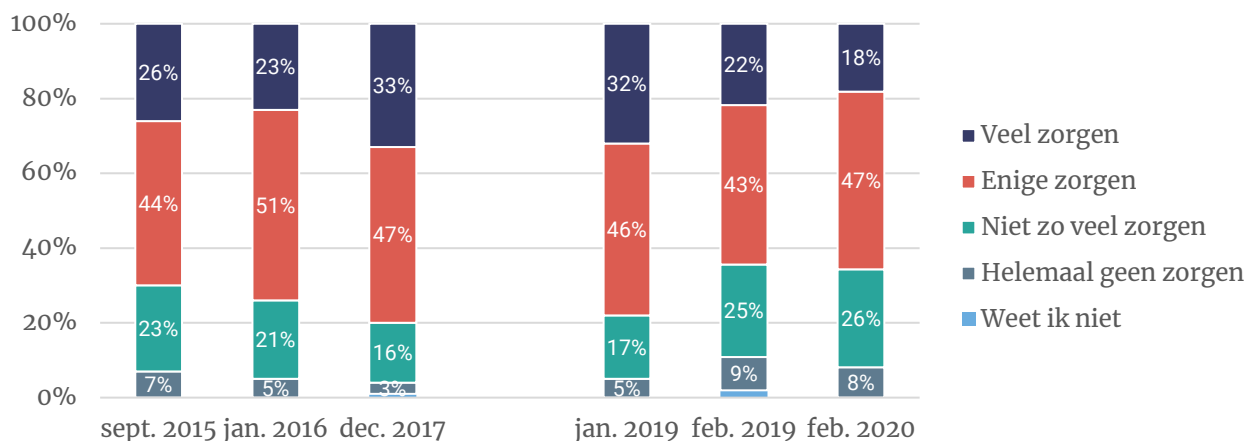

Figuur 6 – Zorgen en somberheid over klimaatverandering en CO₂-voetafdruk uitgesplitst naar leeftijd (basis: allen)

3 Denken over duurzaamheid

Zorgen over duurzaamheid niet veranderd

Nederlanders maken zich net zoveel zorgen over het klimaat als een jaar geleden (Figuur 7). Wel maken minder mensen zich *veel zorgen* over het klimaat (18% versus 22% in 2019) en meer mensen zich *enige zorgen* (47% versus 43% in 2019). Er vindt dus een verschuiving plaats van veel zorgen naar enige zorgen, de urgentie lijkt minder te worden. Een derde (34%) maakt zich niet zo veel of geen zorgen over het klimaat.

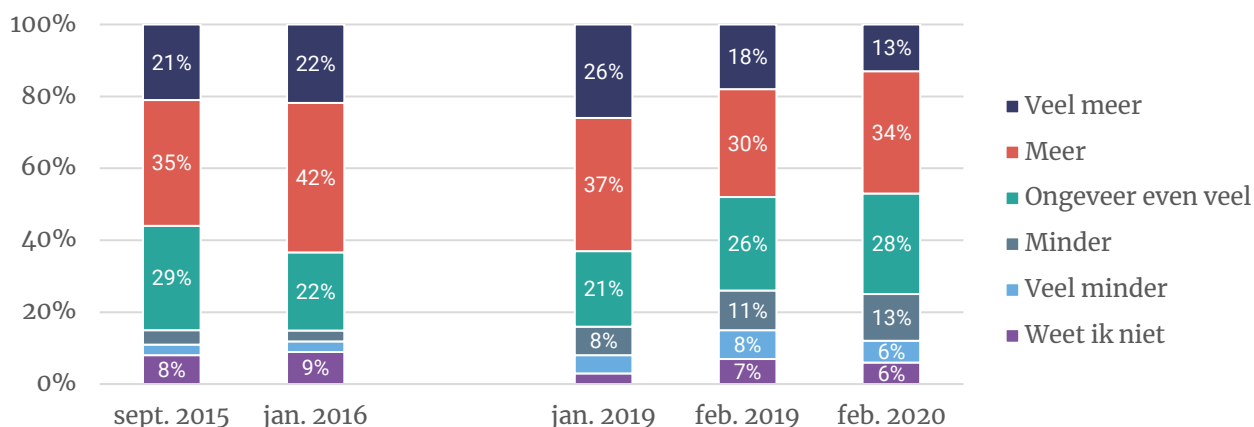
Figuur 7 – In hoeverre maakt u zich zorgen over de uitstoot van broeikasgassen (CO₂), de klimaatverandering en de effecten daarvan voor het milieu? (basis: allen)

Urgentie om meer te doen aan uitstoot van CO₂ wordt minder

Iets minder dan de helft van de Nederlanders (47%) vindt dat het kabinet-Rutte (veel) meer zou moeten doen om de uitstoot van broeikasgassen tegen te gaan. Dit aandeel is hetzelfde als vorig jaar, maar een stuk lager dan in 2016 (64%). In het onderzoek van vorig jaar concludeerden we dat de polarisatie in de samenleving omtrent het klimaat toeneemt, waarschijnlijk onder invloed van politieke en media-aandacht voor klimaatverandering en de kosten van maatregelen die klimaatverandering moeten tegengaan. Het afgelopen jaar is het klimaatakkoord gepresenteerd en is er veel aandacht geweest voor de warmtetransitie naar aardgasvrij.

Voor wat betreft het beleid van het kabinet-Rutte zien we nu dat de verschillen wat kleiner worden. Figuur 8 laat zien dat de middengroep toeneemt en de extremen afnemen. Zo is te zien dat minder mensen willen dat het kabinet *veel meer* doet (13% versus 18% in 2019) en dat minder mensen willen dat het kabinet *veel minder* doet (6% versus 8% in 2019). De categorieën *meer* en *minder* doen nemen juist toe (respectievelijk 34% versus 30% in 2019, en 13% versus 11% in 2019).

Figuur 8– Vindt u dat het kabinet-Rutte meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de uitstoot van broeikasgassen (CO₂) te verminderen? (basis: allen)

3.1 Meningen over klimaatverandering

Weinig discussie over de problematiek, wel over de verantwoordelijkheid

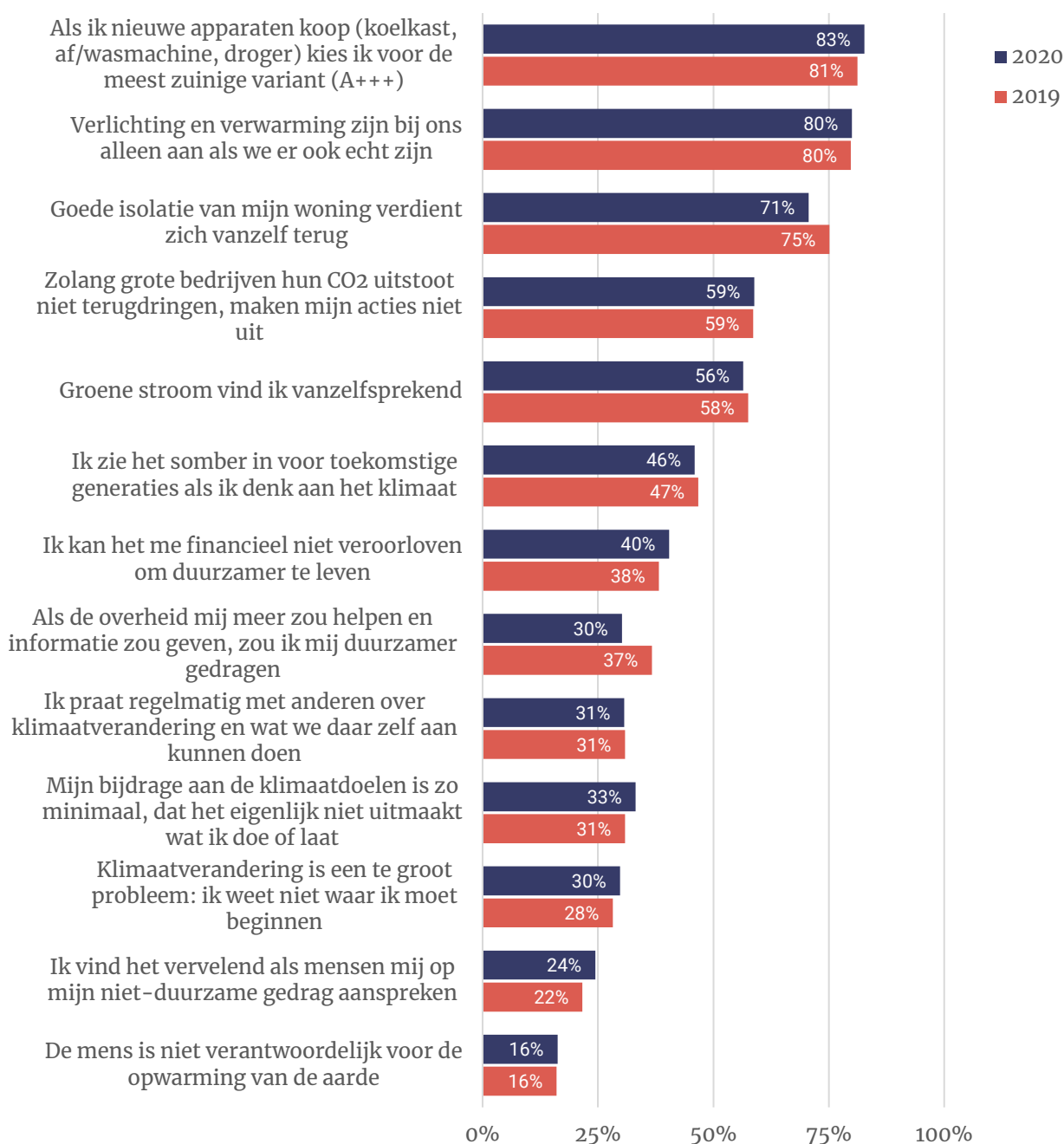
Dat klimaatverandering een probleem is en dat de mens daar een rol bij speelt wordt door een meerderheid van de Nederlanders niet ontkend (door 16% wel, door 84% niet; Figuur 9). Vier op de tien Nederlanders die nu PVV of FvD zouden stemmen zijn van mening dat de mens *niet* verantwoordelijk is voor de opwarming van de aarde. Zij maken zich dan ook minder zorgen over de klimaatverandering (38% van de PVV- en 18% van de FvD-kiezers maakt zich zorgen). Drie op de tien Nederlanders (30%) vinden klimaatverandering een te groot probleem en weten niet waar ze moeten beginnen. Bijna de helft van de Nederlanders (46%) ziet het dan ook somber in voor toekomstige generaties wat betreft het klimaat.

De houding van Nederlanders ten opzichte van klimaatverandering is niet veranderd

Nederlanders praten net zo vaak over klimaatverandering als vorig jaar (31% versus 31% in 2019), vinden het net zo vervelend als ze worden aangesproken op hun niet-duurzame gedrag (24% versus 22% in 2019) en evenveel Nederlanders kunnen het zich niet veroorloven om duurzamer te leven (40% versus 38% in 2019, Figuur 9). De houding ten aanzien van de rol van de overheid is wel veranderd. Minder Nederlanders zeggen dat zij zich duurzamer zouden gedragen wanneer zij meer informatie en hulp zouden ontvangen van de overheid (30% versus 37% in 2019). Dit geldt vooral voor de mensen die zeggen nu PVV (18%) of FvD (12%) te stemmen. Nederlanders die links van het midden stemmen geven vaker aan dat zij zich wel duurzamer zouden gaan gedragen wanneer zij meer informatie en hulp krijgen van de overheid.

Net als vorig jaar geeft 59 procent aan dat grote bedrijven eerst moeten verduurzamen, anders valt hun eigen inzet in het niet. Een derde (33%) geeft aan dat het sowieso niet uitmaakt wat een burger zelf doet; de persoonlijke bijdrage aan de klimaatdoelen is daarvoor te klein. Echter stellen vier op de tien Nederlanders (42%) bij deze stelling dat zij met hun eigen gedrag wel invloed hebben op klimaatverandering. Net als in 2019 geven acht op de tien Nederlanders aan rekening te houden met het energieverbruik bij de aanschaf van apparaten (83% versus 81% in 2019) en zuinig met de verwarming en lichten om te springen (80% versus 80% in 2019). In feite houdt een groot deel van de samenleving dus wel degelijk rekening met het klimaat, ook al spreken ze dan niet zo duidelijk uit of beseffen ze zich dat mogelijk niet.

Figuur 9– Houding ten opzichte van klimaatverandering en duurzaamheid (basis: allen; % (helemaal) mee eens)

3.2 De Forum voor Democratie-stemmer

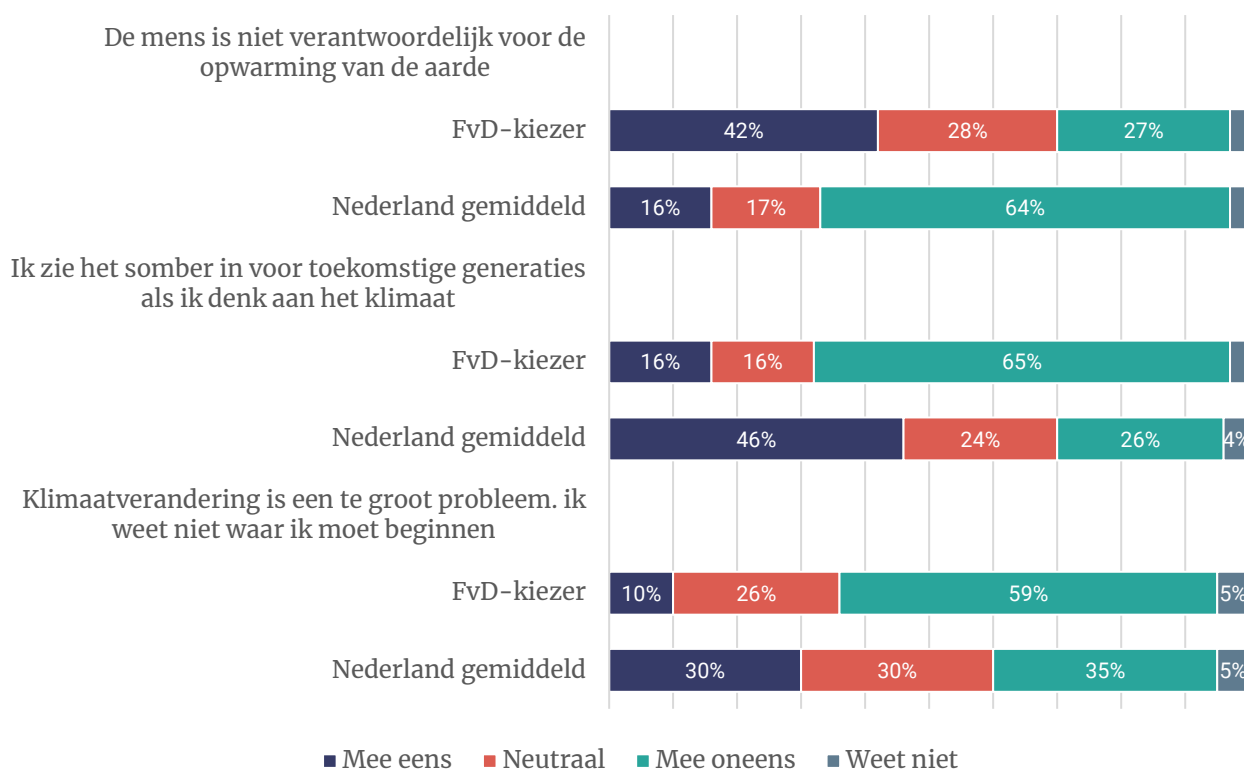
In deze paragraaf schetsen we een kort profiel van de mensen die aangeven bij de verkiezingen – als die vandaag zouden plaatsvinden – op Forum voor Democratie te stemmen. Deze politieke partij is de afgelopen twee jaar – getuige de Provinciale Verkiezingen van 2019 – met een flinke opmars bezig. Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2017 haalde FvD twee zetels, in de I&O-maartpeiling stond de partij op 15 zetels, waarmee het een van de partijen in de subtop is (na de VVD).

Ruim een derde (36%) van de FvD-kiezers is 50 tot 65 jaar oud, een vijfde (21%) is 65 jaar of ouder. Slechts 6 procent is jonger dan 25 jaar. Bijna de helft van de FvD-kiezers (47%) verdient boven modaal, iets meer dan een derde (36%) onder modaal.

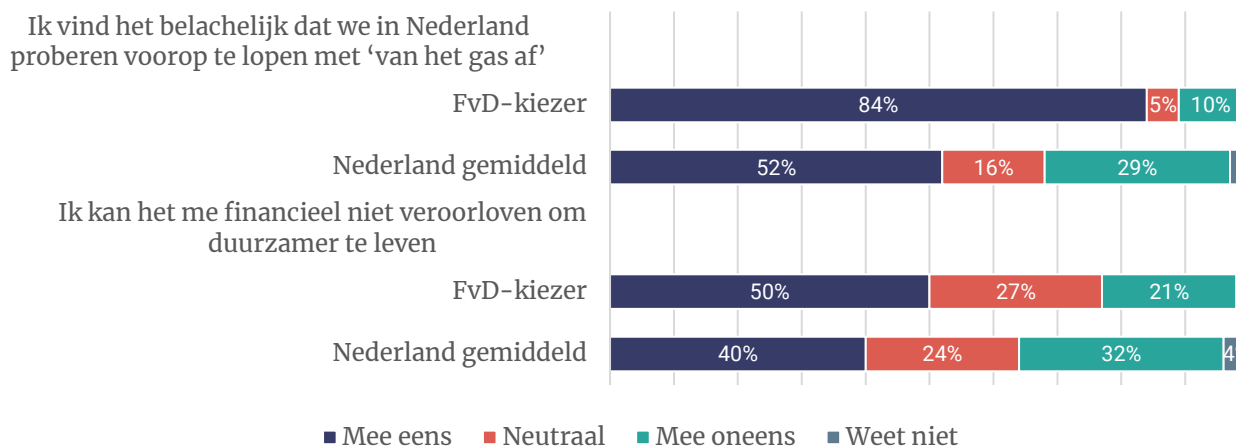
Weinig klimaatpessimisme onder FvD-kiezers

Stemmers op Forum voor Democratie maken zich weinig tot geen zorgen over het klimaat. Slechts 1 procent van de FvD-kiezers maakt zich hier veel zorgen over (tegenover 18% gemiddeld). Vier op de tien FvD-kiezers (42%) zijn dan ook van mening dat de mens niet verantwoordelijk is voor de opwarming van de aarde. Vandaar zien zes op de tien (59%) de klimaatverandering dan ook niet als een groot probleem en slechts een klein aandeel (16%) ziet het somber in voor toekomstige generaties wanneer men denkt aan het klimaat (Figuur 10).

Figuur 10 – Stellingen houding klimaat (basis: allen en Forum voor Democratiestemmers, huidig stemgedrag, n=152)

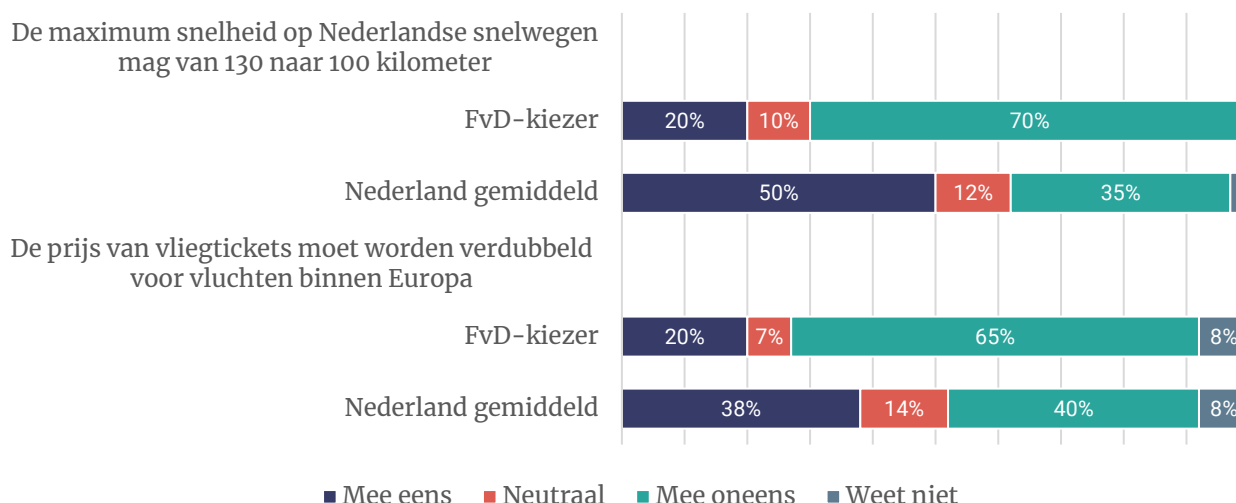
Ruim vier op de vijf FvD-kiezers (84%) vinden het belachelijk dat Nederland probeert voorop te lopen met ‘van het gas af’ (Figuur 11). De helft van de FvD-kiezers geeft aan dat hij het zich niet kan veroorloven om duurzamer te leven, terwijl het gemiddelde inkomen van FvD’ers boven modaal is. Het is dan ook niet verwonderlijk dat 70 procent van de FvD-kiezers vindt dat het kabinet-Rutte minder tot veel minder moet doen tegen klimaatverandering.

Figuur 11 - Stellingen warmtetransitie en kosten duurzamer leven (basis: allen en Forum voor Democratiestemmers, huidig stemgedrag, n=152)

FvD-kiezers geen voorstander van 100 km/u

FvD-kiezers zijn meer dan gemiddeld tegen het verlagen van de maximumsnelheid op Nederlandse snelwegen en zijn het er niet mee eens dat de prijs van vliegtickets voor vluchten binnen Europa moet worden verdubbeld (Figuur 12).

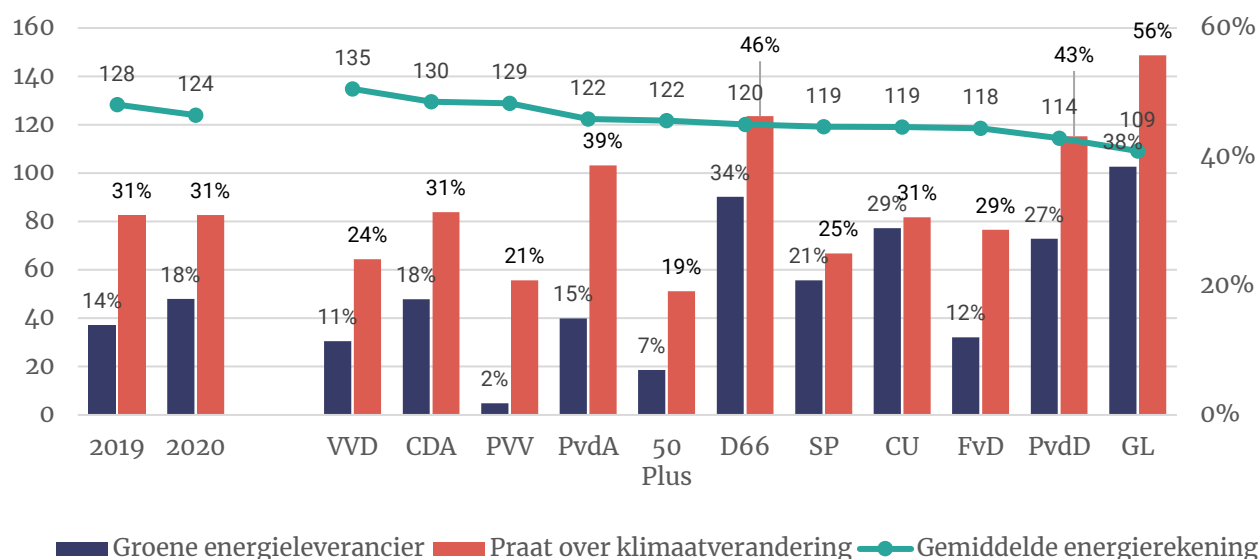
Figuur 12 – Stellingen houding 100km/u, prijzen vliegtickets Europa, financiën (basis: allen en Forum voor Democratiestemmers, huidig stemgedrag, n=152)

FvD-kiezers denken en doen minder duurzaam

De gemiddelde CO₂-afdruk van FvD-kiezers is 1.110 en dus hoger dan het Nederlands gemiddelde. FvD-kiezers scoren hoog op volgende onderdelen: de energierekening per maand is hoger (€ 134 versus € 124), ze douchen per week gemiddeld langer (40,7 versus 34,6), rijden meer kilometers per jaar (13.777 versus 12.353), maken meer vliegreizen per jaar (6,1 versus 5,1) en eten het meeste vlees (134 gram versus 112 gram per dag). Het verschil met de gemiddelde VVD-kiezers – die een (nog) grotere CO₂-voetafdruk hebben – is vooral de houding ten opzichte van klimaatverandering en het gevoerde beleid van kabinet. In tegenstelling tot FvD-kiezers erkennen VVD-kiezers doorgaans wel het klimaatprobleem, maken zij zich hier ook zorgen over en ondersteunen zij vaker het beleid om hier iets aan te doen. De gemiddelde FvD-kiezers is in die zin een goed voorbeeld van 'niet duurzaam denken en ook niet duurzaam doen'.

- A. Hoe hoog is uw elektriciteits- en gasrekening per maand?⁶ (groen lijn, bedrag in euro's op de linkeras)
- B. Neemt u gas en/of stroom af van een duurzame energiemaatschappij? (blauwe staven⁷)
- C. Eens met stelling "Ik praat regelmatig met anderen over klimaatverandering en wat we daar zelf aan kunnen doen" (rode staven, % mee eens)

Figuur 13 – Gemiddelde energierekening, groene energieleverancier en praat over klimaatverandering, uitsplitsing stemgedrag TK2017 (basis: allen)

4.2 Douchen

Nederlanders douchen gemiddeld iets korter

Nederlanders douchen iets korter per keer (7,1 versus 7,2 in 2019) en minder vaak per week (5,0 versus 5,2 in 2019)⁸ dan vorig jaar (Figuur 14). Beide aspecten wijken op zichzelf niet af van vorig jaar, maar op het gemiddeld aantal minuten douchen per week heeft dit wel effect. Dat is namelijk significant lager dan in 2019. Net als in 2019 is het verband tussen leeftijd en het aantal minuten dat mensen douchen sterk. Hoe ouder men is, hoe korter men doucht. Nederlanders tot 35 jaar douchen bovengemiddeld lang, maar niet vaker dan de gemiddelde Nederlander. Acht op de tien Nederlanders (78%) houden niet de tijd bij (

Tabel 1).

⁶ Als u het niet precies weet, wilt u het dan schatten? Of wilt u het opzoeken bij uw bankzaken of in uw energiebedrijf documenten?"

⁷ Elf groenste energieleveranciers ('voorlopers'), volgens Consumentenbond, 11 november 2018: Energie VanOns, Greenchoice, Huismerk Energie, om | nieuwe energie, Powerpeers, Pure Energie, Qurrent, Qwint, Vandebron, Vrijopnaam of 'Ik wek mijn eigen energie op'. Bron: <https://www.consumentenbond.nl/energie-vergelijken/de-groenste-energieleverancier#no2>

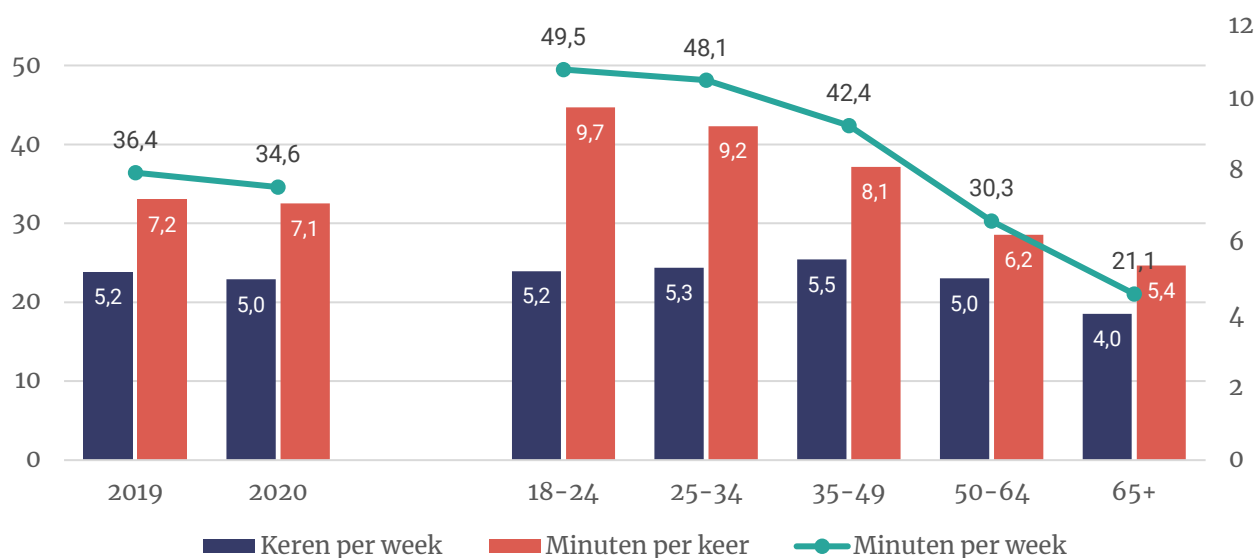
⁸ Nederlanders douchen volgens het onderzoek 'Watergebruik Thuis' 4,83 keer per week en 7,6 minuten per keer (in 2013 was dat nog 8,9 minuten). Per week zou dat 36,7 minuten betekenen. Onderzoek Vewin (TNS NIPO, 2016):

<http://www.vewin.nl/SiteCollectionDocuments/Publicaties/Cijfers/Watergebruik-Thuis-2016.pdf>

De door ons gevonden 5,0 keer per week en 7,1 minuten per keer (34,6 minuten per week) passen goed in de trendmatige lijn.

- A. Hoe vaak doucht u per week? (blauwe staven)
 B. Als u doucht, hoe lang doucht u gemiddeld per keer? (rode staven)
 C. Aantal minuten douchen per week (groene lijn)

Figuur 14– Douchen, aantal keren per week, minuten per keer en minuten per week (basis: douchers; n=2163)

4.3 Overzicht douchen

	NL 2019	NL 2020	Sekse 2020		Leeftijd 2020					Opleiding 2020		
	Totaal 2019	Totaal 2020	Man	vrouw	18-24	25-34	35-49	50- 64	65+	lager	middel	hoger
Frequentie												
aantal x per week	5,1	5	5,2	4,7	5,2	5,3	5,5	5,0	4,0	4,5	4,9	5,3
gem. aantal minuten per keer	7,3	7,11	7,2	7,0	9,7	9,2	8,1	6,2	5,4	6,4	7,8	7,4
gem. aantal minuten p week	36,4	34,6*	36,7	32,5	49,5	48,1	42,4	30,3	21,1	29,4	35,6	37,2
Houdt tijd bij?												
Ja	23%	22%	19%	25%	26%	18%	17%	22%	27%	25%	20%	21%
nee	77%	78%	81%	75%	74%	82%	83%	78%	73%	75%	80%	79%

* significant verschil

Tabel 1 – Overzicht douchen (basis: allen, n=2.196)

4.4 Overzicht wonen

	NL 2019	NL 2020	Leeftijd 2020					Inkomen 2020			Woning 2020	
	Totaal	Totaal	18- 24	25- 34	35- 49	50- 64	65+	< modaal	modaal	> Modaal	Huur	Koop
Huis												
Vrijstaand	13%	14%	16%	7%	12%	18%	16%	8%	12%	19%	1%	20%
2-o-1-kap	15%	15%	11%	9%	17%	18%	17%	8%	16%	21%	5%	20%
Rijtje, tussen	26%	27%	34%	28%	32%	26%	22%	27%	29%	25%	23%	29%
Rijtjes, hoek	13%	12%	8%	14%	14%	12%	11%	12%	17%	12%	12%	13%
Flat, max 4 lagen	18%	20%	19%	32%	19%	16%	16%	31%	15%	14%	39%	11%
Flat, 5+ lagen o	8%	7%	5%	7%	4%	6%	10%	7%	9%	6%	13%	4%
Verwarming												
Gas (CV)	88%	88%	76%	83%	89%	90%	91%	87%	89%	90%	82%	91%
Gaskachel	3%	3%	5%	2%	3%	4%	3%	3%	5%	2%	3%	3%
Warmtepomp ⁹	3%	3%	2%	5%	2%	3%	3%	2%	4%	4%	4%	3%
Zonnepanelen ¹⁰	6%	8%	8%	5%	9%	10%	7%	5%	8%	10%	4%	10%
Elektriciteit	7%	10%*	15%	13%	13%	8%	7%	10%	9%	8%	9%	10%
Stadsverwarming	5%	4%	11%	9%	3%	2%	3%	4%	3%	4%	6%	4%
Energier rekening per maand euro	128	124*	118	98	124	133	129	104	124	136	96	135
Energielabel												
Energielabel A/B	27%	31%*	24%	34%	30%	31%	33%	25%	28%	39%	30%	32%
Energielabel C	24%	23%	24%	23%	21%	24%	23%	23%	24%	25%	19%	25%
Energielabel D-F	27%	26%	23%	24%	31%	25%	25%	30%	27%	23%	25%	27%
Weet niet	21%	19%	30%	18%	17%	20%	19%	21%	22%	13%	27%	16%
Bezit												
Houtkachel / Open haard	18%	17%	17%	12%	16%	19%	17%	8%	15%	22%	3%	22%
airco	7%	12%*	16%	9%	15%	12%	11%	9%	6%	14%	7%	14%
Kennis/ gedrag												
weet hoe energie wordt opgewekt	44%	45%	35%	42%	41%	49%	47%	46%	47%	47%	43%	46%
Geldt voor mij												

⁹ Eind 2017 waren 220.000 woningen voorzien van een warmtepomp. Bron: <https://warmtepompplein.nl/stijging-aantal-warmtepompen-juli-2018>

¹⁰ In 2018 is het opgesteld vermogen van zonnepanelen in Nederland met 1.500 megawatt gegroeid naar 4.400 megawatt. Hiervan wordt 2.307 megawatt opgewekt op de daken van woningen. Bron: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/17/vermogen-zonnepanelen-meer-dan-de-helft-toegenomen>

Goede isolatie van mijn woning verdient zich vanzelf terug	75%	71%*	73%	72%	65%	73%	71%	67%	71%	74%	66%	73%
* significant verschil												

Tabel 2 – Overzicht huis en energie (basis: allen, n=2.196)

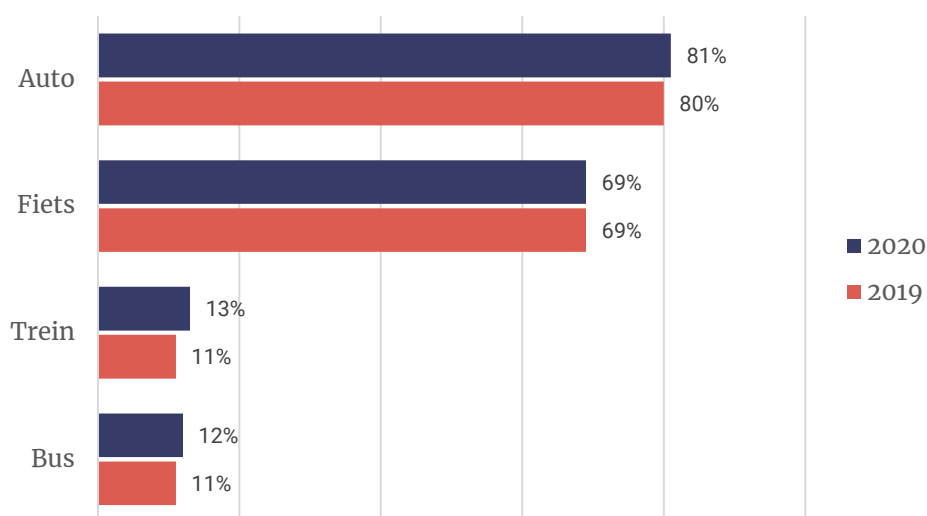
5 Mobiliteit

Dit hoofdstuk gaat over hoe Nederlanders zich verplaatsen (met welke vervoermiddelen), of en hoeveel ze vliegen, of ze compenserend gedrag vertonen en voor welke maatregelen ze wel of niet zijn. Hebben Nederlanders – in tegenstelling tot vorig jaar – last van vliegschaamte? Zijn Nederlanders meer of minder gaan vliegen? En wat vinden Nederlanders van een eventuele prijsstijging van vliegtickets?

In de CO₂-voetafdruk is mobiliteit (met name met de auto en het vliegtuig) goed voor circa 20 procent van de totale CO₂-uitstoot. Wederom is de hoogte van het inkomen van invloed op de score. Nederlanders met een hoog inkomen rijden de meeste kilometers en vliegen het meest. Na inkomen zijn opleiding (hoger opgeleiden rijden en vliegen veel), leeftijd (hoogste scores voor 25-49-jarigen) en sekse (mannen verplaatsen zich het meest met auto én vliegtuig) de belangrijkste voorspellende variabelen.

Auto wordt het vaakst gebruikt

Net als vorig jaar gebruiken acht op de tien Nederlanders wekelijks (38%) tot dagelijks (43%) een auto (Figuur 15). Vier op de tien Nederlanders fietsen dagelijks (39%) en drie op de tien Nederlanders (30%) wekelijks. De trein en de bus worden meestal slechts enkele keren per jaar gebruikt. Het totale beeld is niet veranderd ten opzichte van vorig jaar.

Figuur 15 – Kunt u aangeven hoe vaak u onderstaande vervoermiddelen gebruikt? (% wekelijks of vaker)

Vrouwen rijden vaker een micro- of compacte klasse auto dan mannen. Mannen rijden weer vaker (compacte) middenklasse, een SUV of een motorfiets dan vrouwen. Nederlanders met een boven modaal inkomen rijden ook vaker een duurdere (en zwaardere) klasse auto, bijvoorbeeld een hogere middenklasse of een MPV. Ook Nederlanders met een huishouden van drie personen of meer rijden vaker in een MPV. Van de auto's rijdt 84 procent op benzine en 9 procent op diesel. Slechts 5 procent rijdt hybride of volledig elektrisch.

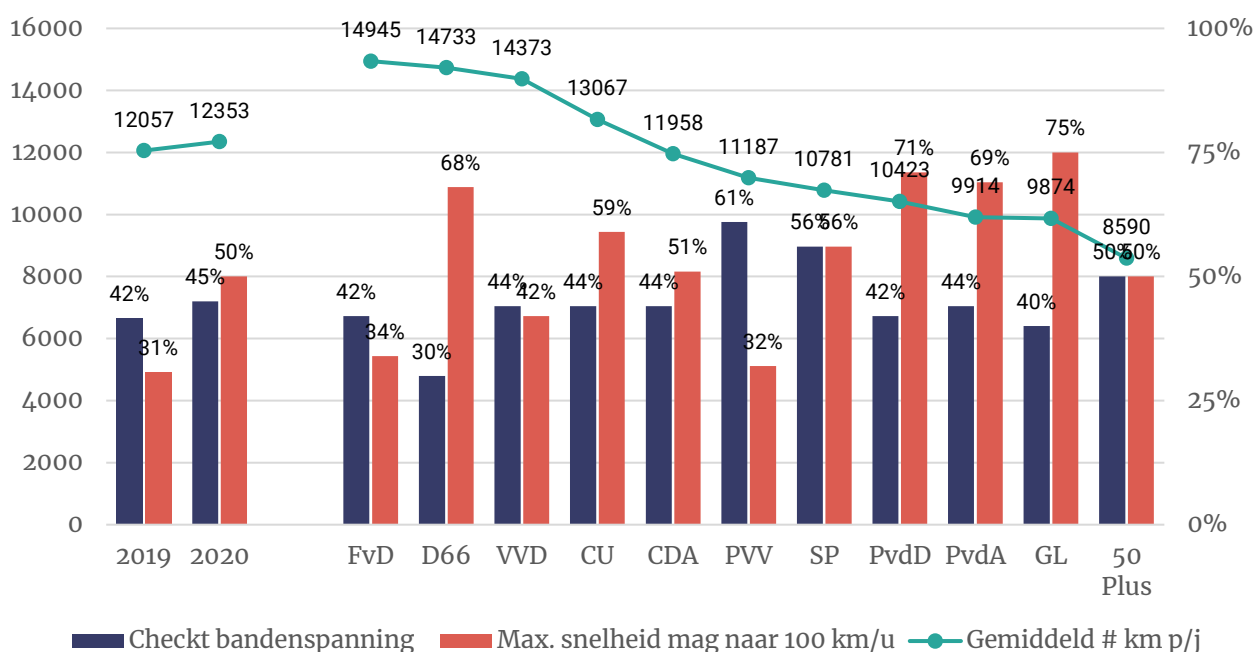
5.1 Autorijden

Nederlanders rijden meer kilometers, zijn positiever over snelheidsverlaging

Het gemiddeld aantal kilometers dat automobilisten per jaar rijden is gestegen naar 12.353 kilometer. Dat is een stijging van bijna 300 kilometer (2,5%) ten opzichte van vorig jaar (Figuur 16)¹¹.

Nederlanders die bij de Tweede Kamerverkiezing van 2017 op de ChristenUnie, D66 of VVD gestemd hebben zijn gemiddeld meer kilometers gaan rijden (ca. 2.000 à 1.000 km per jaar meer). 50 Plus-kiezers zijn juist minder kilometers gaan rijden (ca. 2.000 km per jaar minder). Ook FvD-kiezers (uit 2017) zijn afgelopen jaar meer gaan rijden (+ 4.600 km per persoon per jaar), waarbij de kanttekening dat het aantal FvD-kiezers uit 2017 in dit onderzoek beperkt is¹².

- A. Hoeveel kilometer heeft u in het jaar 2019 ongeveer in uw auto gereden? (groene lijn, km. p/j)
- B. Checkt u de spanning van uw autobanden wel eens? (blauwe staven, % regelmatig)
- C. 'Maximum snelheid mag naar 100 kilometer' (rode staven; % eens met stelling)

Figuur 16– Gemiddeld aantal kilometers per jaar, checkt bandenspanning regelmatig (basis: auto-/motorrijders; n=1883) en max. snelheid naar 100km/u uitgesplitst naar stemgedrag Tweede Kamerverkiezingen 2017 (basis: allen)

¹¹ Volgens het CBS reden we in 2018 gemiddeld 13.000 kilometer per jaar. Deze cijfers komen dus goed overeen. <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatschappij/verkeer-en-vervoer/transport-en-mobiliteit/mobiliteit/verkeer/categorie-verkeer/personenautoverkeer>

¹² In 2019 waren dat 53 respondenten die op de Fvd gestemd hebben bij de TK2017, nu zijn dat er 75. Uitkomsten dus indicatief.

5.2 Bandenspanning

Nederlanders checken de spanning van hun banden vaker

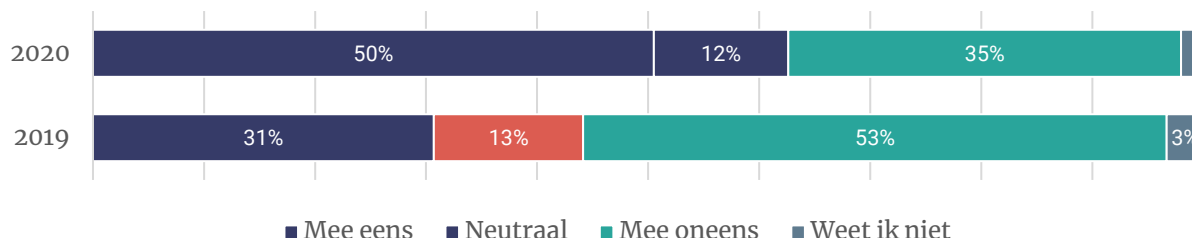
Een vervoersmiddel heeft een hoger verbruik bij te zachte banden. Automobilisten die de juiste bandenspanning aanhouden kunnen zo'n 2 tot 5 procent besparen op brandstof¹³ en dus CO₂-uitstoot. Van alle automobilisten zegt 45 procent de bandenspanning regelmatig te controleren. Dat is vergelijkbaar met 2019. Van degenen die meer dan 14.000 kilometer per jaar rijden controleren mensen die nu D66 zouden stemmen de bandenspanning opvallend weinig. Het meest frequent checken PVV-en SP-kiezers hun bandenspanning (Figuur 16).

5.3 Maximumsnelheid naar 100 km/u

Helpt van de Nederlanders positief over de snelheidsverlaging

In het kader van de stikstofcrisis heeft het kabinet besloten de maximumsnelheid overdag te verlagen van 130 km/u tot 100 km/u¹⁴. Daarnaast is dit besluit ook gunstig voor het klimaat: volgens TNO scheelt 100 km/u rijden in plaats van 130 km/u 16 procent CO₂-uitstoot¹⁵

Nederlanders zijn een stuk positiever over de maatregel dan vorig jaar (Figuur 17). De helft (50%) is het nu eens met de maatregel die het kabinet eind vorig jaar doorvoerde en die half maart 2020 is ingegaan. In 2019 was dit nog 31 procent. Onder alle kiezers is het draagvlak voor deze maatregel toegenomen. Mensen die aangeven FvD (34%) of PVV (32%) te gaan stemmen zijn het minst enthousiast over de maatregel. Ook Nederlanders in de leeftijdscategorie 35 tot 50 jaar steunen de maatregel relatief gezien minder vaak (41% eens).

Figuur 17 – Stelling van 130km/u naar 100km/u is een goed idee (basis: allen)

¹³ 16 Bron: <https://www.klimaatplein.com/juiste-bandenspanning>

¹⁴ <https://www.aanpakstikstof.nl/themas/mobiliteit/vragen-en-antwoorden/over-de-kamerbrief-van-13-november-2019>

¹⁵ <https://publications.tno.nl/publication/34620292/sjR22D/TNO-2016-TL-NOT-0100295342.pdf>

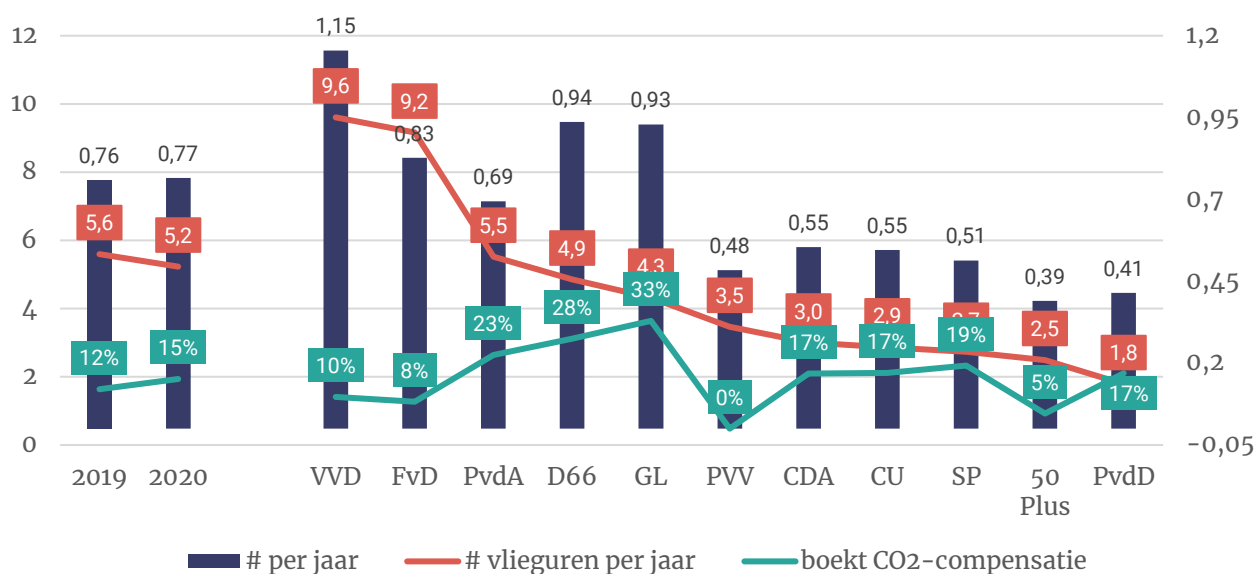
5.4 Vliegen

Nederlanders vliegen even vaak maar iets minder ver

Het aantal keer dat Nederlanders per jaar vliegen is min of meer gelijk aan 2019 (0,77 versus 0,76 in 2019¹⁶), maar het aantal vliegreizen is gedaald (van 5,6 uur per jaar naar 5,2 uur per jaar, Figuur 18). Dit betekent dat Nederlanders minder vliegkilometers maken dan in 2019. Let wel, deze cijfers hebben betrekking op alle Nederlanders, dus ook degene die *niet* vliegen. Wanneer we alleen kijken naar de Nederlanders die aangeven te vliegen ligt het gemiddelde op 1,5 keer per jaar en 10,5 uur.

Nederlanders (inclusief degenen die nooit vliegen) die in 2017 bij de Tweede Kamerverkiezing op D66 stemden vlogen in 2019 gemiddeld het meest (1,12 keer per jaar, in 2020 0,94 per jaar), maar die plek is in 2020 overgenomen door VVD-kiezers (1,15 keer per jaar). D66-kiezers vliegen minder vaak en minder ver ten opzichte van 2019 terwijl VVD-kiezers juist vaker zijn gaan vliegen (maar niet verder).

- A. Hoe vaak heeft u gevlogen? (blauwe staven, gemiddeld aantal x per jaar, incl. niet-vliegers)
- B. Hoeveel vliegreizen maakt u? (rode lijn; gemiddeld aantal uren per jaar, inclusief niet-vliegers)
- C. Boekt u dan CO₂-compensatie bij uw vlucht? (groene lijn; % altijd of soms, vliegers)

Figuur 18 – Gemiddeld aantal vluchten (basis: allen), vliegreizen en % CO₂-compensatie (basis: vliegers in afgelopen 2 jaar; n=1141), uitgesplitst naar stemgedrag Tweede Kamerverkiezingen 2017.

Het aandeel Nederlanders dat CO₂-compensatie boekt is gestegen ten opzichte van vorig jaar. Dit komt het sterkst naar voren onder het aandeel D66- (28% versus 21% in 2019), PvdA- (23% versus 15% in 2019) en SP-kiezers (19% versus 7% in 2019) dat compensatie boekt.

¹⁶ Volgens het KIM vliegen Nederlanders 1,3 keer per jaar met het vliegtuig (inclusief personen die in een jaar tijd geen enkele vliegreis hebben gemaakt). Volgens het KIM maakt 58% van de volwassen Nederlanders per jaar een vliegreis, doet 42% dit niet.

<https://www.kimnet.nl/publicaties/rapporten/2018/03/22/de-vliegende-hollander>

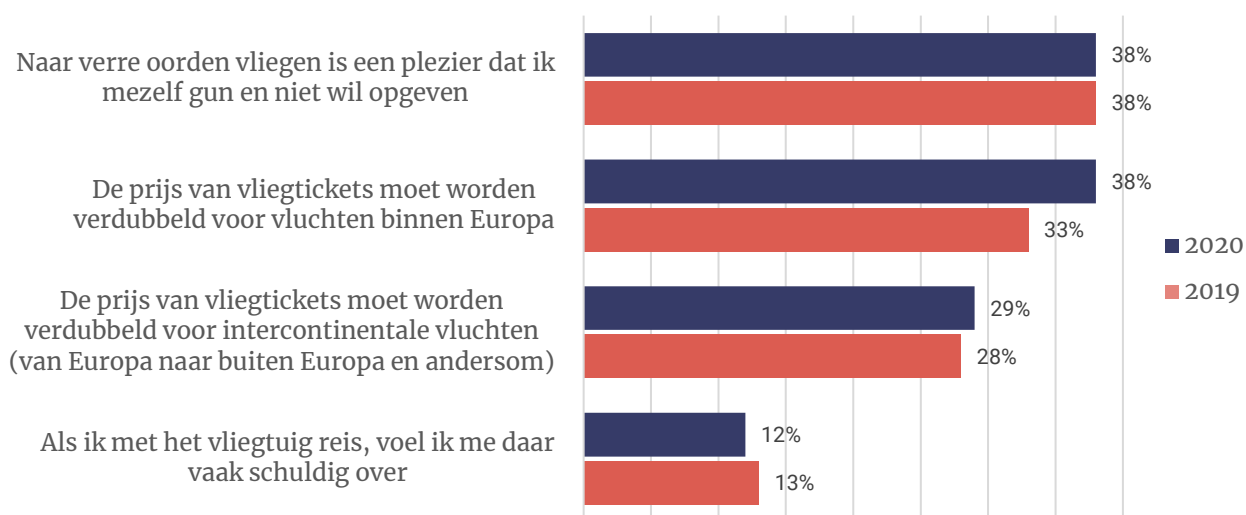
¹⁹ Bron: <https://www.schiphol.nl/nl/jij-en-schiphol/pagina/vijf-vragen-over-vliegtuigen/>

Meer draagvlak voor duurdere vliegtickets binnen Europa

Ondanks dat het gemiddeld aantal vliegreizen per jaar is gedaald is het voorbarig om hier harde conclusies aan te verbinden over het vlieggedrag van Nederlanders. De houding van Nederlanders ten aanzien van vliegen is namelijk niet duidelijk veranderd ten opzichte van vorig jaar (Figuur 19). Vier op de tien Nederlanders (38% versus 38% in 2019) gunnen zichzelf nog steeds vluchten naar verre oorden en de vlieschaamte is ook niet toegenomen (12% versus 13% in 2019). Het bewustzijn onder jongeren tot 25 jaar is toegenomen ten opzichte van vorig jaar. In 2019 gunde nog 59 procent van deze groep zichzelf vluchten naar verre oorden, nu is dat 48 procent. Ook is onder deze groep de vlieschaamte toegenomen (19% versus 11% vorig jaar).

De bereidheid om meer te betalen voor vliegtickets binnen Europa is wel toegenomen (38% versus 33% in 2019). Vooral 65+'ers (43%), hoger opgeleiden (46%) en Nederlanders die nu zeggen links (of links van het midden) te stemmen (GL: 66%, ChristenUnie: 60%, PvdD: 48%, PvdA: 47% en D66: 47%) zijn voorstander. Voor een prijsverhoging bij intercontinentale vluchten is een stuk minder draagvlak (29% versus 28%).

Figuur 19 – Houding ten aanzien van vliegen (basis: allen)

5.5 Overzicht mobiliteit

	NL 2019	NL 2020	Leeftijd 2020					Opleiding 2020		
	Totaal	Totaal	18- 24	25-34	35-49	50- 64	65+	Laag	Middel	Hoog
Auto										
beschikt over auto	81%	82%	55%	73%	86%	87%	83%	77%	84%	84%
auto rijdt:										
benzine	83%	84%	85%	82%	81%	84%	89%	89%	86%	80%
diesel	12%	9%*	7%	12%	12%	9%	4%	5%	9%	13%
hybride/elektr.	4%	5%	3%	3%	4%	5%	5%	5%	3%	6%
gem. km/ jaar	12.057	12.353	8415	15.584	14.274	12.377	8923	9517	12.325	14.387
Checkt spanning autobanden regelmatig	42%	45%	39%	43%	44%	49%	42%	47%	48%	40%
Gebruikt minimaal wekelijks										
auto	80%	81%	59%	73%	85%	86%	80%	76%	84%	80%
fiets	69%	69%	79%	63%	66%	72%	71%	65%	68%	74%
trein	11%	13%*	47%	19%	15%	10%	7%	5%	10%	23%
bus	11%	12%	47%	15%	8%	8%	12%	9%	11%	15%
Meningen maximaal snelheid (helemaal) mee eens										
Max snelheid naar 120 kilometer	48%	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Max snelheid naar 100 kilometer	31%	50%*	37%	43%	41%	52%	62%	52%	42%	58%
Vliegen										
Vloog in 2017/2018 – 2018/2019	53%	53%	72%	64%	54%	52%	40%	36%	49%	70%
gemiddeld # p jaar	0,76	0,77	1,07	0,97	0,94	0,71	0,49	0,41	0,64	1,18
gemiddeld uren pj	5,6	5,2*	4,9	5,6	8,4	4,7	3,0	3,5	4,5	7,4
Boekt CO2-compensatie	12%	15%*	13%	11%	14%	19%	15%	15%	12%	18%
Meningen (helemaal) mee eens										
voel me schuldig als ik vlieg	13%	12%	19%	16%	11%	12%	11%	8%	11%	17%
vliegtickets 2x duurder in Europa	33%	38%	31%	35%	32%	39%	43%	32%	34%	46%
tickets 2x duurder intercontinentaal	28%	29%	18%	24%	23%	31%	37%	29%	29%	30%
Vliegen naar verre oorden gun ik mezelf en wil niet opgeven	38%	38%	48%	50%	44%	35%	27%	27%	37%	48%
* significant verschil										

Tabel 3 – Mobiliteitsgedrag (basis: allen, n=2.196)

6 Voedsel

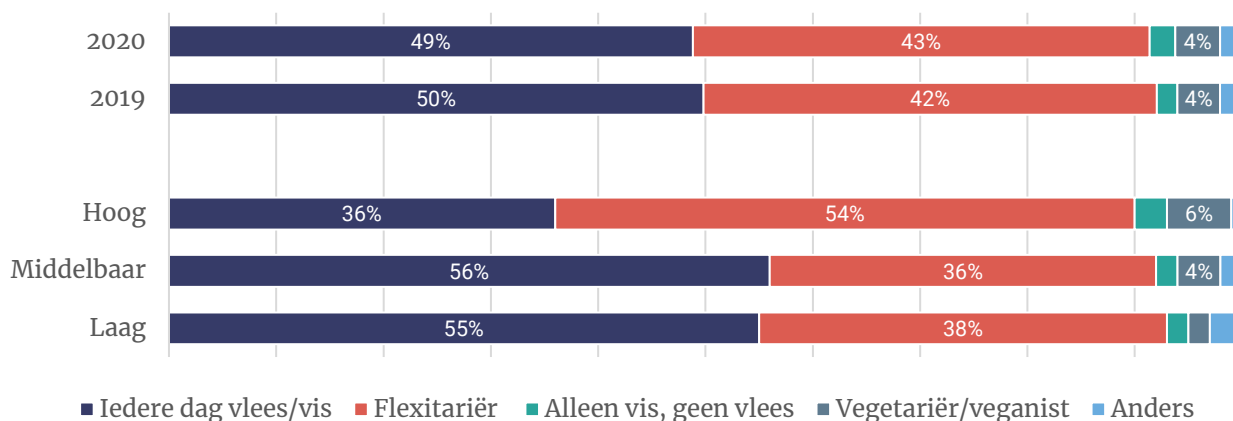
In dit hoofdstuk behandelen we het eten van vlees en vis, waar men op let als men vers voedsel koopt en meningen over het eten van vlees, groente en fruit. In hoeverre denken mensen na over de producten die zij kopen en welke voornemens zijn er ten aanzien van vlees eten?

Voedsel is net als spullen en wonen goed voor ongeveer een kwart van de totale CO₂-uitstoot. Dit komt vooral door de vleesconsumptie. Nederlanders tussen de 25 en 50 jaar en mannen eten gemiddeld veel vlees. De relatie van het eten van vlees en vis met inkomen en opleiding is minder sterk dan die tussen leeftijd en sekse, maar toch eten Nederlanders met een boven modaal inkomen of een hogere opleiding meer vlees dan Nederlanders met een onder modaal inkomen of lagere opleiding.

6.1 Type eter

De helft van de Nederlanders eet nog steeds elke dag vlees of vis

Het aandeel Nederlanders dat iedere dag vlees eet of zichzelf flexitariër¹⁷ noemt, is gelijk gebleven (Figuur 20¹⁸). Net als vorig jaar noemen hoger opgeleiden zich vaker flexitariër. Het aandeel flexitariërs onder hoger opgeleiden is zelfs gestegen (54% versus 49% in 2019). Toch eten hoger opgeleiden gemiddeld meer vlees (565 gram per week) dan lager opgeleiden (485 gram per week) en bijna evenveel als middelbaar opgeleiden (583 gram per week). Ook dit is vergelijkbaar met de resultaten van 2019. Mensen die PVV (22%) of FvD (26%) zouden stemmen identificeren zich het minst vaak als flexitariër.

Figuur 20 – Type eters (basis: allen)

¹⁷ Deze cijfers komen goed overeen met andere onderzoeken, zij bijvoorbeeld de website van het Voedingscentrum (oktober 2018): <https://www.voedingscentrum.nl/nl/nieuws/bijna-de-helft-van-de-nederlanders-probeert-minder-vlees-te-eten.aspx>

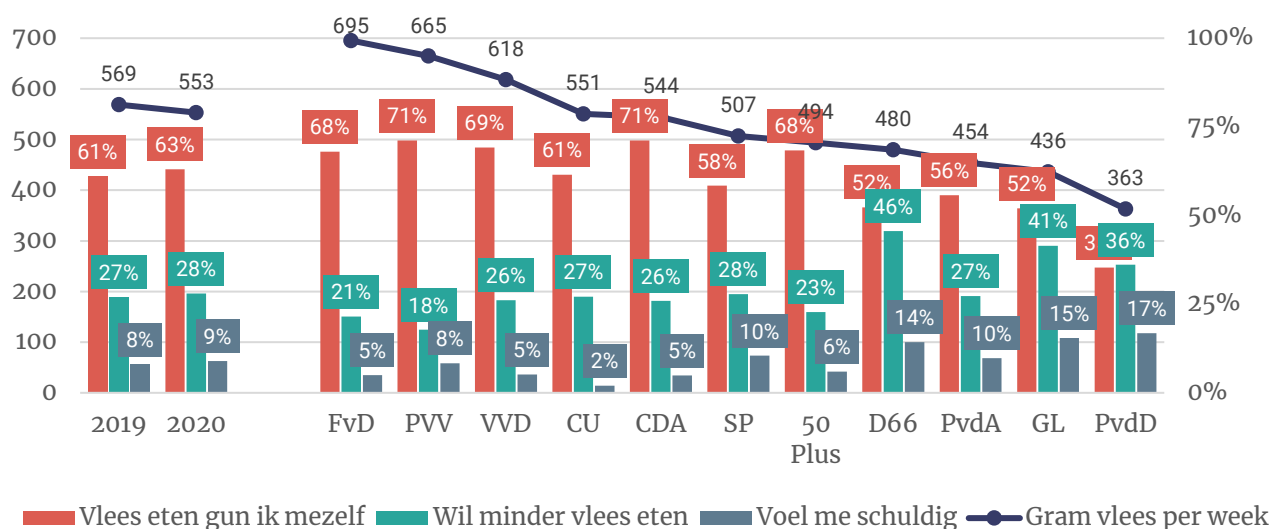
¹⁸ Categorieën vegetariër (3,3%) en veganist (0,7%) samengevoegd.

Vleesconsumptie – ondanks goede intenties – gelijk gebleven

Gemiddeld eet de Nederlander 4,7 dagen per week vlees (dat is inclusief degenen die helemaal geen vlees eten. Als hij vlees eet, dan eet hij gemiddeld 112 gram per dag¹⁹). De vleesconsumptie uitgedrukt in grammen per week is ten opzichte van 2019 heel licht afgenomen (een daling van 3%; van 569 gram per week per persoon naar 553 gram, zie Figuur 21²⁰). Dat is opvallend aangezien 41 procent van de Nederlanders aangeeft minstens 10 procent minder vlees te eten dan vorig jaar (Figuur 21). Daarnaast gaf vorig jaar 27 procent van de Nederlanders aan van plan te zijn om minder vlees te eten (dit jaar: 28%). Ondanks de goede voornemens eten Nederlanders dus nog steeds meer vlees dan ze denken (of willen).

FvD-kiezers (stemgedrag TK2017) eten gemiddeld de grootste hoeveelheid vlees per week (gemiddeld 695 gram per week). Ook hoger opgeleiden, mensen met een hoger inkomen, mannen en mensen tussen de 25 en 50 jaar eten meer vlees dan gemiddeld. D66- en PvdA-kiezers voelen zich ten opzichte van vorig jaar vaker schuldig wanneer zij vlees eten.

- A. Hoeveel gram vlees per week (blauwe lijn, inclusief niet-vlees-eters)²¹
- B. Stelling “Vlees eten is iets dat ik mezelf gun en niet wil opgeven” (rode staven; % eens met stelling)
- C. Stelling “Ik ben van plan minder vlees te gaan eten” (groene staven; % eens met stelling)
- D. Stelling “Ik voel me schuldig als ik vlees eet” (grijze staven; % eens met stelling)

Figuur 21 – Gram vlees per week en stellingen vlees eten, uitsplitsing stemgedrag TK2017 (basis: vleeseters; n=2007)

¹⁹ Op basis van het gemiddeld aantal dagen dat zij vlees zeggen te eten. Volgens het Voedingscentrum eet de Nederlander gemiddeld 98 gram vlees per dag (op basis van 7 dagen per week).

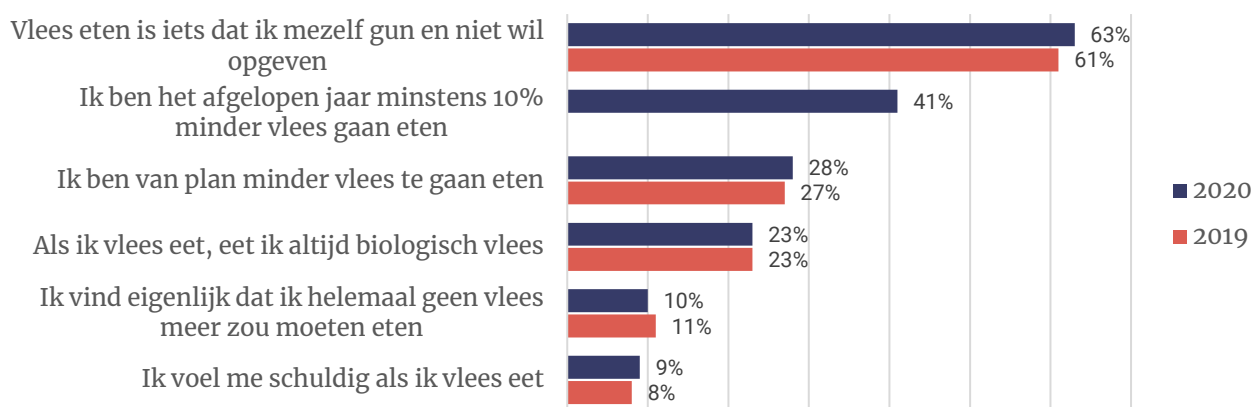
²⁰ Uit onderzoek van de WUR blijkt dat de consumptie licht is toegenomen. De WUR gaat uit van het karkasgewicht. Teruggerekend naar feitelijke consumptie komt de WUR uit op 740 gram vlees per week. Dit kan erop duiden dat Nederlanders hun eigen vleesconsumptie te laag inschatten. Bron: <https://www.wur.nl/nl/nieuws/Vleesconsumptie-Nederland-stijgt-licht.htm>

²¹ Hoeveel dagen in de week eet u vlees? x “Als u vlees eet, hoeveel gram eet u dan gemiddeld per dag?”

Meerderheid gunt het zichzelf om vlees te eten en wil dit niet opgeven

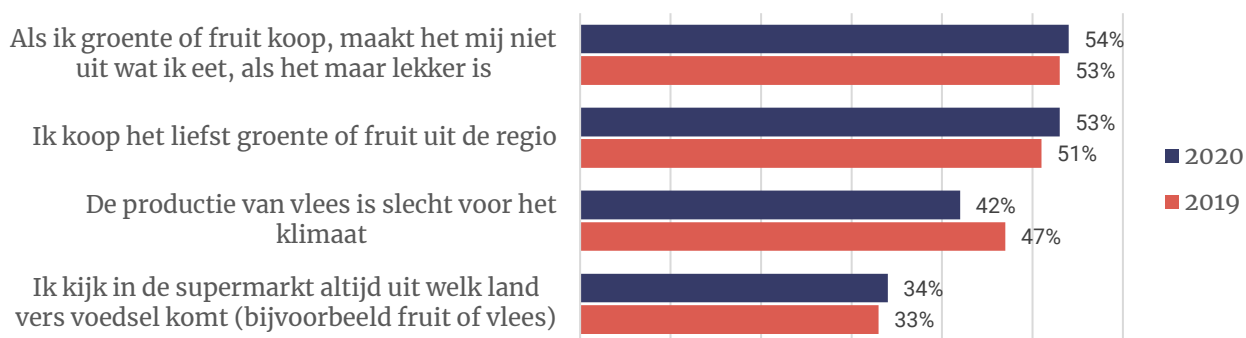
Vlees eten is ingeburgerd in Nederland (Figuur 22). De bereidheid om dit veranderen is – net als in 2019 – niet erg groot. Een meerderheid van de Nederlanders (63% versus 61% in 2019) gunt het zichzelf en minder dan een derde (28% versus 27% in 2019) is van plan om minder vlees te eten. Daarnaast voelen Nederlanders zich niet vaker schuldig (9% versus 8% in 2019) en eten ze niet vaker biologisch vlees (23% versus 23% in 2019). De opinie over de productie van vlees is wel veranderd: minder Nederlanders zijn van mening dat de productie van vlees slecht is voor het klimaat (Figuur 23). Mensen die zeggen op de PVV (16%), FvD (15%), het CDA (31%) of 50 Plus (28%) te stemmen, herkennen zich het minst in deze stelling.

Voorals PVV (71%) of CDA (71%) kiezers gunnen het zichzelf om vlees te eten (Figuur 22). In mindere mate geldt dit ook voor FvD-, VVD- en 50 Plus-kiezers. Voor FvD-kiezers geldt bovendien dat zij het eten van vlees zichzelf meer gunnen dan vorig jaar (68% versus 57% in 2019). Het voornemen om minder vlees te eten is het grootst onder D66-, GroenLinks- en PvdD-kiezers. Dit was ook zo in 2019. Het is D66- (40 gram per week minder) en GroenLinks-kiezers (20 gram per week minder) enigszins gelukt om minder vlees te eten.

Figuur 22 – Stellingen vlees²² (basis: vleeseter; n=2007)

Ook qua koopgedrag van groente en fruit is er weinig veranderd ten opzichte van vorig jaar. Smaak is nog steeds leidend (54%) en 53 procent zegt het liefst regionaal/lokaal te kopen. Een derde (34%) zegt altijd te kijken uit welk land het verse voedsel komt.

Figuur 23 – Stellingen vlees en groente (basis: allen)

²² De stelling 'Ik ben het afgelopen jaar minstens 10% minder vlees gaan eten' is in de meting van 2020 voor het eerst voorgelegd.

6.2 De flexitariër

In deze paragraaf schetsen we een kort profiel van de mensen die aangeven flexitariër te zijn. Flexitariërs eten gemiddeld 359 gram vlees per week: 3,5 dag per week en 98 gram per dag. Flexitariërs eten dus ongeveer een derde (35%) minder vlees dan de gemiddelde vleeseter. Nederlanders die zeggen elke dag vlees te eten consumeren gemiddeld 726 gram vlees per week. De hoeveelheid vlees dat flexitariërs eten is niet veranderd ten opzichte van 2019, toen aten flexitariërs gemiddeld 348 gram vlees per week.

De groep flexitariërs bestaat voor een groot deel uit vrouwen (60%), 50-plussers (59%) en de helft (50%) woont in het westen van Nederland (Utrecht, Noord-Holland, Zuid-Holland). Verder zijn ruim vier op de tien (44%) flexitariërs hoog opgeleid en heeft een even groot percentage (45%) een boven modaal inkomen. De vleesconsumptie van flexitariërs in het westen van het land is gemiddeld zo'n 50 gram per week hoger dan flexitariërs in het oosten.

Flexitariërs maken zich meer zorgen om het klimaat

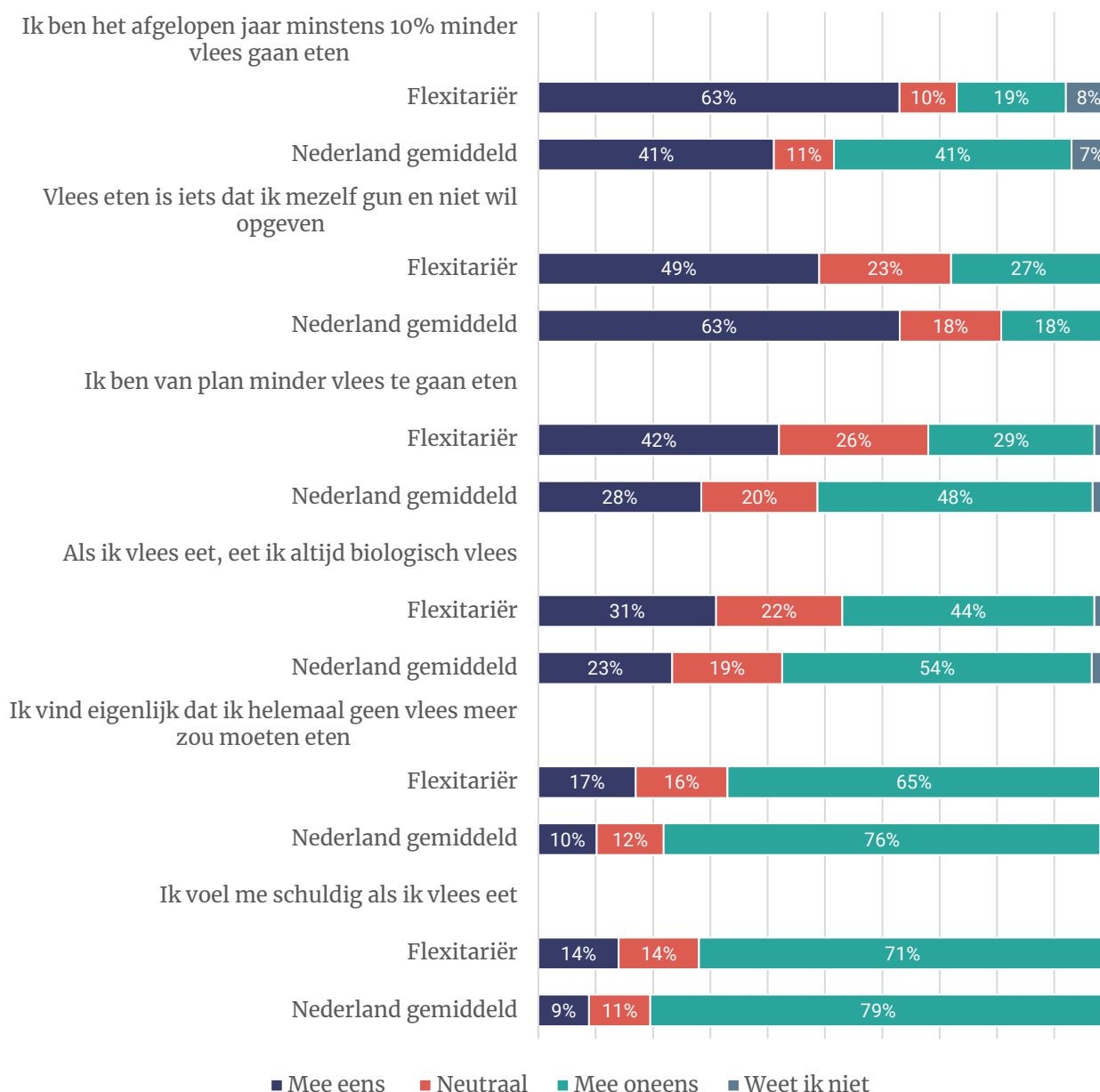
Van de flexitariërs maakt 78 procent zich enige tot veel zorgen over klimaatverandering. Daarnaast ziet 54 procent het somber in voor toekomstige generaties. Flexitariërs geloven vaker dan gemiddeld dat gedragsverandering van mensen bijdraagt aan een beter klimaat (51% versus 43% gemiddeld). De gemiddelde CO₂-voetafdruk van flexitariërs is 939 punten. Dat is onder het Nederlands gemiddelde.

Flexitariërs willen minder vlees eten, maar het niet opgeven

Flexitariërs zeggen vaker dat ze minstens 10 procent minder vlees zijn gaan eten dan gemiddeld (64%). Ook zijn ze vaker van plan minder vlees te eten (42%) en eten ze vaker biologisch (31%). Daarnaast gunnen ze het eten van vlees zichzelf minder dan de gemiddelde Nederlander (49% versus 63%), maar nog steeds wil bijna de helft vlees eten niet opgeven. Ze hebben geen groter schuldgevoel over hun eetgedrag dan de gemiddelde Nederlander.

Uitgesplitst naar partijvoorkeur zeggen de meeste flexitariërs op GroenLinks en VVD (12%), gevolgd door D66 (10%) en PvdA (8%), te gaan stemmen.

Figuur 24 – Stellingen houding en gedrag vleesconsumptie (basis: flexitariërs, n=934)

6.3 Overzicht voedsel

	NL		Seks		Leeftijd					Opleiding			Inkomen		
	2019	2020	2020		2020					2020			2020		
Type eter	To- taal	To- taal	man	vrou- w	18- 24	25- 34	35- 49	50- 64	65+	laag	mid- del	hoog	<mo- daal	mo- daal	>mo- daal
iedere dag vlees of vis	50%	49%	59%	39%	46%	43%	54%	51%	45%	55%	56%	36%	47%	53%	49%
vis, geen vlees	2%	2%	1%	4%	6%	2%	2%	2%	3%	2%	2%	3%	4%	2%	2%
flexitariër	42%	43%	34%	51%	34%	46%	38%	42%	47%	38%	36%	54%	40%	42%	43%
vegetariër	3%	3%	2%	4%	8%	5%	4%	2%	2%	1%	4%	5%	5%	1%	4%
veganist	1%	1%	1%	1%	4%	2%	0%	0%		0%	1%	1%	1%		1%
# keren vlees p.w.	4,7	4,7	5,0	4,4	4,7	4,6	5,1	4,6	4,4	4,6	4,9	4,5	4,6	4,7	4,8
# keren vis p.w.	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,1	1,3	1,4	1,6	1,5	1,3	1,3	1,3	1,4	1,4
gem. gram per dag	115	112	129	96	106	131	127	108	94	99	115	120	105	115	123
% eens met stelling (basis: vleeseters)															
Vlees eten is iets dat ik mezelf gun en niet wil opgeven	61%	63%	69%	57%	57%	67%	66%	63%	59%	60%	67%	61%	61%	66%	67%
Ik ben van plan minder vlees te gaan eten	27%	28%	27%	30%	44%	33%	26%	27%	26%	22%	24%	38%	25%	26%	31%
Ik vind dat ik helemaal geen vlees meer zou moeten eten	11%	10%	8%	12%	21%	15%	6%	8%	11%	10%	8%	13%	12%	9%	8%
Ik voel me schuldig als ik vlees eet	8%	9%	6%	12%	14%	13%	7%	8%	7%	9%	8%	10%	9%	9%	7%
Als ik vlees eet, eet ik altijd biologisch vlees	23%	23%	20%	27%	13%	16%	20%	27%	28%	22%	20%	28%	20%	23%	27%
Ik ben het afgelopen jaar minstens 10% minder vlees gaan eten	-	41%	34%	48%	36%	46%	32%	43%	45%	40%	35%	49%	40%	41%	44%
% eens met stelling (basis: allen)															
Als ik groente of fruit koop, maakt het mij niet uit wat ik eet, als het maar lekker is	53%	54%	59%	48%	59%	58%	58%	53%	46%	57%	55%	50%	53%	59%	55%
Ik koop het liefst groente of fruit uit regio	51%	53%	47%	58%	41%	45%	45%	55%	65%	52%	51%	55%	54%	50%	52%
Ik kijk in de supermarkt altijd uit welk land vers voedsel komt	33%	34%	29%	39%	22%	23%	25%	37%	46%	33%	33%	36%	35%	29%	32%
De productie van vlees is slecht voor het klimaat	47%	42%*	41%	43%	58%	52%	44%	39%	37%	27%	36%	61%	38%	37%	50%

* significant verschil

Tabel 4 – Eten & drinken (basis: zie tabel)

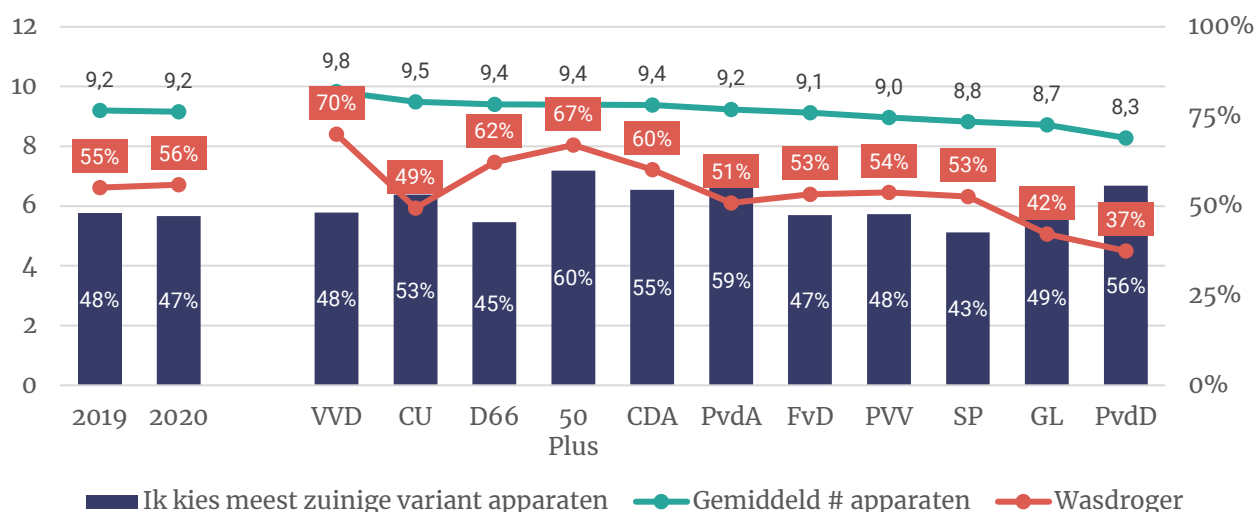
7 Spullen & kleding

Van de totale CO₂-uitstoot maken ‘spullen’ (met name de productie ervan) ongeveer 25 procent uit. In dit onderzoek hebben we een lijst van 14 apparaten voorgelegd, van smartphone, laptop en tablet tot koel-/vriescombinatie, wasdroger en tv, met de vraag ‘welke van deze apparaten worden in uw huishouden regelmatig gebruikt?’. Dit jaar hebben we ook de vaatwasmachine toegevoegd. Deze nemen we niet mee in de vergelijking met 2019.

Hoeveelheid en houding ten aanzien van spullen en kleding is gelijk gebleven

De verschillen tussen de bevolkingsgroepen is niet erg groot. VVD-kiezers hebben – net als in 2019 – gemiddeld de meeste apparaten in huis (9,8; Figuur 25). Ook Nederlanders met een boven modaal inkomen (9,7), tweepersoonshuishoudens (9,6) of groter (9,7) of een koopwoning (9,5) hebben meer apparaten dan andere Nederlanders. Maar de verschillen zijn klein. Mensen met een onder modaal inkomen hebben gemiddeld de minste spullen: 8,3. Net als vorig jaar hebben de meeste Nederlanders alle gangbare apparaten in huis. Dit is met een jaar tijd logischerwijs ook niet veranderd. Het beeld is op stemgedrag Tweede Kamerverkiezingen 2017, leeftijd, inkomen en opleiding hetzelfde als vorig jaar.

- A. Gemiddelde van 13 apparaten “welke worden in uw huishouden regelmatig gebruikt?” (groene lijn, gemiddeld aantal apparaten)
- B. Bezit en gebruik wasdroger (rode lijn)
- C. Stelling “Als ik nieuwe apparaten koop (bijvoorbeeld koelkast, af/wasmachine, droger) kies ik voor de meest zuinige variant (A+++) (blauwe staven; % helemaal eens met stelling)

Figuur 25 – apparaten, koopgedrag en wasdroger, uitsplitsing stemgedrag TK2017 (basis: allen)

Iets meer dan de helft van de Nederlanders (56%) bezit een wasdroger. Een wasdroger gebruikt relatief veel energie (290 kWh per jaar²³) en draagt dus flink bij in de CO₂-score. Twee derde van de hoge inkomens (65%) bezit er een, en ook grotere huishoudens (3 personen of meer) hebben relatief vaak een wasdroger (71%). Dit jaar hebben we de vaatwasser ook meegenomen, ook dit apparaat is een flinke energieverbruiker (240 kWh per jaar). Twee derde van de Nederlanders (65%) heeft er een thuis, maar wederom zijn het hogere inkomens (82%), grotere huishoudens (84%) en Nederlanders met een koopwoning (78%) die meestal een vaatwasser hebben. Ook hier geldt dat mensen met een laag inkomen minder vaak een vaatwasser hebben (41%).

Bijna de helft van de Nederlanders (47%) zegt het helemaal eens te zijn met de stelling dat zij de meest zuinige variant kiezen wanneer zij een nieuw apparaat kopen, dit is vergelijkbaar met vorig jaar. De variatie op basis van politieke voorkeur is niet erg groot. 50 Plus-kiezers zeggen er het meest rekening mee te houden (60%) en SP-kiezers wat minder (43%). Ook op andere achtergrondkenmerken zijn er geen duidelijke verschillen.

Negen op de tien Nederlanders (92%) hebben een televisie thuis. Gemiddeld hebben mensen er 1,6, alleen huishoudens van drie personen of meer hebben gemiddeld 2 televisies.

7.1 Smartphones en laptops

Iedereen is bereikbaar, ouderen hebben vaker een tablet

Meer Nederlanders dan vorig jaar beschikken over een smartphone (91% versus 88% in 2019). Het aandeel Nederlanders dat een laptop of pc (85%) dan wel een tablet (57%) heeft is gelijk gebleven. Net als vorig jaar hebben Nederlanders tot 65 jaar vaker een smartphone, ouderen hebben juist vaker een tablet. Gemiddeld kan men over bijna vier (3,8) *devices* beschikken. Jongeren tot 25 jaar hebben er gemiddeld 5,8. Alleenstaanden hebben gemiddeld 2,3 *devices*, naarmate het huishouden uit meer personen bestaat, loopt dat op naar 3,8 (2-persoonshuishouden) tot 6 (drie personen of meer).

²³ <https://www.milieucentraal.nl/energie-besparen/snel-besparen/grip-op-je-energierekening/grote-energieslurpers/>

7.2 Overzicht apparaten

	NL 2019	NL 2020	Leeftijd 2020					Inkomen 2020			HH grootte 2020			Woning 2020	
	Totaal	Totaal	18- 24	25- 34	35- 49	50- 64	65+	< modaal	mo- daal	> Modaal	1	2	3+	Huur	Koop
Regelmatig gebruikt															
Smartphone	88%	91%	95%	96%	97%	91%	81%	84%	92%	96%	86%	92%	97%	88%	93%
Tablet	57%	57%	51%	44%	58%	60%	63%	41%	61%	66%	41%	64%	70%	40%	64%
Laptop/PC	86%	85%	92%	85%	84%	85%	83%	82%	81%	90%	82%	86%	87%	86%	84%
Tv	93%	92%	84%	88%	89%	94%	96%	88%	92%	96%	87%	96%	93%	88%	93%
Hifi installatie	44%	42%	21%	32%	43%	46%	47%	36%	46%	47%	40%	47%	38%	37%	44%
Koel/vriescom	94%	94%	85%	90%	95%	96%	96%	92%	96%	98%	93%	95%	95%	91%	96%
Vaatwasmachine	-	65%	60%	63%	72%	64%	63%	41%	70%	82%	43%	75%	84%	35%	78%
Wasmachine	95%	95%	92%	92%	95%	97%	98%	94%	96%	98%	93%	97%	97%	92%	97%
Wasdroger	55%	56%	52%	44%	60%	57%	61%	39%	61%	65%	39%	64%	71%	38%	63%
Stofzuiger	94%	93%	85%	89%	93%	96%	95%	89%	95%	96%	90%	95%	96%	87%	96%
Inductiekookplaat	24%	28%*	20%	33%	21%	28%	33%	22%	30%	34%	24%	33%	27%	19%	32%
Waterkoker	74%	74%	81%	75%	73%	73%	75%	75%	71%	72%	70%	74%	79%	77%	73%
Magnetron	74%	71%	72%	70%	66%	73%	74%	66%	72%	75%	69%	71%	76%	68%	73%
Föhn	39%	36%	47%	25%	34%	38%	44%	24%	37%	42%	23%	44%	45%	30%	39%
Gemiddelde 13 apparaten zonder vaatwasser	9,2	9,2	8,8	8,6	9,1	9,3	9,5	8,3	9,3	9,7	8,4	9,6	9,7	8,4	9,5
Gemiddelde 14 apparaten met vaatwasser	-	9,8	9,4	9,3	9,8	10,0	10,1	8,7	10,0	10,6	8,8	10,3	10,6	8,8	10,2
Aantal smartphones, laptops, tablets in huishouden	3,7	3,8	5,8	3,8	4,3	3,8	2,8	2,7	3,5	4,6	2,3	3,8	6,0	2,9	4,1
Meningen															
Bij nieuwe apparaten kies ik voor de meest zuinige variant (A+++) = helemaal eens	48%	47%	18%	37%	38%	51%	64%	48%	47%	49%	46%	54%	39%	42%	49%
Verlichting en verwarming zijn bij ons alleen aan als we er ook echt zijn = helemaal eens	53%	53%	41%	54%	53%	51%	59%	65%	54%	48%	62%	52%	42%	59%	51%

* significant verschil

Tabel 5 – Overzicht apparaten (basis: allen, n=2.196)

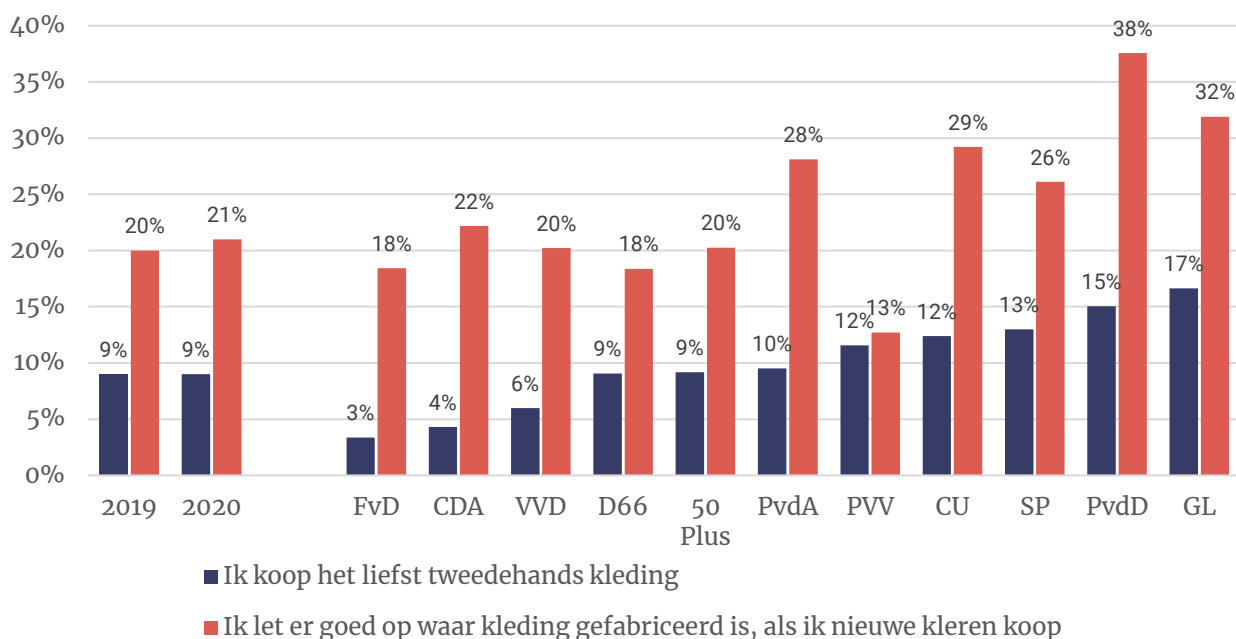
7.3 Kleding

De productie van kleding(stoffen) is belastend voor het klimaat. Ook bij de productie en het transport komen immers broeikasgassen vrij. In onze berekening telt kleding voor ongeveer 3 procent mee in de CO₂-voetafdruk.

Koopgedrag bij kleding is onveranderd, kosten zijn belangrijker dan klimaat

Gezien de relatief kleine impact hebben we in dit onderzoek – net als vorig jaar – slechts enkele vragen over kleding opgenomen. We kijken daarbij meer naar (koop)gedrag dan naar de hoeveelheid kleding die mensen kopen. Nederlanders denken niet anders over de aanschaf van tweedehands kleding dan vorig jaar (Figuur 24). Ook letten Nederlanders niet vaker op de herkomst van de kleding die zij kopen dan dat zij vorig jaar deden. Dat betekent dat relatief weinig mensen echt bewust omgaan met de aankoop van kleding.

Net als vorig jaar zeggen vrouwen (14%), jongeren onder de 25 jaar (14%) en mensen met een onder modaal inkomen (14%) vaker tweedehands kleding te kopen. Aangezien opleiding geen rol lijkt te spelen verwachten wij dat het eerder vanwege de kosten is dan vanwege het klimaat. Vrouwen (27%) en 65+ers letten het meeste (32%) op de herkomst van hun kleding. Jongeren tot 25 jaar doen dit het minst (9%).

Figuur 26 – houding ten aanzien van tweedehands kleding en herkomst kleding (basis: allen)

8 Rol van de overheid en de burger bij klimaatverandering

Vorig jaar – en ook eerder in deze rapportage – werd duidelijk dat veel mensen wachten op – of acties *verwachten* – van de overheid tegen klimaatverandering. Enerzijds omdat de overheid (en het bedrijfsleven) volgens hen het grootste effect kunnen bereiken, anderzijds omdat de eigen impact of eigen acties tegen klimaatverandering volgens velen te weinig opleveren.

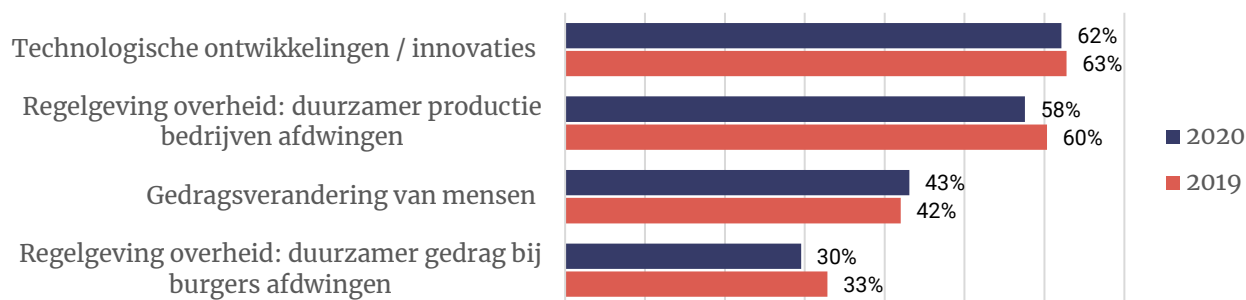
8.1 Acties of maatregelen tegen klimaatveranderingen

Net als vorig jaar hebben we Nederlanders gevraagd van wie of wat zij het meest effect verwachten om klimaatverandering tegen te gaan: de overheid, het bedrijfsleven of van burgers zelf (Figuur 27).

Nederlander kijkt vooral naar overheid en technologische ontwikkelingen

De meeste mensen verwachten dat alle maatregelen minimaal enig effect hebben, maar net als vorig jaar verwachten de meeste Nederlanders dat regelgeving voor bedrijven (24% heel veel effect, 34% vrij veel effect) en technologische ontwikkelingen/innovaties (21% heel veel effect, 41% vrij veel effect) het meeste effect zullen hebben op de klimaatverandering.

Nederlanders verwachten in verhouding een minder groot effect van duurzamer gedrag van burgers op de klimaatverandering. Vier op tien (43%) verwachten dat gedragsverandering van mensen (heel) veel effect zal hebben. Van het afdwingen van duurzamer gedrag door de overheid met wet- en regelgeving verwacht nog maar 30 procent veel effect. In 2019 was dit nog 33 procent. Dat is een klein, maar wel significant verschil.

Figuur 27 – Welke van deze acties of maatregelen zal het meest effect op klimaatverandering hebben, denkt u? (% (heel) veel effect; basis: allen)

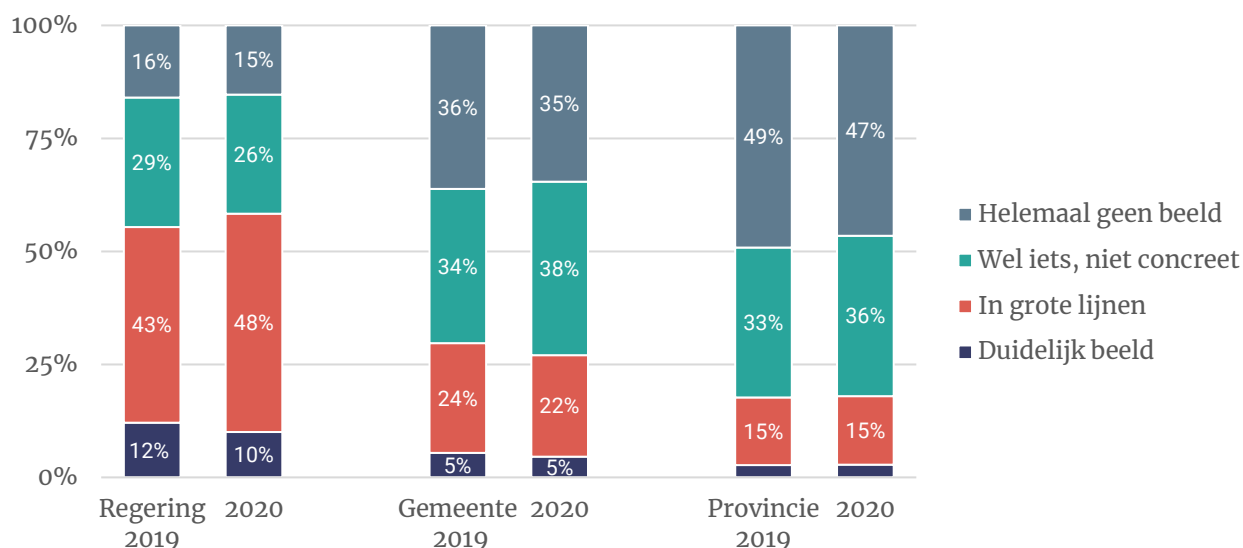
Vier op de tien hoger opgeleiden (43%) verwachten juist wél dat regelgeving vanuit de overheid richting burgers veel effect zal sorteren. Lager opgeleiden verwachten hier duidelijk minder van (19%). Nederlanders die nu GroenLinks of D66 zouden stemmen zijn het meest enthousiast over regelgeving vanuit de overheid richting burgers: respectievelijk 57 en 61 procent denkt dat dit (heel) veel effect heeft.

8.2 Beleid en ambitieniveau regering, provincie en gemeente

Nog steeds niet duidelijk wat provincies en gemeenten doen tegen klimaatverandering

Overheden spelen dus een belangrijke rol volgens burgers. De vraag is vervolgens wat de overheden doen tegen klimaatverandering en in hoeverre burgers hiervan op de hoogte zijn. Het aandeel mensen dat zegt een duidelijk beeld te hebben van wat de regering doet tegen klimaatverandering is gedaald (10% versus 12% in 2019; Figuur 28). Echter, het aandeel Nederlanders dat in grote lijnen een beeld heeft is wel toegenomen (48% versus 43% in 2019). Per saldo is het aandeel Nederlanders dat minimaal enige kennis heeft van de inspanningen van de overheid niet veranderd (85% versus 84% in 2019). Dus meer mensen weten ongeveer wat de regering doet tegen klimaatverandering, maar minder mensen weten het fijne ervan.

Verder hebben de meeste Nederlanders geen duidelijk beeld van wat hun gemeente en provincie doen tegen klimaatverandering. In 2019 hadden de meeste mensen ook geen duidelijk beeld. Het is beide overheidslagen ook niet gelukt dit beeld te verbeteren sinds vorig jaar. Voor provincies geldt dit nog wat sterker dan voor gemeenten.

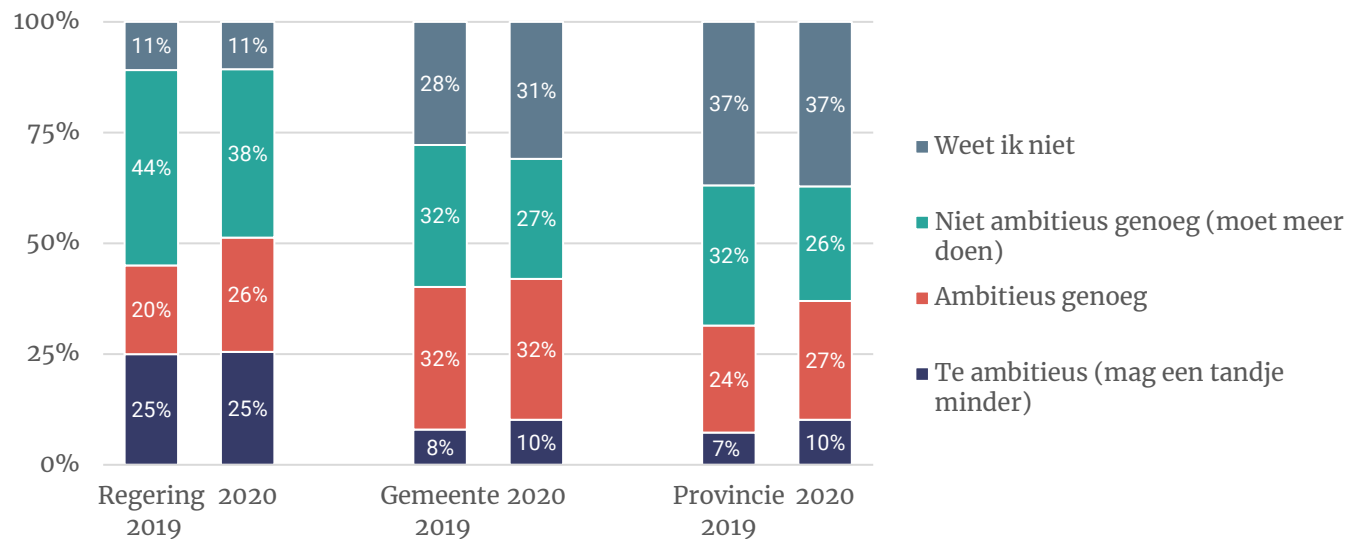
Figuur 28 – In welke mate heeft u een beeld van wat de regering, uw gemeente of uw provincie doet om klimaatverandering tegen te gaan? (basis: allen)

Een kwart vindt het beleid van de regering ambitieus genoeg

Aan de Nederlanders die een beeld hebben van wat de overheden doen tegen klimaatverandering hebben we gevraagd wat zij vinden van het beleid. Meer Nederlanders (26% versus 20% in 2019) vinden het klimaatbeleid van de regering ambitieus genoeg in vergelijking met vorig jaar (Figuur 29). Het aandeel Nederlanders dat vindt dat de regering meer moet doen is ook afgenomen (38% versus 44% in 2019).

Lager opgeleiden vinden het beleid van de regering vaker te ambitieus (35%). Dit geldt nog sterker voor mensen die nu FvD (79%) of PVV (64%) zouden stemmen. GroenLinks- (84%), PvdD- (68%) en D66- (65%) kiezers vinden vaker dat de regering meer moet doen.

Meer Nederlanders vinden de plannen van de gemeenten (10% versus 8% in 2019) en provincies (10% versus 7% in 2019) te ambitieus. Dit is een klein, maar wel significant verschil. Bovendien is het aandeel Nederlanders dat vindt dat de gemeente (27% versus 32% in 2019) en provincie (26% versus 32% in 2019) meer moet doen afgenomen.

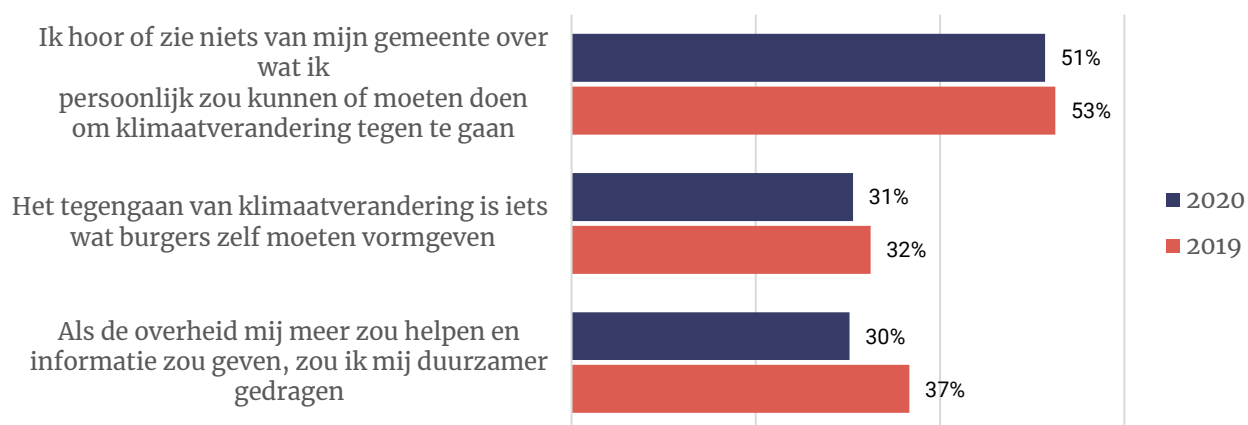
Figuur 29 – Hoe ambitieus vindt u het beleid van wat de regering, uw gemeente of uw provincie doet om klimaatverandering tegen te gaan? (basis: heeft duidelijk beeld tot weet iets)

8.3 Verantwoordelijkheid en informatie over klimaatverandering

Nederlanders horen nog steeds weinig vanuit de gemeente over klimaatverandering

Net als in 2019 zegt de helft van de Nederlanders (51%) niets van de gemeente te horen of te zien over wat zij persoonlijk kunnen of moeten doen tegen klimaatverandering (Figuur 30). De vraag is of dit ook zinvol zou zijn: slechts drie op de tien Nederlanders (30%) stellen dat zij zich duurzamer zouden gedragen wanneer zij informatie of hulp van de overheid zouden krijgen. In 2019 was dit nog 37 procent. De invloed van de overheid (met informatie en hulp) op het gedrag van mensen lijkt dus beperkt. Met name Nederlanders ouder dan 35 jaar zijn hier naar eigen zeggen ongevoelig voor. Eerder werd al duidelijk dat weinig Nederlanders verwachten dat de overheid met regelgeving duurzaam gedrag bij burgers kan afdwingen (Figuur 27). Echter, slechts drie op die tien Nederlanders (31%) vinden dat burgers zelf het tegengaan van klimaatverandering moeten vormgeven. Er ligt dus zeker een rol voor de overheid, maar het is vooralsnog niet duidelijk wat die rol is.

Figuur 30 – Stellingen overheid, verantwoordelijkheid en gedrag klimaatverandering (basis: allen, % meeeens)

	NL 2019	NL 2020	Sekse 2020		Leeftijd 2020					Opleiding 2020			Woning 2020	
	Totaal	Totaal	m	vr	18- 24	25- 34	35- 49	50- 64	65+	lager	midden	hoger	Huur	Koop
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
% mee eens														
Als de overheid mij meer zou helpen en informatie zou geven, zou ik mij duurzamer gedragen	37%	30%*	31%	29%	38%	40%	31%	26%	26%	25%	28%	36%	29%	31%
Ik hoor of zie niets van mijn gemeente over wat ik persoonlijk zou kunnen of moeten doen om klimaatverandering tegen te gaan	53%	51%	52%	50%	46%	54%	51%	51%	52%	47%	51%	55%	48%	53%
Het tegengaan van klimaatverandering is iets wat burgers zelf moeten vormgeven	32%	31%	31%	30%	29%	25%	27%	32%	36%	31%	29%	32%	32%	30%

* significant verschil

Tabel 6 – stellingen, % mee eens (basis: allen, n=2.196)

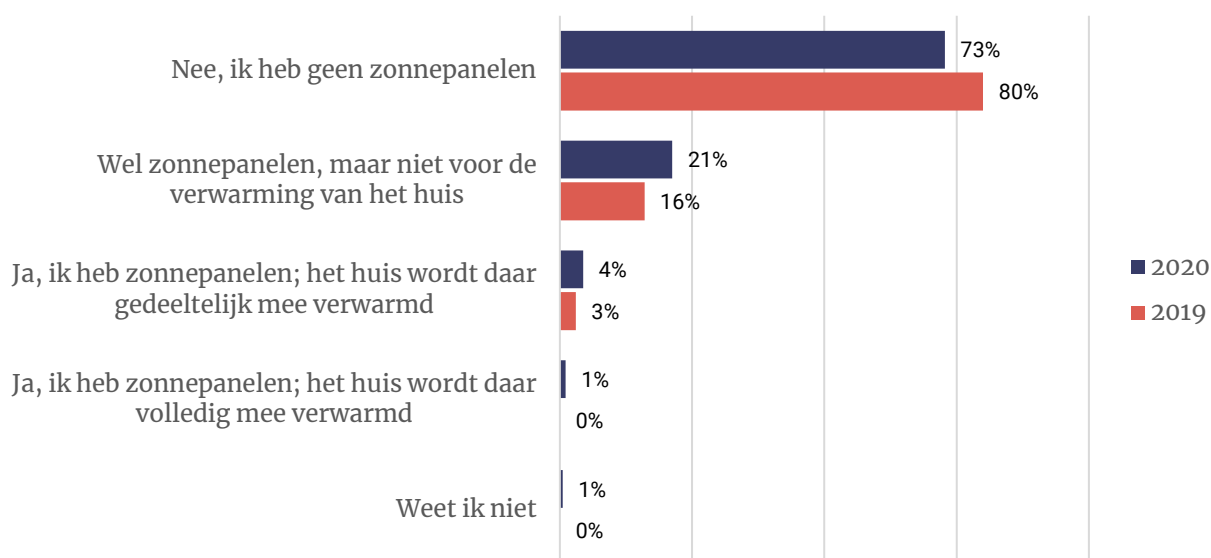

8.4 Wat doen Nederlanders zelf?

Ook al vinden de meeste Nederlanders dat overheden en het bedrijfsleven het meeste kunnen doen tegen klimaatverandering ligt er voor de burgers ook een rol, bijvoorbeeld in het verduurzamen van hun woning.

Meer Nederlanders met zonnepanelen

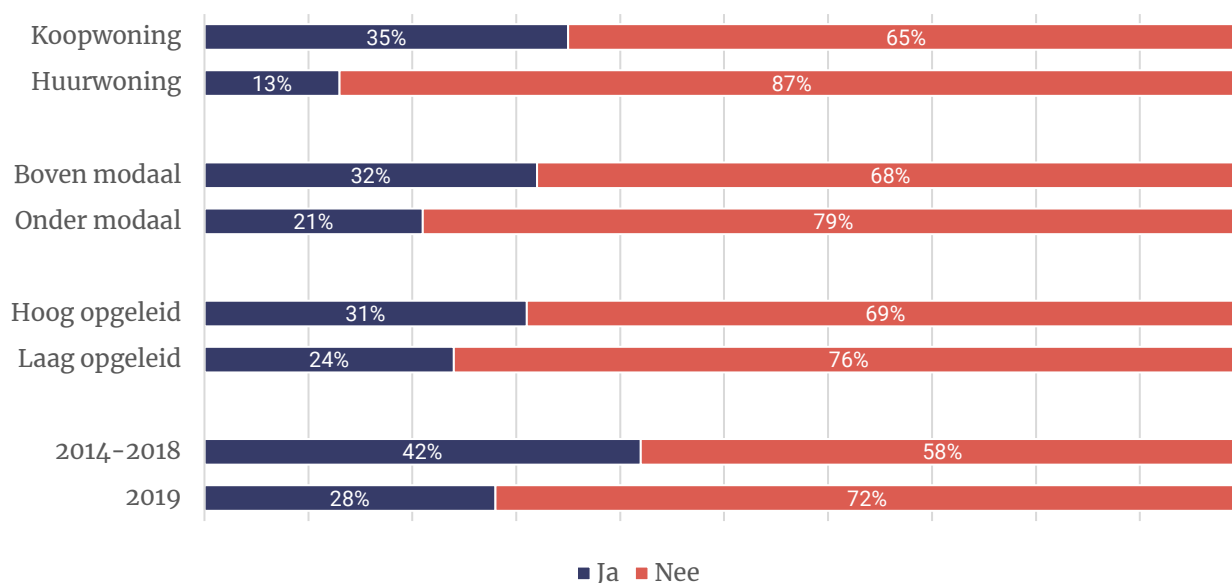
Een kwart van de Nederlanders (26%) heeft zonnepanelen (Figuur 31). Dit aandeel is gestegen ten opzichte van 2019: toen hadden twee op de tien (19%) van de Nederlanders zonnepanelen. Nederlanders met een boven modaal inkomen hebben vaker zonnepanelen (32%) dan Nederlanders met een onder modaal inkomen (18%). Logischerwijs hebben huizenbezitters (32%) vaker zonnepanelen dan huurders (16%). Voor alle groepen geldt dat slechts bij een klein deel de zonnepanelen (deels) voorzien in de verwarming van de woning. Meer dan driekwart (77%) van de zonnepaneeleigenaren levert stroom terug aan het elektranet.

Figuur 31 – Heeft u zonnepanelen op of bij uw huis? Zo ja, wordt uw huis daar volledig of gedeeltelijk mee verwarmd? (basis: allen)

Drie op tien maakten woning in 2019 energiezuiniger

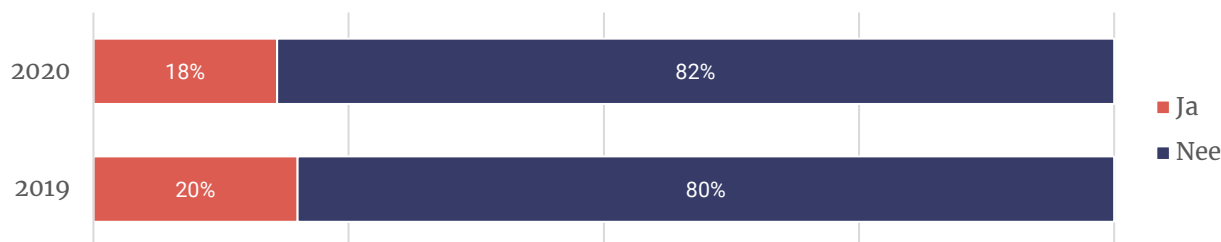
Vorig jaar bleek dat twee op de vijf Nederlanders (42%) tussen 2014 en 2018 iets veranderd hadden aan hun woning om deze energiezuiniger te maken (Figuur 32). In 2019 zeggen bijna drie op de tien Nederlanders (28%) energiezuinige aanpassingen te hebben gedaan aan hun woning. Mensen met een koopwoning (35%), mensen die boven modaal verdienen (32%) en mensen met een hogere opleiding (31%) hebben relatief vaker energiebesparende maatregelen getroffen dan mensen met een huurwoning (13%), mensen die onder modaal verdienen (21%) en mensen met een lagere opleiding (24%). Het plaatsen van zonnepanelen/zonneboiler, HR-glas of dubbelglas of het laten plaatsen van een andere verwarmingsketel zijn het meest genoemd (Tabel 7). Tegelijkertijd bezitten deze groepen (hoge inkomens, huizenbezitters en hoger opgeleiden) ook relatief vaker een (vervuilende) open haard of houtkachel, meestal niet om het huis te verwarmen, maar voor de sfeer.

Figuur 32 – Heeft u zelf de afgelopen 5 jaar (2014-2018; zo is het in 2019 gesteld)/het afgelopen jaar (zo is het in 2020 over 2019 gesteld) iets gedaan om uw woning energiezuiniger te maken? (basis: allen)

Een op vijf gaat aan de slag in 2020

Een op de vijf Nederlanders (18%) heeft concrete plannen om hun woning in 2020 energiezuiniger te maken (Figuur 33). Dit zijn vaker mensen met een boven modaal inkomen dan een onder modaal inkomen (23% versus 11%) en logischerwijs vaker huizenbezitters dan huurders (22% versus 8%). Het meest genoemd is het (laten) leggen van zonnepanelen of het plaatsen van dubbel glas of HR-glas. Het beeld is hetzelfde als in 2019. Toen had ook een op de vijf (20%) concrete plannen voor dat jaar.

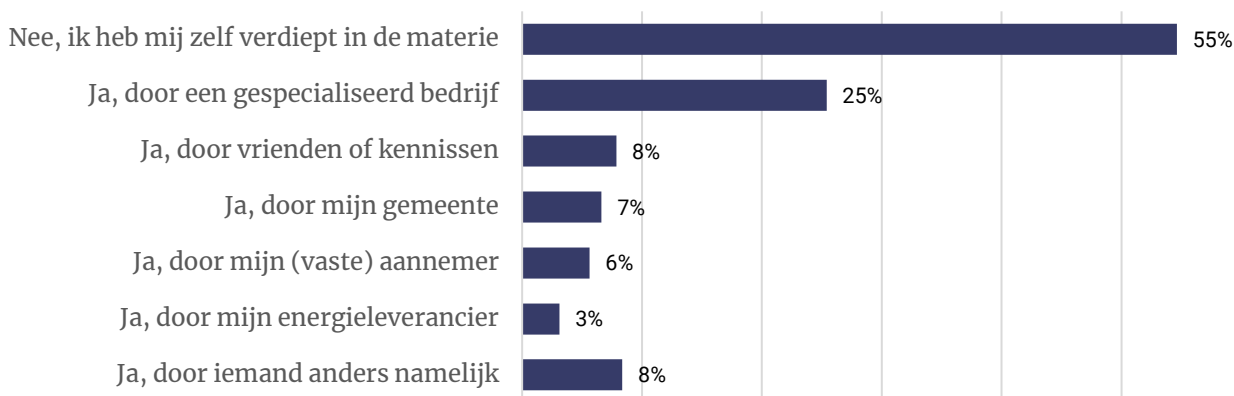

Figuur 33 – Heeft u concrete plannen dit jaar (2020) iets te doen om uw woning energiezuiniger te maken? (basis: allen)

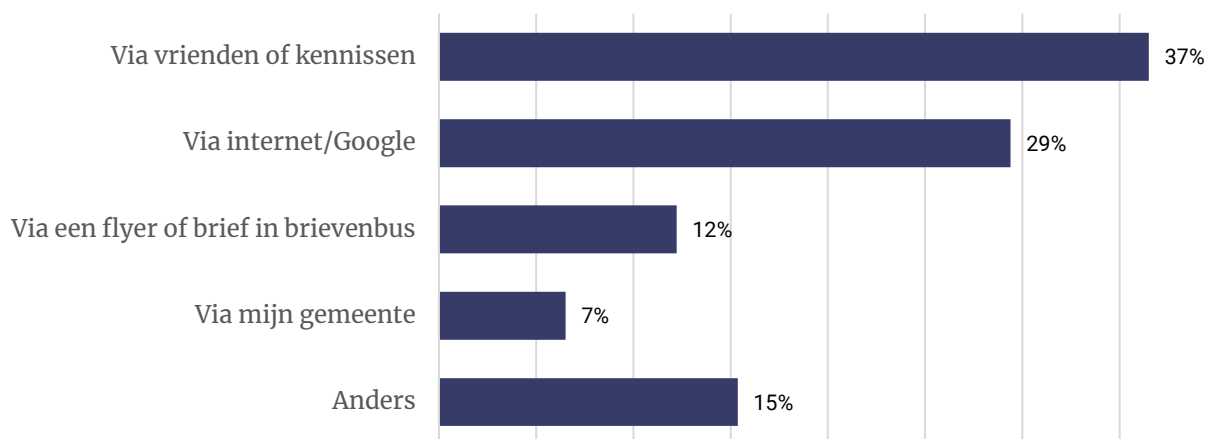
Nederlanders zoeken vooral zelf of via bekenden naar informatie

Van de Nederlanders die plannen hebben voor het aankomende jaar heeft meer dan de helft (55%) zich niet laten adviseren (Figuur 34). De meeste mensen verdiepen zichzelf in duurzame oplossingen voor hun woning. In het geval dat mensen met concrete plannen wel advies hebben ingewonnen, is dat meestal bij een gespecialiseerd bedrijf (25%) geweest. Geld is hierbij belangrijk; het zijn dan ook vaker mensen met een boven modaal inkomen dan mensen met een onder modaal inkomen (30% versus 14%) die een bedrijf inhuren.

Figuur 34 – Heeft u zich laten adviseren bij de keuze voor deze plannen? (meerdere antwoorden mogelijk, basis: plannen voor aankomend jaar; n=436)

Het vinden van een gespecialiseerd bedrijf of een aannemer gebeurt meestal via vrienden of kennissen (37%), of door zelf te zoeken op internet (29%; Figuur 35). Slechts 7 procent is via de gemeente bij een bedrijf terecht gekomen.

Figuur 35 – Hoe bent u bij dit bedrijf terecht gekomen? (basis: laten adviseren; n=125)

8.5 Overzicht woning verduurzamen

	NL 2020	Inkomen 2020			NL 2020	NL 2019
	Afgelopen jaar iets gedaan?	Beneden modaal	Modaal	Boven modaal	In 2020 van plan?	in 2019 van plan?
Nee	72%	79%	72%	68%	82%	80%
Ja	28%	21%	28%	32%	18%	20%
Ja, zonnepanelen / zonneboiler	13%	7%	14%	18%	6%	6%
Ja, dubbel glas of HR-glas	13%	11%	14%	16%	4%	5%
Ja, andere verwarmingsketel	12%	9%	11%	16%	2%	3%
Ja, spouwmuren	7%	6%	7%	8%	2%	3%
Ja, vloerisolatie	7%	5%	5%	9%	2%	3%
Ja, dak (laten) isoleren	7%	5%	6%	9%	2%	3%
Ja, ander/beter ventilatiesysteem	3%	2%	2%	4%	1%	1%
anders	8%	8%	8%	10%	4%	5%
* significant verschil						

Tabel 7 – Heeft u zelf het afgelopen jaar iets gedaan om uw woning energiezuiniger te maken? Zo ja, wat? (basis: allen, n=2.196)

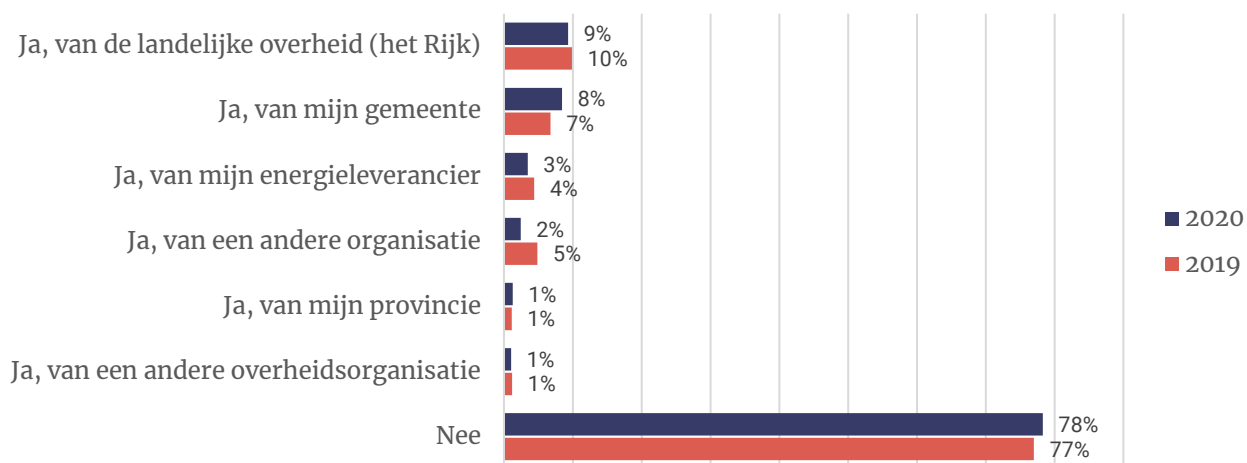
9 Warmtetransitie en participatie

In dit hoofdstuk richten we ons op de warmtetransitie ('van het gas af') en de mate waarin mensen zich hierbij betrokken voelen. Vorig jaar bleek al dat bijna iedereen wel gehoord had van deze opgave. De vraag is in hoeverre men vindt dat de transitie op gang komt: wat merken mensen er van en is dit veranderd ten opzichte van vorig jaar? Daarnaast hebben we gekeken naar de rol van de gemeente en haar burgers: welke verwachtingen hebben burgers en op welke manier willen zij betrokken worden?

9.1 Informatievoorziening en behoefte

Nederlanders horen nog steeds weinig over de warmtetransitie

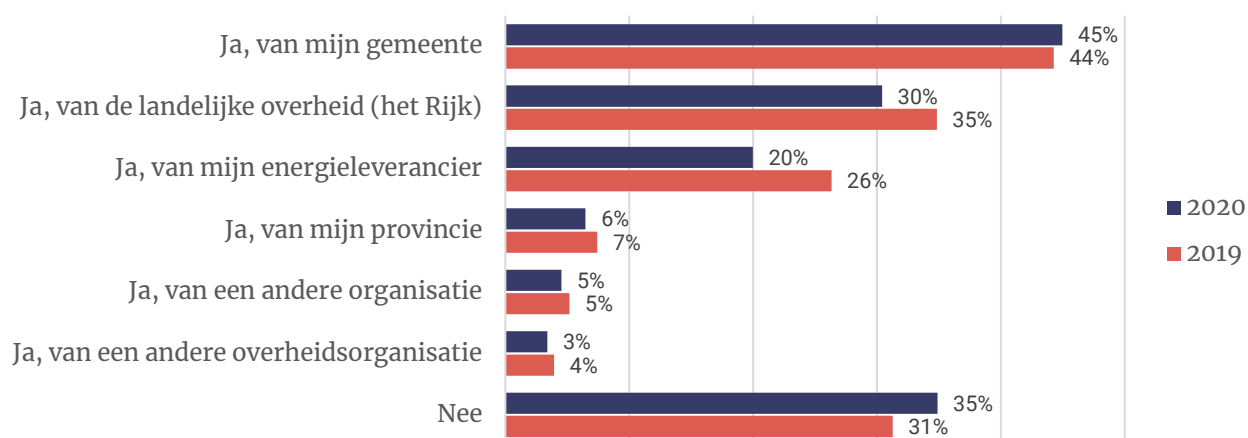
De informatievoorziening rondom de warmtetransitie richting burgers is nog nauwelijks op gang gekomen. Net als vorig jaar heeft een meerderheid van de Nederlanders geen informatie ontvangen over de warmtetransitie (Figuur 36). Ook niet van de overheid.

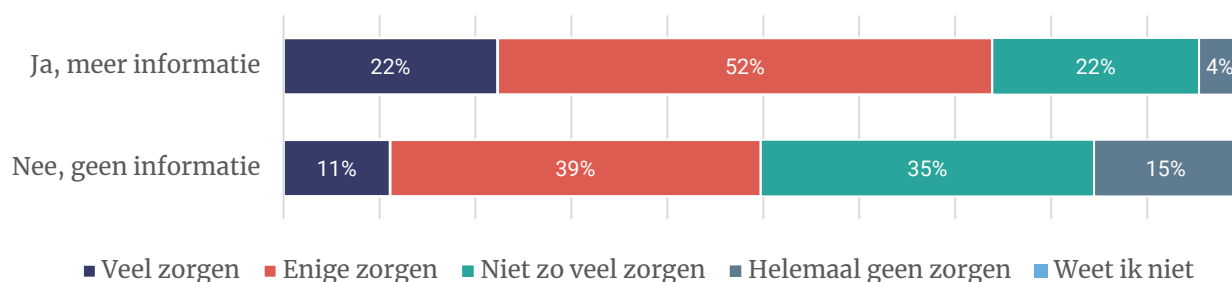
Figuur 36 - Heeft u wel eens informatie ontvangen over wat dit besluit (Nederlandse huishoudens moeten van het gas af) voor u en uw energievoorziening betekent? (basis: allen)

Twee derde van de Nederlanders (65%) heeft hier wel behoefte aan en verwachten vooral informatie van hun gemeente (45%) of de Rijksoverheid (30%; Figuur 37). Aan de andere kant geeft een derde van de Nederlanders (35%) juist aan geen behoefte te hebben aan informatie. Deze groep is groter dan vorig jaar (31%). Dit zijn vaker lager opgeleiden dan hoger opgeleiden (45% versus 28%) en vaker Nederlanders ouder dan 50 jaar dan Nederlanders jonger dan 50 jaar (gemiddeld 42% versus 27%). De groep Nederlanders die geen informatie hoeft, maakt zich bovendien minder zorgen over klimaatverandering dan de groep die wel meer informatie wil (Figuur 38).

De helft van de Nederlanders (52%) vindt het belachelijk dat Nederland voorop probeert te lopen met 'van het gas af'. Ten opzichte van vorig jaar is deze groep bovendien licht (maar wel significant) toegenomen (49% in 2019).

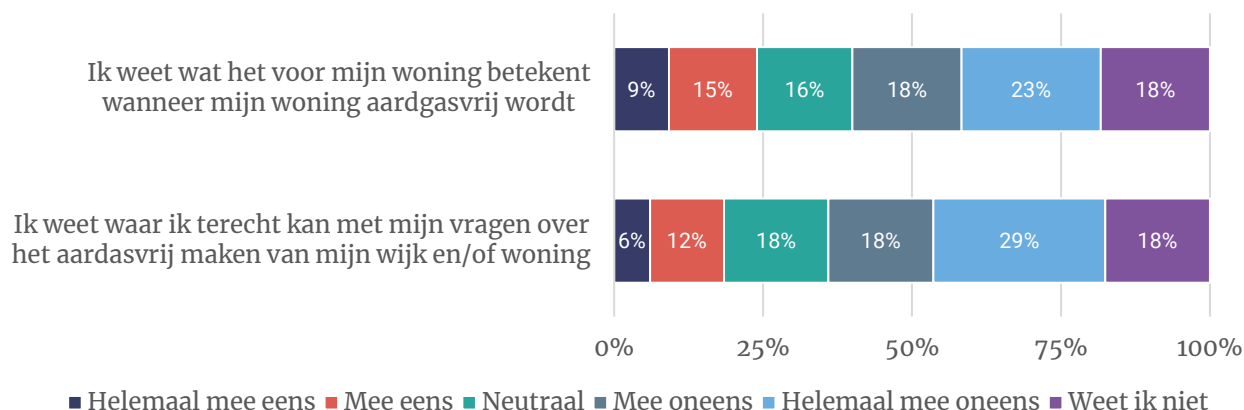
Figuur 37 - Zou u graag meer informatie ontvangen over wat dit besluit (Nederlandse huishoudens moeten van het gas af) voor u en uw energievoorziening betekent? (basis: allen)

Figuur 38 – Wel of niet meer informatie ontvangen en zorgen over het klimaat (basis: allen)

Het is voor Nederlanders niet duidelijk wat de warmtetransitie betekent en waar ze met vragen terecht kunnen

Ongeveer een kwart van de Nederlanders (24%) zegt te weten wat het voor hun woning betekent wanneer ze van het gas af moeten (Figuur 39). Dit zijn vaker hoger opgeleiden (28%) en mensen met een boven modaal inkomen (29%), maar voor de meeste Nederlanders is het niet duidelijk.

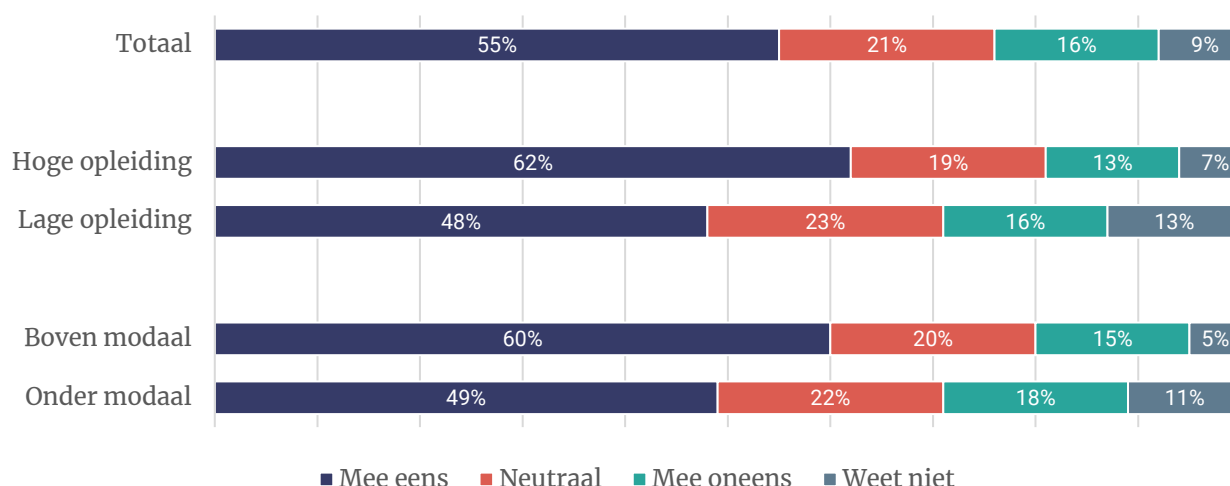
Figuur 39 - Eens of oneens met deze stellingen (basis: allen)

9.2 Betrokkenheid bij aardgasvrij maken

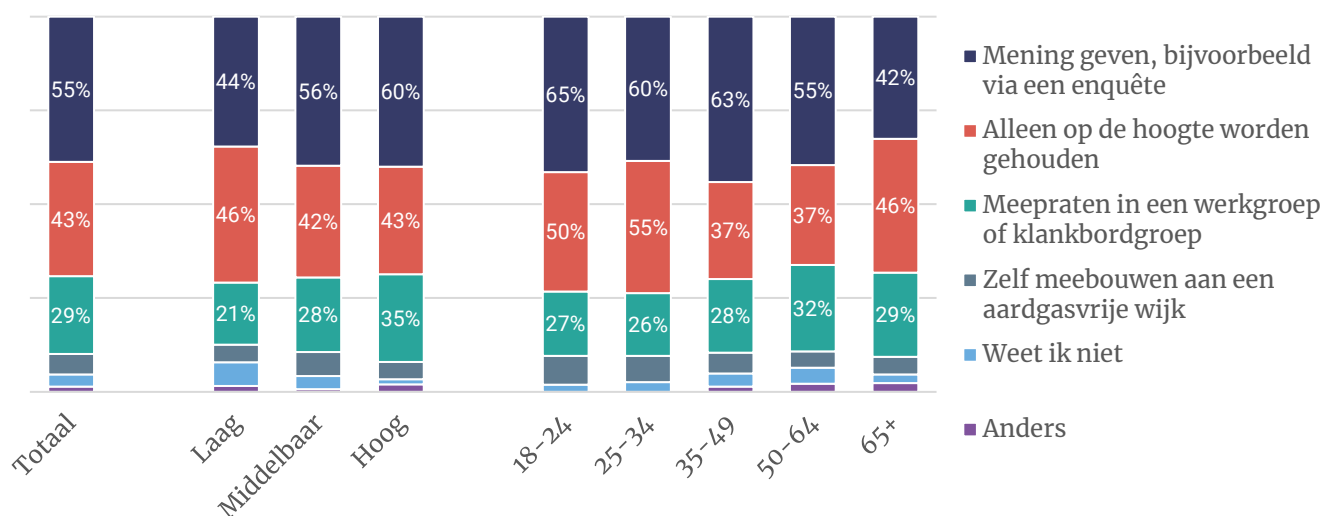
Meer dan de helft vindt het belangrijk om betrokken te worden

Meer dan de helft van Nederlanders (55%) vindt het belangrijk om betrokken te worden bij de maatregelen om hun wijk aardgasvrij te maken (Figuur 40). Nederlanders met een hogere opleiding of boven modaal inkomen vinden dit doorgaans wat belangrijker dan Nederlanders met een lagere opleiding of onder modaal inkomen, maar evengoed wil óók een groot deel van deze laatste twee groepen betrokken worden.

Figuur 40 – Ik vind het belangrijk om betrokken te worden bij de maatregelen om mijn wijk aardgasvrij te maken (basis: allen)

Nederlanders geven aan het liefst hun mening te geven via een enquête (55%; wat wil zeggen: 30% van *alle* Nederlanders) of door op de hoogte te worden gehouden (43%; wat wil zeggen: 24% van *alle* Nederlanders (Figuur 41). Hoger opgeleiden (35%) en mensen met een hoog inkomen (37%) willen relatief vaker meepraten in een werkgroep of klankbordgroep dan mensen met een lagere opleiding of inkomen. Jongeren tot 25 jaar (65%) geven het liefst hun mening via een enquête.

Figuur 41 – Hoe wilt u betrokken worden? (basis: is het eens met de stelling "Ik vind het belangrijk om betrokken te worden bij de maatregelen om mijn wijk aardgasvrij te maken"; n=1222)

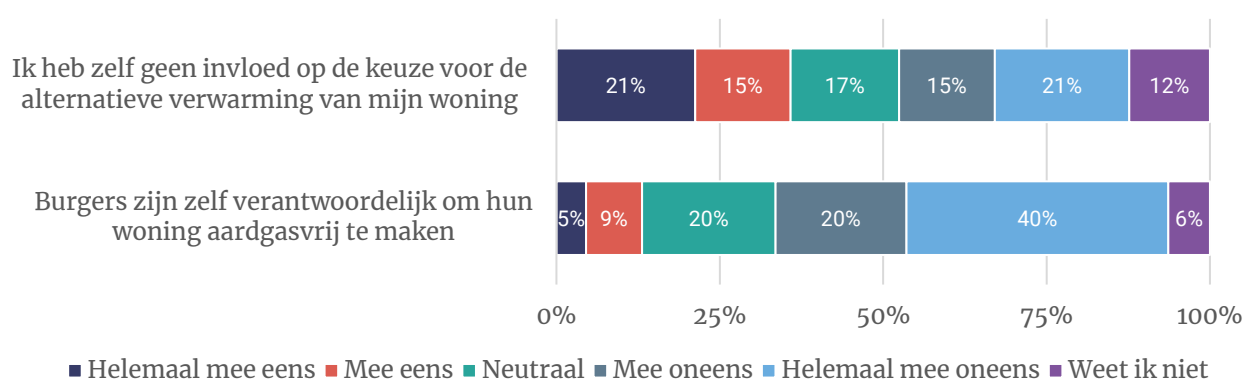

9.3 Verantwoordelijkheid en samenwerking

Burgers voelen zich niet zelf verantwoordelijk, mate van eigen invloed onduidelijk

Een meerderheid is van mening dat burgers (60%) niet zelf verantwoordelijk zijn voor het aardgasvrij maken van hun woning (Figuur 42), dat is dus eerder een maatschappelijke opgave. Een klein deel, 14 procent, stelt dat dit wel aan de burgers zelf is.

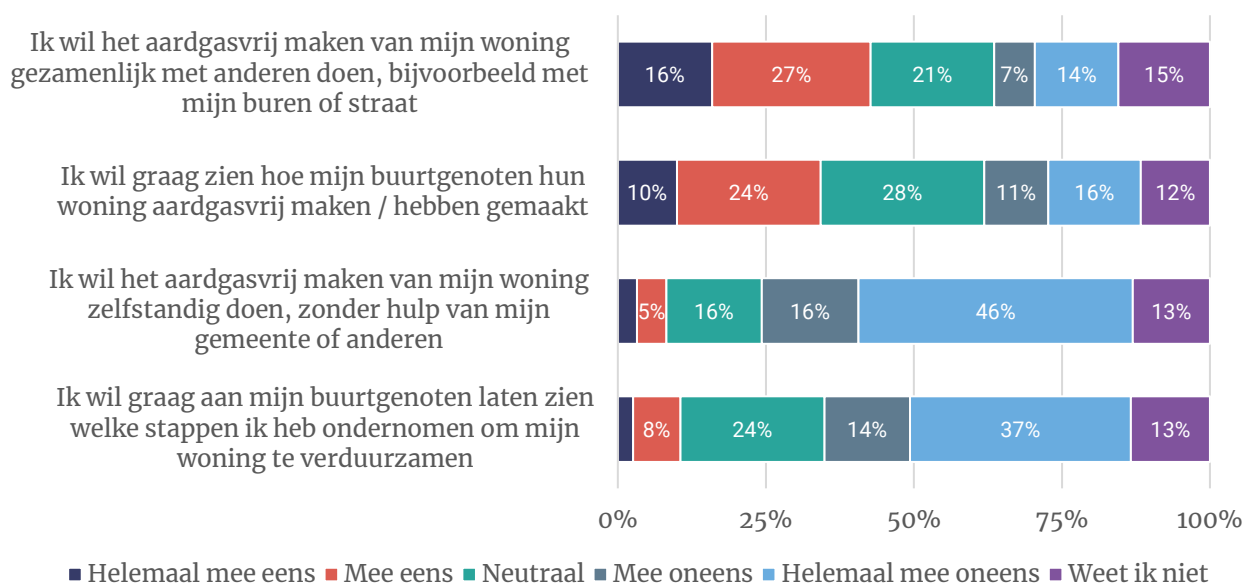
Voorals mensen met een lage opleiding (50%) en mensen die zeggen FvD (47%), 50 Plus (47%), PVV (46%) of GroenLinks (43%) te stemmen (43%) hebben het gevoel dat zij geen invloed hebben (% mee eens) op de alternatieve verwarming van hun woning. Op het totaal denkt ruim een derde (36%) dat zij geen invloed hebben. Eveneens een derde van de Nederlanders (36%) is het niet eens met de stelling en denkt dus wel invloed uit kunnen oefenen. Wat dat betreft zijn de meningen verdeeld.

Figuur 42 – Stellingen warmtetransitie (basis: allen)

Nederlanders verduurzamen liever niet zelfstandig

Slecht 8 procent van de Nederlanders zegt hun woning zelfstandig aardgasvrij te willen maken, 62 procent wil wel hulp van de gemeente of anderen (Figuur 43). Dit geldt voor alle lagen van de bevolking.

Figuur 43 – Stellingen warmtetransitie (basis: allen)

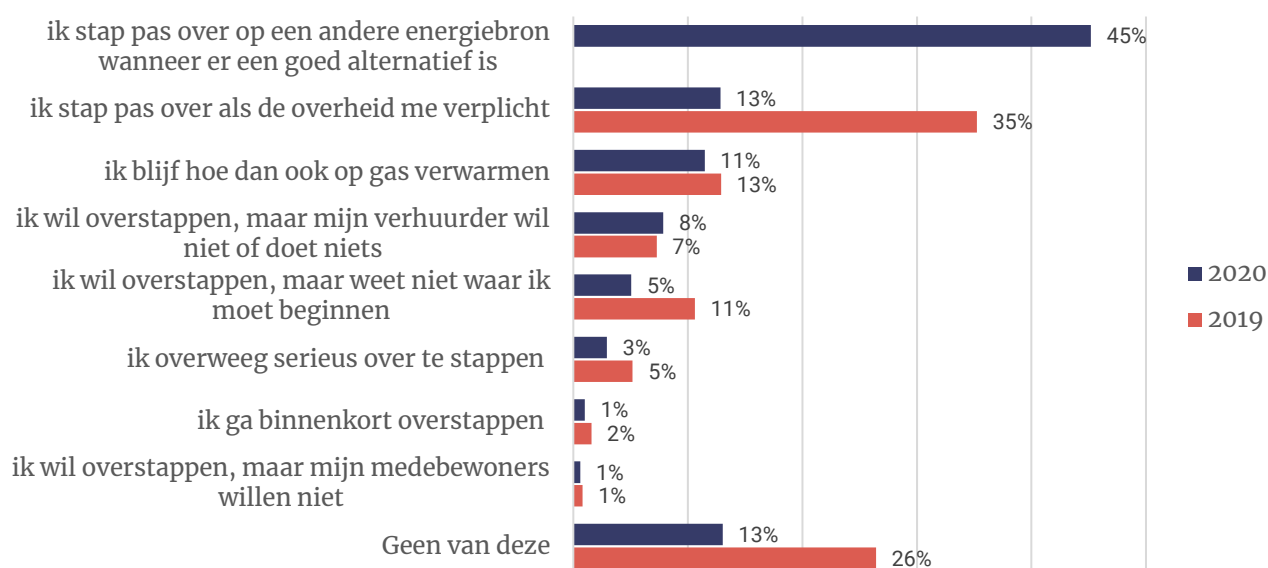

Vier op de tien Nederlanders (43%) willen graag samen met anderen in de buurt hun woning aardgasvrij maken, dit zijn vaker mensen met een hogere opleiding (51%), boven modaal inkomen (50%) of koophuis (48%). Ook mensen die GroenLinks (58%) of PvdA (58%) zeggen te stemmen pakken de opgave graag samen met anderen op.

9.4 Overstappen naar alternatieve energiebron

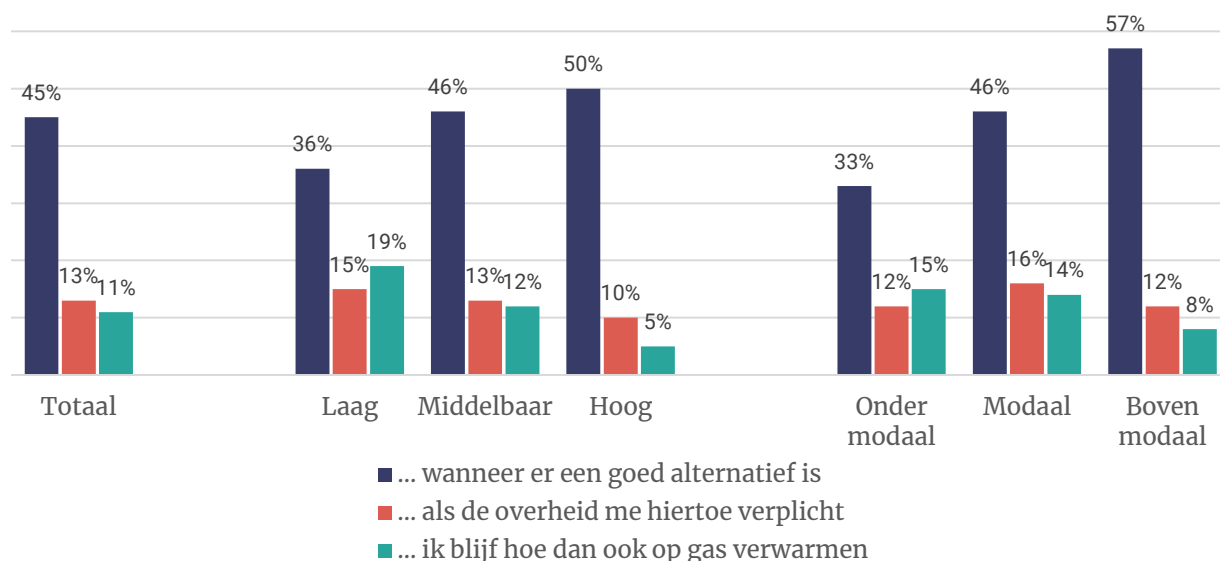
Mensen wachten op een goed alternatief en hebben (nog) geen voorkeur

Bijna de helft van de Nederlanders (45%) zegt pas over te stappen op een andere energiebron dan aardgas wanneer er een goed alternatief is (Figuur 44). Dit is een nieuwe antwoordcategorie die vorig jaar niet in de vragenlijst zat. Het geeft wel aan dat een groot deel van de samenleving open staat voor de transitie, maar dat er eerst een goed alternatief moet zijn. Het aandeel dat aangeeft dat ze pas zullen overstappen op een andere energiebron als de overheid hen hiertoe verplicht is kleiner dan in 2019 (13% versus 35% in 2019). Dit is waarschijnlijk het gevolg van de extra antwoordcategorie, maar desalniettemin een duidelijk signaal.

Figuur 44 – Welk van onderstaande uitspraken past het best bij uw situatie? (basis: woning verwarmd met gas; n=2002)

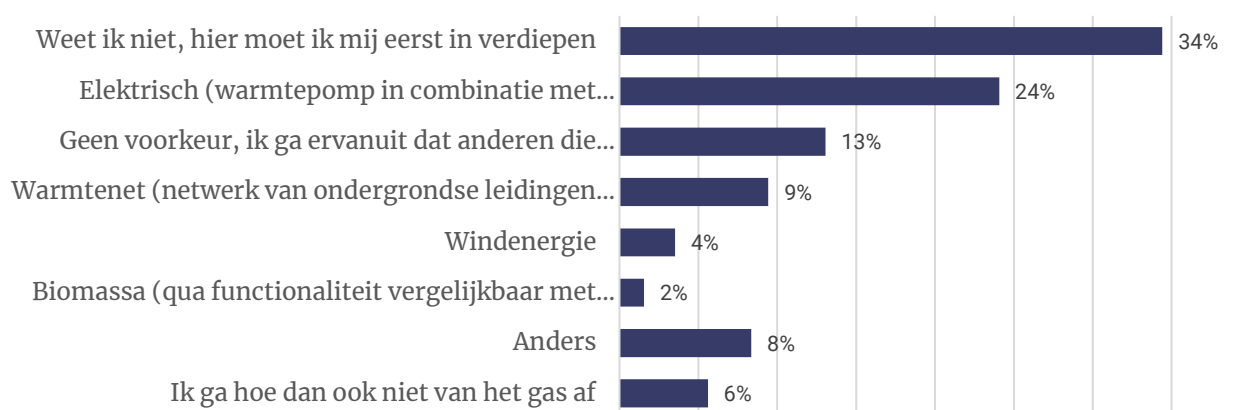
Voorals mensen die CDA (56%), ChristenUnie (54%), VVD (53%) of PvdA (51%) zouden gaan stemmer zeggen pas over te stappen wanneer er goed alternatief is. FvD- (29%), PVV- (28%) en 50 Plus- (22%) kiezers stellen vaker dan gemiddeld hoe dan ook op gas te blijven verwarmen.

Figuur 45 – Ik stap pas over... (basis: woning verwarmd met gas; n=2002)

Nederlanders met een hoger inkomen (57%) of hogere opleiding (50%) zeggen vaker pas over te stappen wanneer er een goed alternatief is dan Nederlanders met een lager inkomen (33%) of lagere opleiding (36%; Figuur 45). Veel hangt natuurlijk af van de woonsituatie; mensen met een lager inkomen of lagere opleiding wonen vaker in een huurwoning waardoor ze ook minder invloed hebben op de overstap naar een andere energiebron.

Een kwart van de Nederlanders (24%) heeft voorkeur voor elektrische verwarming wanneer zij van het gas af moeten, maar bijna de helft weet het nog niet (47%; Figuur 46). Een derde van de Nederlanders (34%) zegt zich hierin nog te willen verdiepen en een op de zeven Nederlanders (13%) laat die keuze graag aan iemand anders.

Figuur 46 - Stel uw woning moet komende jaren van het gas af. Welk alternatief heeft uw voorkeur voor de verwarming van uw woning? (basis: allen)

9.5 Overzicht 'van het gas af'

Naar andere energiebron? (basis: nu gas)	NL 2019	NL 2020	Leeftijd 2020	Inkomen 2020	Woning 2020	NL 2019	NL 2020	Leeftijd 2020	Inkomen 2020	Woning 2020	NL 2019	NL 2020
	Totaal	Totaal	18-24	25-34	35-49	Totaal	Totaal	18-24	25-34	35-49	Totaal	Totaal
ik stap binnenkort over	2%	1%	1%	1%	2%	1%	1%	0%	0%	1%	1%	1%
ik overweeg serieus over te stappen	5%	3%	2%	5%	4%	3%	1%	1%	1%	5%	1%	4%
ik wil wel, maar verhuurder niet	7%	8%	26%	16%	5%	5%	5%	15%	6%	3%	27%	0%
medebewoner(s) wil(len) niet	1%	1%	1%	1%	0%	0%	1%	0%	0%	1%	0%	1%
wil wel maar weet niet hoe	11%	5%	10%	11%	6%	3%	3%	4%	5%	5%	3%	6%
pas als overheid me verplicht	35%	13%	6%	12%	16%	13%	12%	12%	16%	12%	11%	14%
ik blijf hoe dan ook bij gas	13%	11%	8%	7%	10%	12%	16%	15%	14%	8%	13%	11%
Pas als er een goed alternatief is	-	45%	19%	33%	45%	54%	44%	33%	46%	57%	17%	56%
geen van deze	26%	13%	26%	15%	11%	9%	18%	19%	11%	8%	27%	8%

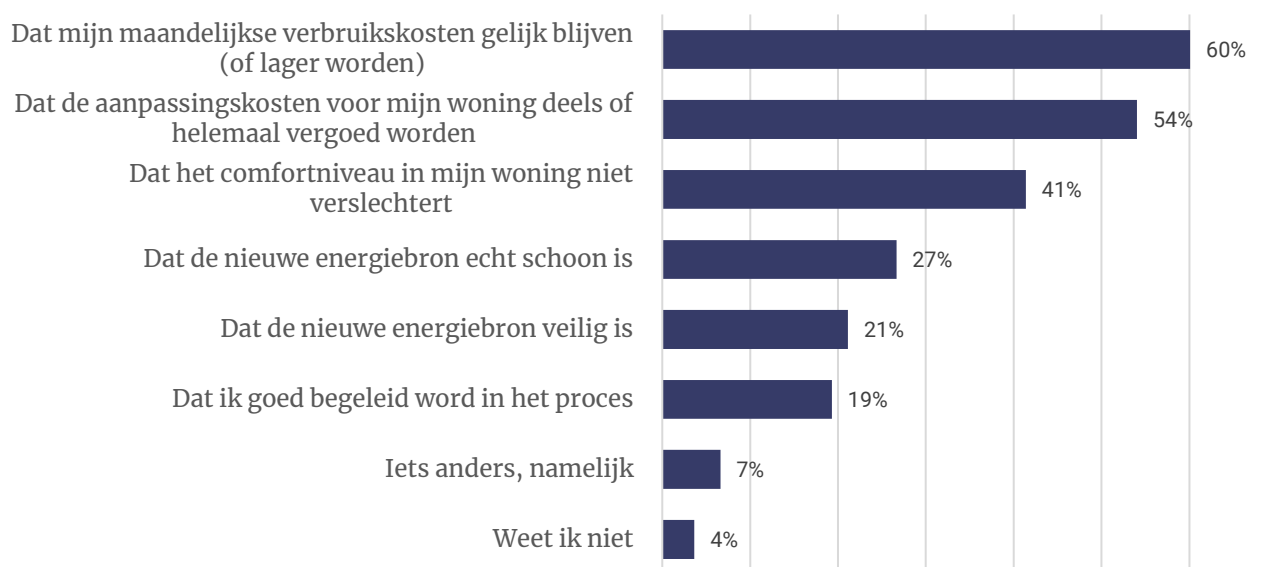
Tabel 8 - Welk van onderstaande uitspraken past het best bij uw situatie? (basis: woning verwarmd met gas; n=2002)

9.6 Kosten en eigen bijdrage

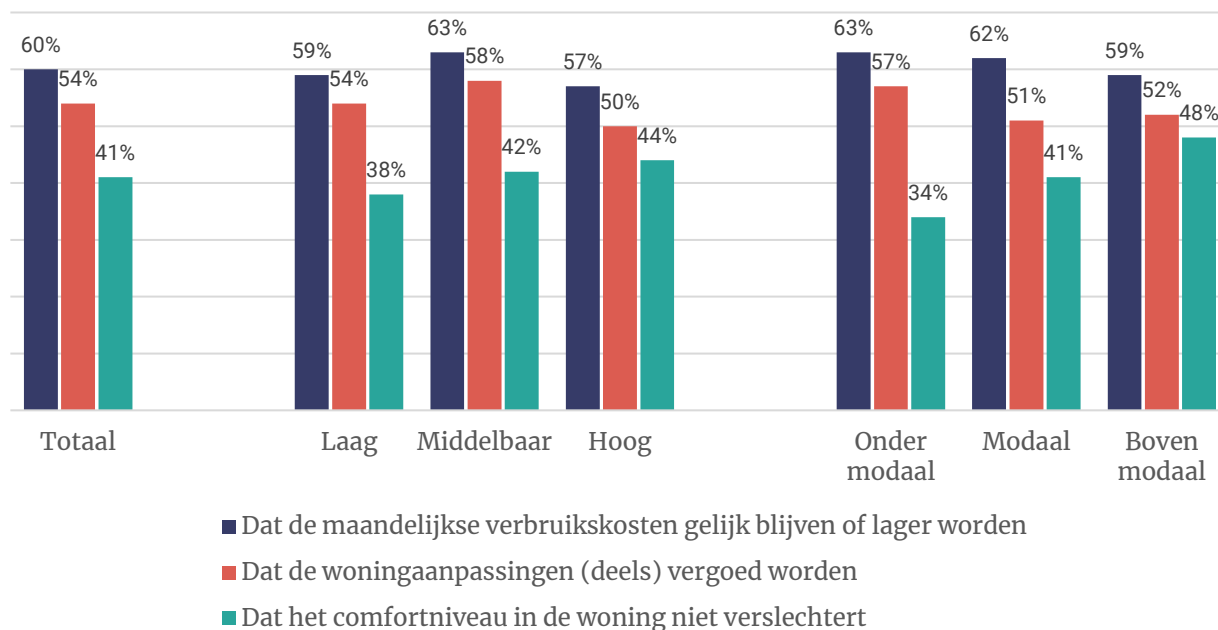
Kosten zijn belangrijkste overweging bij overstap

De kosten zijn voor Nederlanders een belangrijke factor bij de overstap naar een andere energiebron: drie op de vijf Nederlanders (60%) vindt het belangrijk dat de maandelijkse verbruikskosten gelijk blijven, en ruim de helft (54%) wil dat de kosten voor het aanpassen van de woning (gedeeltelijk) worden vergoed (Figuur 47). Daarnaast speelt het comfort van de alternatieve energiebron een belangrijke rol. Vier op de tien (41%) Nederlanders willen vooral niet dat het comfortniveau minder wordt. Deze factoren vindt men belangrijker dan dat de nieuwe energiebron schoon (27%) en veilig (21%) is.

Figuur 47 – Wat vindt u het meest belangrijk bij een overstap naar een andere energiebron? (basis: allen)

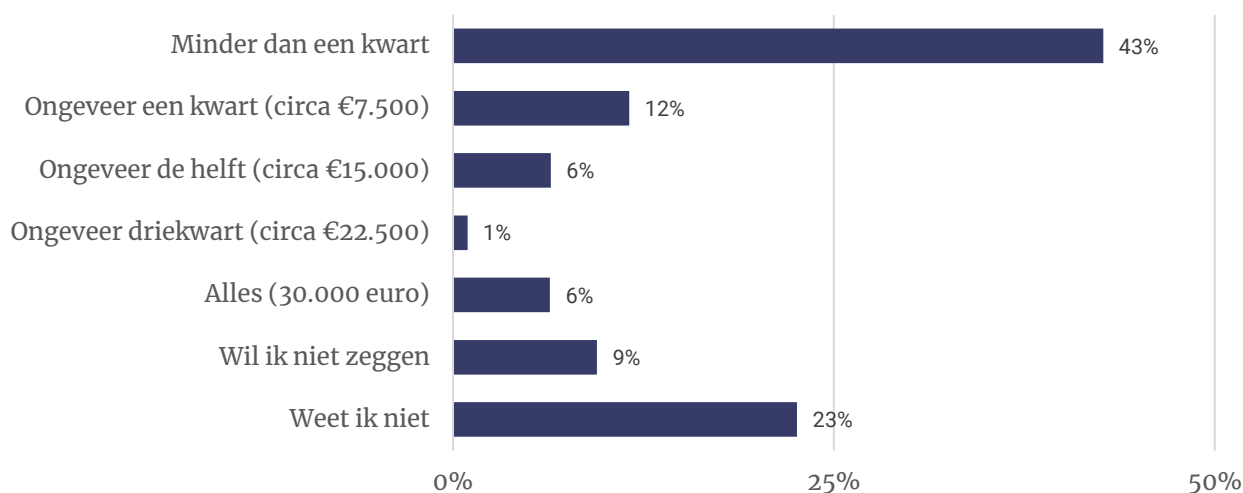
De overwegingen bij een overstap naar een andere energiebron zijn grotendeels gelijk voor de verschillende lagen van de bevolking op basis van opleiding en inkomen. Nederlanders met een onder modaal inkomen maken zich wat minder vaak druk over het comfort van de woning dan Nederlanders met een hoger inkomen. Ten aanzien van de kosten van woningaanpassingen zien we juist een omgekeerd beeld; dit vinden mensen met een onder modaal inkomen juist belangrijker dan mensen met een hoger inkomen.

Figuur 48 - Wat vindt u het meest belangrijk bij een overstap naar een andere energiebron? (top drie uitgesplitst naar opleiding en inkomen; basis: allen)

De meeste Nederlanders kunnen minder dan een kwart bijdragen

Ruim vier op de tien Nederlanders (43%) kunnen slechts een beperkte bijdrage doen wanneer hun woning aardgasvrij wordt gemaakt. Een kwart (23%) zegt niet te weten hoeveel zij precies zouden kunnen bijdragen. Nederlanders met een hoger inkomen beantwoorden de vraag eerlijk: zij geven vaker aan minstens de helft te kunnen betalen dan Nederlanders met een lager inkomen.

Figuur 49 - Stel dat het aardgasvrij maken van uw woning 30 duizend euro kost. Welk deel daarvan bent u in staat zelf te betalen? (basis: allen)

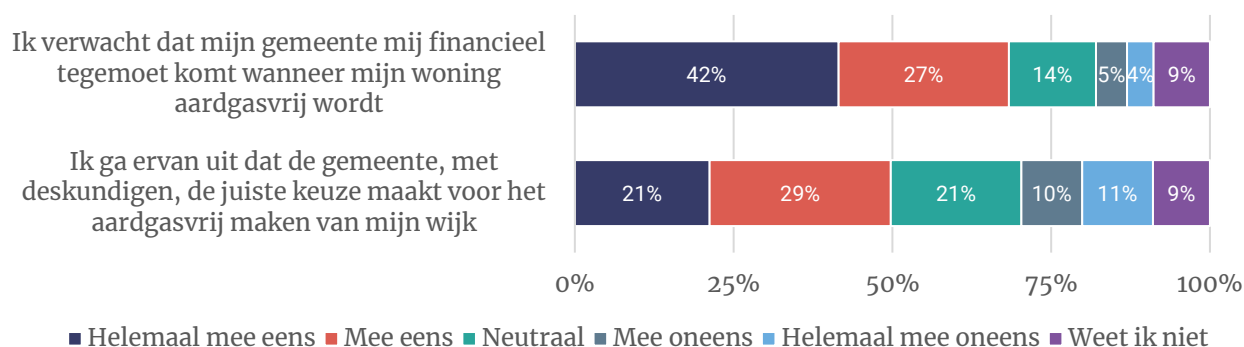

9.7 Verwachtingen van de gemeente

De warmtetransitie speelt zich voor een groot deel op lokaal niveau af. Het zijn immers de woningen die van het gas van moeten. In paragraaf 9.1 kwam al naar voren dat burgers vooral informatie vanuit hun gemeente verwachten. Wat verwachten zij nog meer van hun gemeente in het kader van de warmtetransitie?

Nederlanders verwachten vooral dat gemeente financieel bijspringt en informatie deelt

Zeven op de tien Nederlanders (69%) verwachten dat hun gemeente hen financieel tegemoetkomt wanneer hun woning van het gas af gaat (Figuur 50). In de vorige paragraaf kwam al naar voren dat Nederlanders de kosten het belangrijkste vinden bij de overstap. Dit geldt voor alle lagen van bevolking op basis van inkomen en opleiding, maar in mindere mate mensen die nu zeggen D66 (59%), GroenLinks (59%) of CDA (55%) te stemmen. De PVV-kiezers (85%) rekenen juist vaker op een financiële tegemoetkoming. De volgende paragraaf gaat hier dieper op in. Verder verwacht de helft van de Nederlanders (50%) dat de gemeente een deskundige keuze maak voor een alternatieve energiebron. Ook inhoudelijk ligt er volgens de burgers dus een rol voor de gemeente, mensen geven aan dat zij deze keuze niet zelf kunnen maken.

Figuur 50 – Stellingen warmtetransitie (basis: allen)

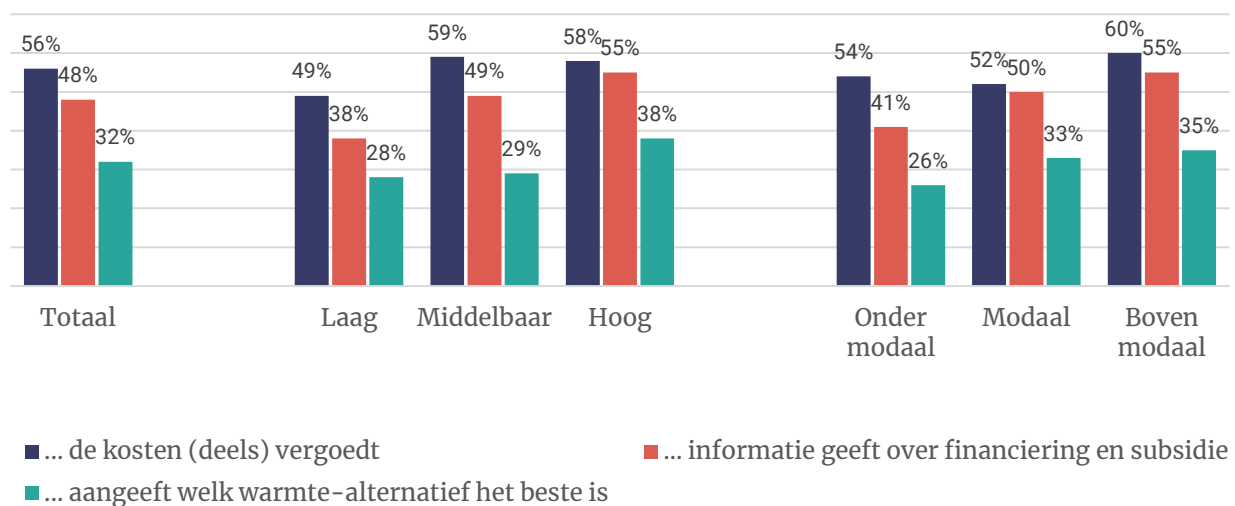
Gemeenten moeten in eerste instantie voorzien in (informatie over) de kosten

Nederlanders verwachten dus dat hun gemeente hen financieel tegemoetkomt bij het aardgasvrij maken van de woning. Hoe belangrijk Nederlanders dat vinden blijkt uit de verwachtingen die zij hebben van hun gemeente: vergoeding van de kosten is het meest genoemd (Figuur 51). In eerste instantie verwacht meer dan de helft (56%) dat de gemeente de gemaakte kosten (deels) vergoedt. Verder verwacht bijna de helft (48%) dat de gemeente informatie geeft over financierings- en/of subsidiemogelijkheden. Een derde (32%) wil van de gemeente horen welk alternatief voor hen het beste is en drie op de tien Nederlanders willen de vrijheid om zelf te kiezen voor een alternatieve verwarming. De kosten hebben voor Nederlanders duidelijk prioriteit ten opzichte van de andere thema's.

Figuur 51 – Ik verwacht dat de gemeente... (basis: allen)

Nederlanders met een lagere opleiding verwachten minder vaak dat de gemeente een deel van de kosten vergoedt of informatie over financiering en subsidies (Figuur 52). Mogelijk omdat deze bevolkingsgroep relatief minder welvarend is en dus vaker huurt. Daardoor is het voor hen minder relevant. Ook mensen met een onder modaal inkomen zijn minder geïnteresseerd in informatie over financiering. Wel willen zij net zo vaak als de gemiddelde Nederlander dat de gemeente (een deel van) de kosten vergoedt. Nederlanders met een hoge opleiding of boven modaal inkomen zijn meer geïnteresseerd in informatie over subsidie- en financieringsmogelijkheden (beide 55%). Waarschijnlijk omdat zij eerder in de positie zijn om zelf actie te ondernemen, bijvoorbeeld omdat ze een eigen woning hebben.

Figuur 52 – Ik verwacht dat de gemeente ... (top drie, uitgesplitst naar opleiding en inkomen; basis: allen).

Bijlage: Totstandkoming van CO₂-puntentoekenning

B.1 Twee bronnen

We hebben dezelfde methode als in 2019 bij ‘Duurzaam is nog niet duurzaam doen’ gehanteerd. CE Delft geeft in het rapport “Top 10 milieubelasting van de gemiddelde consument” (april 2016)²⁴ een verdeling, uitgedrukt in milieupunten, waarbij ze een totaalscore geeft en uitsplitsingen maakt naar direct klimaateffect, landgebruik en ontbossing en overig. De totaalscores en het direct klimaateffect zijn in gegeven, met daarnaast een kolom waar dit percentueel op uitkomt.

Volgens Milieu Centraal²⁵ stoot een gemiddeld Nederlands huishouden 22 ton CO₂ per jaar uit, deze organisatie komt tot een verdeling over de categorieën die sterk lijkt op die van CE Delft, maar wat meer uitstoot toekent aan wonen en wat minder aan voedsel. Voor dit onderzoek zijn we tussen beide scores in gaan zitten, zoals te zien in de rechterkolom.

CE Totaal				CE Klimaateffect			Milieu Centraal				I&O
Vervoer											20%
auto	84	9%		80,7	18%		auto	2,71	13%		
vliegen	39,8	4%		38	8%		vliegen	1,12	5%		
Ov	4,7	0,5%					ov	0,1	0%		
			14%	3,6	0,8%	27%	vervoer gem. hh	0,58	3%	18%	
Voedsel											26%
vlees	207,2	23%		45	10%		voeding	4,13	19%		
zuivel en eieren	28,3	3%		13,3	3%						
overig, incl dranken	54,1	6%		26	6%						
elektriciteit	17	2%		17	4%						
gas	1,9	0%		1,9	0%						
B&U	3,4	0%	34%	1,1	0%	23%				19%	
Wonen											25%
gas, verwarm	36,2	4%		36,2	8%		gas	2,77	13%		
water, gas	11,2	1%		11,2	2%						
elektriciteit	17,7	2%		17,7	4%		elektric.	1,23	6%		
watergebr.	3,3	0%		3,3	1%						
bouw huis	30,7	3%	11%	7,3	2%	17%	woning indirect gem hh	1,05	5%	23%	
water	16,3	2%	2%	15,3	3%	3%					
Spullen	330,5	36%	36%	121	27%	27%	spullen	6,53	30%	30%	26%
Kleding	36	4%	4%	16,6	4%	4%	kleding	0,96	4%	4%	3%
							overig	0,38	2%	2%	100%
	922,3	100%	100%	455,2	100%	100%		21,56	100%		

Tabel 9 – Milieubelasting per categorie volgens CE Delft en Milieu Centraal

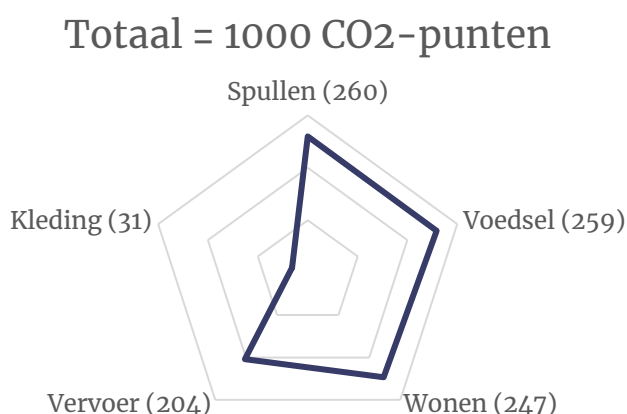
²⁴ Bron: <https://www.ce.nl/publicaties/1782/top-10-milieubelasting-van-de-gemiddelde-consument>

²⁵ Bron: Milieu Centraal, Emissies broeikasgassen door huishoudens. Iintern document, ontvangen van Puk van Meegeren van Milieu Centraal via email.

B.2 Vertaling naar CO₂-voetafdruk in punten

Op basis van de cijfers van Milieu Centraal en CE Delft zijn we gekomen tot onderstaande relatieve verdeling van de CO₂-uitstoot²⁶ naar domein, waarbij wonen & energie, voedsel en spullen elk circa een kwart uitmaken, vervoer een vijfde deel en kleding 3 procent. In dit onderzoek hebben we deze verdeling omgezet in CO₂-punten en CO₂-uitstoot gekoppeld aan gedragingen inzake deze vijf domeinen, waarbij de gemiddelde Nederlander duizend CO₂-punten krijgt.

Figuur 53 – CO₂-uitstoot gemiddelde Nederlander in vijf domeinen

Berekening CO₂-punten

In dit onderzoek wordt – middels de antwoorden op 21 vragen – gedrag van burgers gekoppeld aan CO₂-uitstoot; gedragingen inzake huis & energie, mobiliteit, voedsel, apparaten en kleding, waarbij de gemiddelde Nederlander duizend CO₂-punten scoort. Dit is dezelfde methode die we in 2019 hebben gehanteerd.

Respondenten is gevraagd gedrag en hoeveelheden te schatten (aantal grammen vlees, aantal minuten douchen, aantal kilometer met de auto, aantal uren met het vliegtuig, etc.) of op te zoeken (energierkening, energielabel van de woning), waarbij vanzelfsprekend meestal niet het exacte aantal bekend is en gegeven wordt. Bij al deze cijfers is in het rapport steeds een alternatief cijfer gegeven, op basis van een betrouwbare, externe bron. Over het algemeen liggen de cijfers uit dit onderzoek en die uit de externe bronnen redelijk dicht bij elkaar of de gemiddelden in dit onderzoek liggen daar iets onder (wat erop kan duiden dat mensen onderschatten hoelang of hoeveel ze iets doen). Voor dit onderzoek is het vooral interessant hoe verschillende bevolkingsgroepen van elkaar verschillen en niet per se de exacte, absolute score.

Voor de berekening van de CO₂-punten is vervolgens een aantal keuzes gemaakt die – weliswaar gebaseerd zijn op harde cijfers – maar ten dele arbitrair zijn. Zo komen sommige vervuilende activiteiten niet voor in het onderzoek. Per activiteit die wel in het onderzoek voorkomt is een puntenaantal gekozen dat gebaseerd is op de absolute uitstoot van de gemiddelde Nederlander en gecorrigeerd met ‘compenserend gedrag’ (bijvoorbeeld: huishoudgrootte, rijden in een lichtere auto, groene energie afnemen, meest zuinige apparaten kopen).

Huis & Energie (Wonen) (gemiddeld 247 punten)

- Hoe hoog is uw elektriciteits- en gasrekening per maand? (Als u het niet precies weet, wilt u het *dan schatten*? Of wilt u het opzoeken bij uw bankzaken of in uw energiebedrijf documenten?) Gemiddelde energie = tussen 125 en 150 euro: 200 punten. Andere scores naar rato.
- Gecorrigeerd met antwoord op de vraag ‘Van welke energiemaatschappij neemt u gas en/of stroom af? Meeste groene maatschappijen 6 tot 10% mindering.
- Heeft u een houtkachel of open haard? Zo ja, wordt uw huis daar volledig of gedeeltelijk mee verwarmd? Indien huis ermee verwarmd: volledig +200 punten, gedeeltelijk +100 punten, niet voor verwarming +50 punten.
- Heeft u airconditioning in uw huis (om het huis mee te koelen)? Zo ja, in hoeveel ruimtes? Indien meerdere ruimtes: +50 punten, één ruimte +25 punten.
- Geheel na optelling gedeeld door huishoudgrootte: 2-persoons, gedeeld door 1,5; 3-persoons of meer, gedeeld door 1,75.
- Douchen: gemiddeld aantal minuten douchen per week = 35-40 minuten: 20 punten. Andere scores naar rato.

Vervoer (mobiliteit) (gemiddeld 204 punten)

Auto

- Hoeveel kilometer heeft u in het jaar 2018 ongeveer in uw auto gereden? (De auto die u het meest gebruikt). Gemiddelde = tussen 10.000 en 15.000 kilometer per jaar: 135 punten.
- Gecorrigeerd voor antwoord op de vraag ‘In welke klasse valt uw auto / motorfiets?’ Zwaardere klassen 10% tot 30% in meerdering: micro/mini, compact, motorfiets 10% tot 20% in mindering.
- Checkt u de spanning van uw autobanden wel eens? Regelmatig -4%, soms -2%.
- Waar rijdt deze auto/motorfiets op? Diesel +5%, lpg -10%, hybride -20%, elektrisch -75%

Vliegen

- Hoeveel vlieguren maakt u gemiddeld per jaar (als u rekent over de afgelopen twee jaar)? Wilt u a.u.b. een schatting maken? Waarbij u zowel de uren heen als terug bij elkaar op kunt tellen. De tijd dat u moet wachten bij een overstap niet meetellen a.u.b. Gemiddelde: 5 à 10 vlieguren per jaar (5,5) = 55 punten. Andere scores naar rato.
- Boekt u dan (wel eens) CO₂-compensatie bij uw vlucht? Altijd -50%, soms -25%.

OV

- Kunt u aangeven hoe vaak u onderstaande vervoermiddelen gebruikt? Trein, gemiddeld = enkele keren per jaar: 5 punten, dagelijks = 25 punten.
- Kunt u aangeven hoe vaak u onderstaande vervoermiddelen gebruikt? Bus, gemiddeld = enkele keren per jaar: 8 punten, dagelijks = 50 punten

Voedsel (gemiddeld 259 punten)

- Hoeveel dagen in de week eet u vlees? Als u vlees eet, hoeveel gram eet u dan gemiddeld per dag? Gemiddeld aantal gram vlees per week = tussen 550-600 gram = 200 punten. Andere scores naar rato.
- Hoeveel dagen in de week eet u vis? Gemiddeld: 1 dag = 20 punten. Andere scores naar rato.
- Stelling 'Als ik groente of fruit koop, maakt het mij niet uit wat ik eet, als het maar lekker is': helemaal eens +20, eens +10, oneens -10, helemaal oneens -20 punten
- Stelling 'Ik koop het liefst groente of fruit uit de regio': helemaal eens -20, eens -10, oneens +10, helemaal oneens +20 punten
- Stelling 'Ik kijk in de supermarkt altijd uit welk land vers voedsel komt (bijvoorbeeld fruit of vlees)': helemaal eens -20, eens -10, oneens +10, helemaal oneens +20 punten

Spullen (apparaten) (gemiddeld 260 punten)

- Welke van onderstaande apparaten worden in uw huishouden regelmatig gebruikt?
Gemiddeld gebruikt men 9,2 van 13 apparaten regelmatig
 - Smartphone (iPhone en dergelijke) 40 punten
 - Tablet (iPad en dergelijke) 40 punten
 - Laptop / PC 40 punten
 - Tv 60 punten
 - Stereo / hifi installatie 50 punten
 - Koel/vriescombinatie 100 punten
 - Wasmachine 50 punten
 - Wasdroger 50 punten
 - Stofzuiger 20 punten
 - Inductiekookplaat 30 punten
 - Waterkoker 10 punten
 - Magnetron 10 punten
 - Föhn 0 punten
- Helemaal eens met de stelling 'Als ik nieuwe apparaten koop (bijvoorbeeld koelkast, af/wasmachine, droger) kies ik voor de meest zuinige variant (A+++)': -5%
- Geheel na optelling gedeeld door huishoudgrootte: 2-persoons, gedeeld door 1,5; 3-persoons of meer, gedeeld door 1,75.

Kleding (gemiddeld 31 punten)

- Stelling 'Ik koop het liefst tweedehands kleding': neutraal = 15 punten; mee eens = -15 punten, mee oneens + 20 tot 40 punten.
- Stelling 'Ik let er goed op waar kleding gefabriceerd is, als ik nieuwe kleren koop': mee eens = -15 punten, mee oneens + 20 tot 40 punten.
- Stelling 'Ik koop het liefst tweedehands kleding': neutraal = 15 punten; mee eens = -15 punten, mee oneens + 20 tot 40 punten.

B.3 Discussie mogelijk

Over deze berekening is zeker discussie mogelijk. We nodigen critici van deze rekenmethode van harte uit mee te denken en feedback te geven, zodat we bij een volgende meting nog beter kunnen vaststellen hoe opvattingen over klimaat, gedrag en CO₂-uitstoot aan elkaar gerelateerd zijn.

I&O Research Enschede

Zuiderval 70
Postbus 563
7500 AN Enschede
T (053) 200 52 00
E info@ioresearch.nl
KvK-nummer 08198802

I&O Research Amsterdam

Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam
T (020) 308 48 00
E info@ioresearch.nl